

Σωτήρης Τσέλικας

ΤΑ ΑΘΗΝΩΝ ΑΠΟΚΡΥΦΑ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΣΠΡΙΔΗ
ΚΑΙ Η ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ

Λευκωσία
2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Τα *Αθηνών Απόκρυφα* του Γεωργίου Ασπρίδη και η δημοσίευσή τους στη σατιρική *Τρακατρούκα* (3)
 2. Η φιλοβασιλική και αντισυνταγματική ιδεολογία της *Τρακατρούκας* και τα *Αθηνών Απόκρυφα* (8)
 3. Η δημοσιογραφική δράση του Γεωργίου Ασπρίδη (11)
 4. Εκδοτικό σημείωμα (20)
- Σημειώσεις (20)

ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ Γ. ΑΣΠΡΙΔΗ

- Αθηνών Απόκρυφα* (25)
«Θρήσκευμα και Πολίτευμα» (35)

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

- «Αγγελία» (για το *Κάτροπτον της χαλκιδικής κοινωνίας*) (39)

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ - ΛΕΖΑΝΤΕΣ

- Οι Αέρηδες και πίσω δεξιά οι φυλακές του Μενδρεσέ περί το 1843, λιθογραφία του Théodore Du Moncel (εξώφυλλο).
Λογότυπο της *Τρακατρούκας* του έτους 1849. Εικονίζονται ο μελανοδοχειφόρος Σπενδορίνος και οι δαίμονες Αβράχαμ, Αστάρωθ και Μαραναθάν (4).
Σκίτσο που συνοδεύει τον «Διάλογο μεταξύ δύο απομάχων και δύο νεανιών». Οι νεαροί αντιμετωπίζουν με αυθάδεια και έλλειψη σεβασμού τους απόμαχους αγωνιστές (*Τρακατρούκα* 12.3.1850) (7).
Πορτρέτο του Νικόλαου Μπύλλερ που συνοδεύει το κείμενο της *Τρακατρούκας* (16.11.1848) «Διάλογος Μπύλλερ και Γαδάρου» (10).
Πορτρέτο του ποιητή Γεώργιου Εξαρχόπουλου από την *Τρακατρούκα* (22.10.1849) (11).
Λογότυπο της *Τρακατρούκας* του έτους 1850. Εικονίζεται καθιστός ο φιλόσοφος Σεργιάδης, και γύρω του ο μελανοδοχειφόρος Σπενδορίνος και οι δαίμονες Αβράχαμ, Αστάρωθ και Μαραναθάν (17).
Η πρώτη συνέχεια του μυθιστορήματος του Ασπρίδη *Αθηνών Απόκρυφα* στην *Τρακατρούκα* (9.5.1853) (24).
Άποψη της πόλης των Αθηνών από τα Ανάκτορα προς την πλατεία Συντάγματος, περί το 1845, πίνακας του Ulrich Halbreiter (34).
Δυτικός τοίχος της Βιβλιοθήκης του Αδριανού και η εκκλησία των Αγίων Ασωμάτων στο Μοναστηράκι, επιχρωματισμένη χαλκογραφία του 1844 του Andrea Gasparini (38).

μικροφιλολογικά τετράδια 27

Παράρτημα περιοδικού μικροφιλολογικά (αρ. 45)

Διεθνής Βιβλιογραφικός Αριθμός Σειράς: ISSN 1986-2059

1. Τα Αθηνών Απόκρυφα του Γεωργίου Ασπρίδη και η δημοσίευσή τους στη σατιρική Τρακατρούκα

Το μυθιστόρημα Αθηνών Απόκρυφα του Γεωργίου Ασπρίδη έγινε γνωστό στη νεότερη έρευνα το 1963 με τη βιβλιογραφική καταγραφή του από τον Εμμ. Φραγκίσκο.¹ Ο Φραγκίσκος βάσισε την καταγραφή του στο πρώτο δεκαεξασέλιδο του μυθιστορήματος που είχε στην κατοχή του ο Κ. Θ. Δημαράς και το οποίο περιέχει έναν αφιερωματικό πρόλογο του συγγραφέα και το πρώτο κεφάλαιο. Πιθανότατα ο Ασπρίδης επέλεξε να κυκλοφορήσει το μυθιστόρημά του σε φυλλάδια, η διάσωση όμως μόνο του πρώτου από αυτά, δεν μας επιτρέπει να πούμε αν τελικά κατάφερε να κερδίσει το ενδιαφέρον του κοινού και αν η έκδοση συνεχίστηκε. Επίσης, το μόνο διασωθέν φυλλάδιο δεν μας παρέχει πληροφορίες για τη χρονολογία της έκδοσης και τον τυπογράφο, γιατί λείπει το εξώφυλλό του, στο οποίο ασφαλώς θα αναγράφονταν τα στοιχεία αυτά. Η πρώτη και μοναδική αναδημοσίευση του δεκαεξασέλιδου αυτού έγινε στο περιοδικό Αντί, στο αφιέρωμά του στο απόκρυφο μυθιστόρημα στο τεύχος 641 της 1.8.1997.²

Μέχρι σήμερα το συγκεκριμένο δεκαεξασέλιδο φυλλάδιο ήταν το μόνο τεκμήριο που είχαμε για το μυθιστόρημα του Ασπρίδη. Πρόσφατα όμως ανακάλυψα ότι υπήρξε και μια δεύτερη δημοσίευση των Αθηνών Αποκρύφων στη σατιρική και γελοιογραφική εφημερίδα Τρακατρούκα, όπου δημοσιεύτηκαν σε συνέχειες από τον Μάιο έως τον Αύγουστο του 1853. Η δημοσίευση δεν ολοκληρώθηκε, γιατί η Τρακατρούκα σταμάτησε την κυκλοφορία της, έφτασε μόνο μέχρι την αρχή του τετάρτου κεφαλαίου. Δυστυχώς όμως, στο σώμα της Τρακατρούκας που διαθέτει η Βιβλιοθήκη της Βουλής, στο οποίο βασίστηκε η έρευνά μου, σώζονται μόνο τρία φύλλα από τους μήνες κατά τους οποίους δημοσιεύτηκε το μυθιστόρημα. Συγκεκριμένα σώζονται το φ. 167 (9.5.1853) που περιέχει την πρώτη συνέχεια, την αρχή του πρώτου κεφαλαίου, το φ. 168 (23.5.1853) που δεν έχει συνέχεια του μυθιστορήματος και το φ. 175 (1.8.1853) στο οποίο δημοσιεύεται το τέλος του τρίτου κεφαλαίου και η αρχή του τέταρτου.³ Ένα δεύτερο σώμα της εφημερίδας σώζεται στη βιβλιοθήκη της Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών (ΕΣΗΕΑ), η βιβλιοθήκη της όμως εδώ και χρόνια είναι απρόσιτη κι έτσι δεν είχα τη δυνατότητα να το συμβουλευτώ.

Στην πρώτη συνέχεια του μυθιστορήματος στην Τρακατρούκα δεν αναγράφεται το όνομα του συγγραφέα, αυτό όμως δεν σημαίνει απαραίτητα ότι δημοσιεύτηκε ανώνυμα, γιατί ενδέχεται ο συγγραφέας να αναφέρονταν σε κάποια προαναγγελία στο προηγούμενο φύλλο, το οποίο κι αυτό δεν σώζεται στη Βιβλιοθήκη της Βουλής. Το μυθιστόρημα καταλαμβάνει κάθε φορά την τρίτη και τέταρτη σελίδα της εφημερίδας, οι οποίες έχουν τη μορφή ανεξάρτητου ημίφυλλου, που μπορεί να κοπεί από τον αναγνώστη και να διπλωθεί στη μέση, αποτελώντας τις τέσσερις τυπογραφικές σελίδες ενός βιβλίου. Έτσι σε κάθε φύλλο δημοσιεύεται ένα τετρασέλιδο του μυθιστορήματος.⁴ Από την παραπάνω περιγραφή είναι προφανές ότι, προς το παρόν, μόνο μερικές σελί-

δες μπορούμε να προσθέσουμε στο ήδη γνωστό κείμενο του μυθιστορήματος του Ασπρίδη. Στο μέλλον όμως, η πρόσβαση στη βιβλιοθήκη της ΕΣΗΕΑ ή η ανακάλυψη κάποιου άλλου σώματος της Τρακατρούκας ίσως μας επιτρέψουν να έχουμε πλήρη τα τρία πρώτα κεφάλαια. Ωστόσο, η ανακάλυψη της δημοσίευσης του μυθιστορήματος στην Τρακατρούκα είναι κυρίως χρήσιμη, γιατί μας επιτρέπει να φωτίσουμε την πολιτική ιδεολογία του Ασπρίδη και του μυθιστορηματός του.

Ένα πρώτο πρόβλημα που θέτουν οι δύο δημοσιεύσεις του μυθιστορήματος είναι ποια από τις δύο προηγείται χρονικά, το δεκαεξασέλιδο φυλλάδιο ή η δημοσίευση στην Τρακατρούκα. Όπως είδαμε, το φυλλάδιο δεν έχει χρονολογία έκδοσης, ωστόσο, επειδή ο Ασπρίδης μνημονεύει στον αφιερωματικό πρόλογο του τον ποιητή Γεώργιο Εξαρχόπουλο χωρίς να αναφέρει τον θάνατό του, ο θάνατος του ποιητή έχει προταθεί ως terminus ante quem για την κυκλοφορία του φυλλαδίου.⁵ Γνωρίζουμε πλέον ότι ο Εξαρχόπουλος πέθανε τις πρώτες μέρες του Μαΐου του 1853,⁶ λίγες μέρες δηλ. πριν αρχίσει η δημοσίευση των Αθηνών Αποκρύφων στην Τρακατρούκα. Κατά συνέπεια, η δημοσίευση του φυλλαδίου θα πρέπει να προηγείται χρονικά. Παράλληλα, ως terminus post quem για τη δημοσίευση του φυλλαδίου έχει προταθεί το 1848, επειδή τότε ο Ι. Ε. Γιαννόπουλος στο άρθρο του «Αι Αθήναι» στο περιοδικό Ευτέρπη σημειώνει ότι η Αθήνα, παρότι δεν στερείται μυστηρίων, δεν έχει ακόμη έναν συγγραφέα αντίστοιχο του Σύη, για να τα περιγράψει.⁷

Υπάρχει όμως ένα επιπλέον στοιχείο που ίσως μας επιτρέπει να υποδείξουμε μια πιθανή χρονολογία έκδοσης για το φυλλάδιο ανάμεσα τα 1848 και τα 1853. Στις 27.6.1851 δημοσιεύτηκε στην εφ. Εθνική μια εκτενής, ανώνυμη αγγελία για την έκδοση ενός απόκρυφου μυθιστορήματος με τον τίτλο Κάτο-

πτρον της χαλκιδαϊκής κοινωνίας, για το οποίο δεν γνωρίζουμε τίποτα περισσότερο. Η αγγελία αρχίζει ως εξής: *Εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἄλλοι προτίθενται ἀνασύροντες τὸ παραπέτασμα νὰ περιγράψωσιν ἐν εἴδει μυθιστορήματος τὴν ἔθνικὴν κατάστασιν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Κόσμου, νὰ ἐκθέσωσι τὰς σκοτεινὰς μηχανορραφίας τῶν πολιτικῶν, τὰς τραγικοκωμικὰς σκηνὰς τῶν ἀναισθητῶν,*⁸ *τὰς μυστηριώδεις ἀπιστίας τῶν συζύγων, ἀπεφασίσαμεν καὶ ἡμεῖς ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμά των νὰ ζωγραφίσωμεν τὴν χαλκιδαϊκὴν κοινωνίαν.* Η αρχική αυτή φράση της αγγελίας αναφέρεται προφανώς σε κάποιο απόκρυφο μυθιστόρημα με θέμα την αθηναϊκή κοινωνία. Τέτοιο όμως έργο, απ' όσο γνωρίζουμε, αυτή την εποχή είναι μόνο τα *Αθηνῶν Απόκρυφα* του Ασπρίδη.⁹ Αν ὄντως η αγγελία αναφέρεται στο έργο του Ασπρίδη, τότε η κυκλοφορία του φυλλαδίου θα πρέπει να τοποθετηθεί γύρω στα τέλη του 1850 και τις αρχές του 1851.¹⁰ Επιπλέον, σε μια τέτοια περίπτωση, η αγγελία μάς προσφέρει και κάποιες ενδείξεις για το περιεχόμενο του μυθιστορήματος.

Στην αρχή του δεκαεξασέλιδου φυλλαδίου των *Αθηνῶν Αποκρύφων* ο Ασπρίδης προτάσσει έναν πρόλογο, στον οποίο αφιερώνει το μυθιστόρημά του σε κάποιον Βενδεβή. Ο γνωστότερος φορέας αυτού του ονόματος τη συγκεκριμένη εποχή είναι ο Βασίλειος Βενδεβής, αρβανίτης φαρμακοποιός στην Αθήνα, όπου πέθανε πάμπτωχος το 1890 και θάφτηκε δημοσία δαπάνη.¹¹ Σύμφωνα με μια νεκρολογία του, που δημοσιεύτηκε στην εφ. *Καιροί* στις 11.11.1890, ήταν μια ιδιόρρυθμη προσωπικότητα που τριγύριζε στην Αθήνα συζητώντας «*δίκην Σωκρατικοῦ φιλοσόφου*» «*τὸ πνεῦμά του εἶχεν ἀκατάσχετον ροπήν πρὸς τὴν ἔρευναν καὶ δίψαν γνώσεων, ἣ δὲ καρδιά του ἐφλέγετο κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τοῦ πατριωτισμοῦ. [...] Διηνεκῶς ὠμίλει περὶ πολιτικῆς καὶ ἐσχέπτετο περὶ πατρίδος*». Ο πατριωτισμός του τον οδήγησε το 1854, κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου, να θυσιάσει την περιουσία του, για να λάβει μέρος με ένα σώμα εθελοντῶν στην επανάσταση της Θεσσαλίας. Ο Ασπρίδης αφιέρωσε το μυθιστόρημά του στον Βενδεβή, γιατί, όπως γράφει, η προσωπικότητά του αποτέλεσε πηγή έμπνευσης γι' αυτόν, με αποτέλεσμα ο κεντρικός ήρωάς του, ο Τσέκας, να έχει κάποιες κοινές ιδιότητες με τον Βενδεβή. Η βασική κοινή ιδιότητα είναι σφραλώς η φιλοπατρία, που θυσιάζει για την πατρίδα ακόμη και την προσωπική περιουσία.¹²

Το πρώτο κεφάλαιο των *Αθηνῶν Αποκρύφων*, όπως έχει επισημάνει ήδη η έρευνα, αφορά δύο σημαντικά κοινωνικά προβλήματα της εποχής, τους άπορους αγωνιστές και τους ετερόχθονες.¹³ Κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος είναι ο Τσέκας, αρβανίτης αγωνιστής από την Ήπειρο, ο οποίος είχε χάσει όλη την πατρική περιουσία του κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα. Κατά την έναρξη της δράσης, που τοποθετείται χρονικά με ακρίβεια στις 18 Δεκεμβρίου 1844 στις 10 το πρωί, τον βλέπουμε να επιστρέφει σπίτι του, μονολογώντας για την ανέχεια και την πείνα της οικογένειάς του, και να είναι έτοιμος μαζί με τον φίλο του τον Κώτσο να «το βαρέσουν στο λεβέντικο», πιθανότατα να βγουν στην παρανομία. Ο Ασπρίδης τον παρακολουθεί, καθώς κυκλοφορεί στον μικρόκοσμο της αγοράς της Αθήνας, προσπαθώντας δύο φορές να κλέψει μερικά καρβέλια ψωμί, για να θρέψει την πεινασμένη οικογένειά του. Την πρώτη φορά τα καταφέρνει και, ξεγελώντας με ένα τέχνασμα έναν γνωστό του παντοπώλη, του παίρνει δύο καρβέλια. Στην πορεία όμως τα χάνει,

γιατί του τα κλέβει μια συμμορία, η οποία, όπως ανακαλύπτει, έχει στην κατοχή της και κάποια ενδύματα δικά του και του μικρού παιδιού του· καταδιώκει τους κλέφτες, αλλά εκείνοι καταφέρνουν να του ξεφεύγουν. Απελπισμένος επειδή έχασε τα πάντα, επιχειρεί για δεύτερη φορά να κλέψει ένα καρβέλι. Αυτή τη φορά όμως η απόπειρά του αποτυγχάνει, συλλαμβάνεται και οδηγείται στη φυλακή του Μενδρεσέ.

Ο Ασπρίδης, αποφεύγοντας τις εκτενείς περιγραφές, καταφέρνει να δώσει μια ζωντανή εικόνα των ανθρώπων που κυκλοφορούν στην αγορά των Αθηνών κυρίως μέσα από φυσικούς και ζωηρούς διαλόγους. Επιχειρεί, επίσης, να δημιουργήσει κλίμα μυστηρίου, καθώς ο ρόλος κάποιων προσώπων, που εισάγονται στην πλοκή στο πρώτο κεφάλαιο, μένει προς το παρόν λίγο-πολύ ασαφής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι τρεις μυστηριώδεις νεήλυδες, οι οποίοι ακολουθούν τον Τσέκα και φαίνεται να ενδιαφέρονται γι' αυτόν, ωστόσο μέχρι το τέλος του κεφαλαίου μένει αδιευκρίνιστο ποιοι ακριβώς είναι και τί επιδιώκουν. Έντονος, τέλος, είναι στην αφήγηση του πρώτου κεφαλαίου και ο μελοδραματισμός, στοιχείο που χαρακτηρίζει συχνά το είδος των αποκρύφων, με αποκορύφωμα την τελευταία σκηνή, όπου το δεκάχρονο παιδί του Τσέκα παρακολουθεί τον πατέρα του να οδηγείται στη φυλακή.

Συγκρίνοντας τις δύο δημοσιεύσεις των Αθηνών Αποκρύφων ως προς την αρχή του πρώτου κεφαλαίου, που την έχουμε και από τις δύο πηγές, μπορούμε να πούμε ότι ο Ασπρίδης κατά τη δεύτερη δημοσίευση έκανε κάποιες τροποποιήσεις, αν και δεν φαίνεται να ήταν εκτεταμένες.¹⁴ Η σημαντικότερη τροποποίηση αφορά την έναρξη της αφήγησης: ενώ στο φυλλάδιο το κεφάλαιο αρχίζει αρκετά απότομα με τον μονόλογο του Τσέκα και μόνο στη συνέχεια δίνονται πληροφορίες για τον χρόνο και τον τόπο της δράσης, στην Τρακατρούκα η σειρά αυτή έχει αντιστραφεί και το άνοιγμα της αφήγησης είναι πιο ομαλό. Μια άλλη τροποποίηση, που θα μας απασχολήσει και στη συνέχεια, εντοπίζεται στον αρχικό μονόλογο του Τσέκα: ενώ στο φυλλάδιο οι κατηγορίες του ήρωα απευθύνονται ευθέως στους «ύπουργούς», στην Τρακατρούκα η συγκεκριμένη λέξη έχει αντικατασταθεί με το αόριστο «αύτουρους».

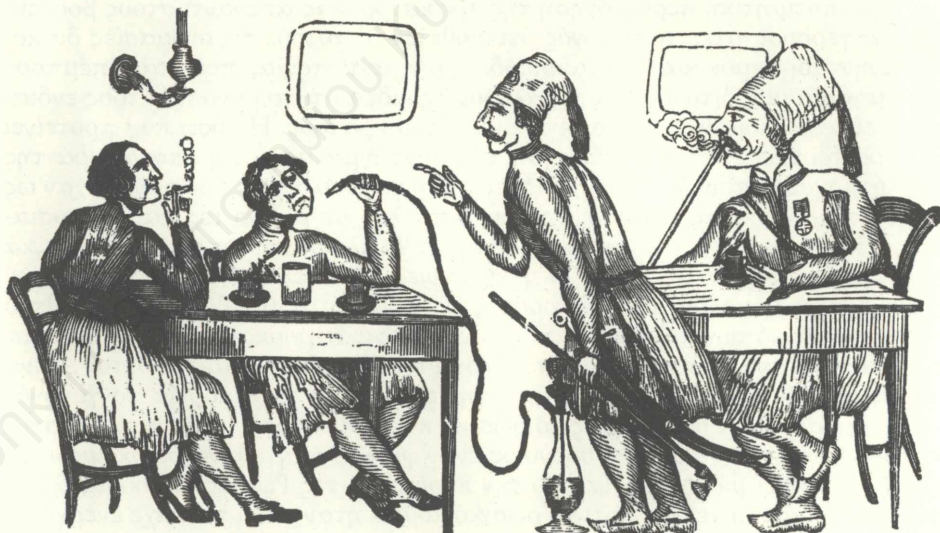
Για το περιεχόμενο του δεύτερου κεφαλαίου δεν έχουμε κανένα στοιχείο, ωστόσο είναι αρκετά πιθανό σε αυτό να διευκρινίζονταν κάποια στοιχεία που έμειναν σκοτεινά στο πρώτο κεφάλαιο, π.χ. η ταυτότητα και οι σκοποί των τριών νεήλυδων ή ο τρόπος με τον οποίο η συμμορία έκλεψε τα ενδύματα του Τσέκα.

Το τρίτο κεφάλαιο, του οποίου έχουμε μόνο το τέλος από τη δημοσίευση της Τρακατρούκας, μας μεταφέρει στις φυλακές του Μενδρεσέ. Εκεί διεξάγεται η δίκη του Χατζή Κιρκώρ, ο οποίος κατηγορείται ότι σκότωσε έναν ιερέα για να κλέψει τα χρήματά του. Όπως φαίνεται από το όνομά του, ο Χατζή Κιρκώρ είναι μάλλον Αρμένιος.¹⁵ Στο τμήμα του κεφαλαίου που έχει σωθεί έχουμε ένα μεγάλο μέρος της τελικής αγόρευσης του εισαγγελέα και την καταδίκη του κατηγορούμενου σε θάνατο και καταβολή των εξόδων της δίκης.

Αρκετά στοιχεία όμως αυτής της δίκης είναι περιέργα και μας κάνουν να σκεφτούμε ότι μπορεί να μην πρόκειται για πραγματική δίκη. Καταρχάς, όπως φαίνεται από το κλείσιμο του κεφαλαίου, η δίκη διεξάγεται στον Μενδρεσέ, ο οποίος όμως είναι φυλακή και όχι δικαστήριο. Ο εισαγγελέας Παυλί-

δης, που τον βλέπουμε να αγορεύει, δεν φαίνεται να είναι πραγματικός εισαγγελέας, γιατί ο κατηγορούμενος εκπλήσσεται με την αντιληπτική του ικανότητα και παρατηρεί ότι «*ἔτζη τᾶλεε και ὁ εισαγγελέας*» (στην κανονική δίκη;). Ο συνήγορος του κατηγορούμενου συμφωνεί με τον εισαγγελέα και αρνείται να τον υπερασπιστεί. Το δικαστήριο χαρακτηρίζεται «*ὀμήγουρις*» και ο κατηγορούμενος φοβάται ότι θα τον δέιρουν. Τα έξοδα της δίκης αντιστοιχούν στο κέρασμα ενός καφέ. Όλα αυτά τα στοιχεία δεν παραπέμπουν σε πραγματική δίκη. Μήπως πρόκειται για μια αναπαράσταση δίκης εντός του Μενδρεσέ από τους φυλακισμένους; Είναι μια πιθανή ερμηνεία, αλλά, δυστυχώς, τα διαθέσιμα στοιχεία δεν μας επιτρέπουν να σχηματίσουμε πιο σαφή εικόνα για την πλοκή του τρίτου κεφαλαίου.

Από το τέταρτο κεφάλαιο έχουμε μόνο ένα μικρό τμήμα της αρχής του, όπου ο Βέρας και ο Μίρζας, συνοδευόμενοι από δύο παιδιά, δύο μοσχομάγκες, εισέρχονται στο σπίτι του ενός από αυτά, του Κωνσταντή. Ο Βέρας και ο Μίρζας έρχονται από την περιοχή της Ρώσικης εκκλησίας και είναι πολύ πιθανό να πρόκειται για τους δύο κλέφτες που είχε κυνηγήσει ο Τσέκας και τους έχασε ακριβώς στην περιοχή αυτή. Ο Βέρας, που φαίνεται να είναι ο αρχηγός της ομάδας, διαθέτει εξαιρετικές ικανότητες, όπως συμβαίνει συχνά στα απόκρυφα με τους αρχηγούς συμμοριών ή μυστικών εταιρειών: γνωρίζει πολύ καλά τη φυσιογνωμική του Λαβατέρ και την έχει εμπλουτίσει με την όχι μικρή πείρα του. Ο τίτλος του κεφαλαίου «*Η εν τω ράκει αρετή*» πιθανότατα υπονοεί την αδερφή του μοσχομάγκα Κωνσταντή, η οποία λέγεται ότι διαθέτει μια σεμνή ωραιότητα που αξίζει τον σεβασμό, και παραπέμπει σε γνωστά μελοδραματικά μοτίβα των αποκρύφων, όπως η συνύπαρξη της αρετής με τη φτώχεια ή η αντίθεση ενός ενάρετου ατόμου με το διεφθαρμένο περιβάλλον μέσα στο οποίο αναγκάζεται να ζει.

2. Η φιλοβασιλική και αντισυνταγματική ιδεολογία της Τρακατρούκας και τα Αθηνών Απόκρυφα

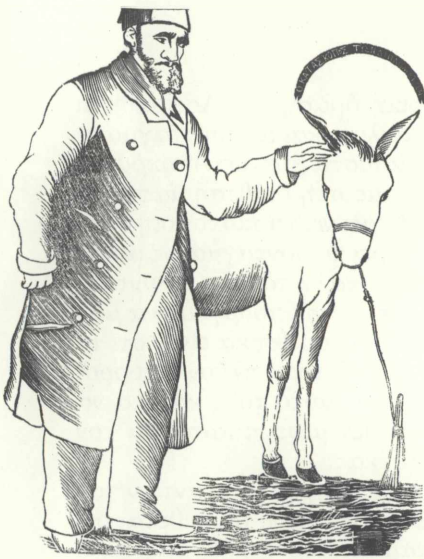
Η Τρακατρούκα ήταν σατιρική και γελοιογραφική εφημερίδα, η οποία κυκλοφορούσε στην Αθήνα από τον Σεπτέμβριο του 1848 έως τον Αύγουστο του 1853, με κάποιες διακοπές.¹⁶ Συντάκτης της ήταν ο Νικόλαος Μπύλλερ,¹⁷ ενδέχεται όμως κατά καιρούς να συνεργάζονταν και άλλοι. Στο επίπεδο της κωμικής μυθοπλασίας, η Τρακατρούκα υποτίθεται ότι συντάσσεται από ένα Τρακατρουκικό Συμβούλιο, το οποίο απαρτίζουν ο φιλόσοφος Σεργιάδης (ο πρώτος υπεύθυνος συντάκτης της) ως γενικός επιτετραμμένος, ο μελανοδοχειοφόρος Σπενδορίνος και τρία πνεύματα, οι Αβράχαμ, Αστάρωθ και Μαραναθάν, που ταξιδεύουν σε κάθε γωνιά της γης φέρνοντας πληροφορίες, μια πρακτική που παραπέμπει στον Χωλό διάβολο του Λεσάζ. Τα περισσότερα σατιρικά κείμενά της έχουν τη μορφή διαλόγου, ενώ ξεχωρίζουν και δύο σειρές επιστολών που υποτίθεται ότι γράφονται η πρώτη από τον Ισραηλίτη Μορδοχάν από τη Χαλκίδα, πνευματικό πατέρα του Μπύλλερ, και η άλλη από τον Μπαρμπαδήμο Νιόγκα, έναν χωρικό από τη Δραμπάλα της Αρκαδίας.

Από πολιτική άποψη η Τρακατρούκα είναι ένα από τα πλέον φιλοβασιλικά και αντισυνταγματικά έντυπα της εποχής.¹⁸ Θεωρεί πως όλα τα δεινά της Ελλάδας πηγάζουν από το σύνταγμα και την επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου. Σύμφωνα με την πολιτική θεωρία της, μεταξύ του βασιλιά και του λαού υπήρχε μια αρμονική σχέση, καθώς ο βασιλιάς φρόντιζε πατρικά για τον λαό, κι ο λαός σεβόταν και υπάκουε στον βασιλιά. Αυτή την ιδανική σχέση διέρρηξε το σύνταγμα με τη θέσπιση των δύο πολιτικών σωμάτων της βουλής και της γερουσίας, καθώς έτσι παρενέβαλε μεταξύ του βασιλιά και του λαού τους κοτσαμπάσηδες πολιτικούς, οι οποίοι ενδιαφέρονται μόνο για τα συμφέροντά τους και εξαπατούν τόσο τον βασιλιά όσο και τον λαό. Είναι χαρακτηριστικό για την υποτιμητική περιφρόνηση της Τρακατρούκας απέναντι στους βουλευτές και γερουσιαστές το γεγονός ότι υιοθετεί γι' αυτούς τις ονομασίες διακοσιοπενητάδραχμοι και πεντακοσιόδραχμοι αντίστοιχα, που παραπέμπουν στον μηνιαίο μισθό τους και υποβάλλουν την ιδέα ότι το μόνο που τους ενδιαφέρει είναι να λυμαίνονται τα οικονομικά του κράτους. Η λύση που προτείνει η Τρακατρούκα είναι η κατάργηση του συντάγματος και η επαναφορά της απολυταρχίας ή τουλάχιστον η αναθεώρησή του. Όλα τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα αρκετές προστριβές του Μπύλλερ με βουλευτές και γερουσιαστές. Είναι ενδεικτικό ότι ο γερουσιαστής Γ. Ψύλλας ανέφερε χαρακτηριστικά σε μια αγόρευσή του ότι ο Μπύλλερ έχει γίνει «τὸ εὐτελέστατον τῆς Αὐλῆς καὶ τῆς ἐξουσίας ὄργανον» (Τρακατρούκα, φ. 70, 24.6.1850). Ένα άλλο σταθερό χαρακτηριστικό των πολιτικών απόψεων της Τρακατρούκας είναι η εχθρότητά της απέναντι στο ρωσικό κόμμα και το δημοσιογραφικό ὄργανό του, τον Αιώνια του Ιωάννη Φιλήμονα. Αιτία γι' αυτή την εχθρότητα είναι κυρίως το γεγονός ότι η Τρακατρούκα θεωρεί πως το ρωσικό κόμμα μεθοδεύει την αντικατάσταση του Όθωνα στον ελληνικό θρόνο με έναν φιλορώσο ηγεμόνα, προκειμένου η Ελλάδα να γίνει μια ηγεμονία υπό την κυριαρχία της Ρωσίας. Σίγουρα, όμως, παίζει ρόλο και το γεγονός ότι το ρωσικό κόμμα ήταν αυτό που είχε ενεργότερο ρόλο, σε σύγκριση με τα άλλα δύο, στην επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου.

Όπως θα δούμε εξετάζοντας τη δημοσιογραφική δράση του Ασπρίδη, οι πολιτικές ιδέες του ήταν αρκετά κοντά στη φιλοβασιλική και αντισυνταγματική στάση της Τρακατρούκας, κι αυτό είναι φανερό και στα Αθηνών Απόκρυφα. Έστω κι αν η έκταση του μυθιστορήματος που έχουμε στη διάθεσή μας είναι αρκετά μικρή, νομίζω ότι τα τεκμήρια είναι επαρκή για να το πιστοποιήσουν. Ήδη από τον αρχικό μονόλογό του ο Τσέκας κατηγορεί το σύνταγμα ως μοναδικό αίτιο για τα δεινά του: «*ό σύνταγμας τὸ φταίει... καλὰ τὸ πανε ὁ σύνταγμας εἶναι καλός, μὰ θέλει νὰ τρώῃ... ποῦ τοὺς μένουν τοὺς ὑπουργοὺς νὰ μᾶς δώσουν κ' ἐμᾶς... ὄλο μὲ χατῆρι τὸ πᾶνε*». Το σκεπτικό του Τσέκα είναι ότι το σύνταγμα ευθύνεται για τη φτώχεια του, επειδή οι πολιτικοί πλέον απορροφούν το σύνολο των οικονομικών του κράτους για τον εαυτό τους και για να κάνουν χατίρια σε δικούς τους ανθρώπους, κι έτσι δεν μένει τίποτε για τον φτωχό λαό και τους άπορους αγωνιστές, όπως ο Τσέκας.

Έχει ενδιαφέρον να συγκρίνουμε τη διαμαρτυρία του Τσέκα εναντίον του συντάγματος και των πολιτικών με μια από τις επιστολές που υποτίθεται ότι στέλνει στην Τρακατρούκα ένας χωρικός, ο Μπαρμπαδήμος Νιόγκας: «*καὶ ἐγὼ παρατήρησα πὼς ἀπὸ τὸν καιρὸν ὅπου καμπόσοι ἀπὸ σᾶς στὴν Ἀθήνα ἐκάμετε τὸ σύνταγμα, (λέγω στὴν Ἀθήνα, γιατί, παιδί μου, ἐμεῖς σταῖς Ἐπαρχίαις, μῆτε εἶδῃσι εἶχαμε, μῆτε συντάγματα ἴγυρεύαμε, καὶ εἴμαστε ἀθῶοι ἀπὸ αὐτά, καὶ ποτέ μας δὲν γυρεύαμεν τέτοια πράγματα). Μάλιστα ἐμεῖς καὶ πάντα καὶ τώρα γυρεύομε καὶ ἀποθυμοῦμε μὴ κυβέρνησι δυνατὴ καὶ φρόνιμη, θέλομε νὰ γνωρίζωμε βασιλιά, καὶ μονάχα τὸν Βασιλιά μας. Γιὰ πὲς μου τώρα, τί καλὸ καὶ τί προκοπὴ εἶδαμε ἀπὸ τότε; ἐσεῖς πάλι οἱ ἴδιοι γράφετε κάθε μέρα στὶς ἐφημερίδαις σας τὴν κακομοιριά μας καὶ τὰ χάλια μας. Ἐσεῖς πολὺ καλὰ γνωρίζετε πὼς αὐτὸ τὸ σύνταγμα γίνηκε μονάχα γιὰ καμμιά τριακοσαριά ἀνθρώπους, ποῦ μᾶς τοὺς βάλετε ἀφεντάδες καὶ ντερεμπεῖδες στὸ κεφάλι μας, καὶ εὐθὺς ποῦ φθάσουνε στὴν Ἀθήνα, πρῶτη τους δουλειὰ εἶναι νὰ κυττάξῃ καθένας τὸς νὰ διορίσῃ τὸν γαμπρὸ του ταμίαν, τὸν γιόν του ἔπαρχο, τὸν ἀνεψιὸ του οἰκονομικὸ ἐπίτροπο, τὸν ἀξάδελφό του εἰσπράκτορα, τὸν γυναικαδελφὸ του ἔφορο, τὸν σεῖζῃ του ἀποθηκάριο, καὶ τὸ παιδί του νὰ τὸ στείλῃ στὴ φραγκιά γιὰ νὰ τὸ κάμῃ ἄνθρωπο μὲ ἔξοδα ἀπ' τὸ δημόσιο! Ἔλα νὰ μοῦ πῆς, τί ἔκαμαν ὡς τώρα γιὰ τὸν τόπον ὅπου ἀναγκάζεται νὰ τοὺς πληρόνῃ; Ἐσυλλογίσθησαν τάχατες καὶ μᾶς τοὺς φτωχοὺς ποτέ τους; ἐγὼ καὶ οἱ λοιποὶ χωρικοί, ὅπου ἐμεῖς ἔχομε ὄλα ὄλα τὰ βάρητα τοῦ τόπου, καὶ ἡμεῖς καθ' αὐτὸ πλερόνομεν ὄλους τοὺς φόρους, τί καλὸ εἶδαμε ἀπ' αὐτούνους;» (Τρακατρούκα, φ. 104, 8.11.1851). Το παραπάνω απόσπασμα δεν είναι παρά μια πιο ανεπτυγμένη μορφή του συλλογισμού του Τσέκα. Οι μόνοι ωφελημένοι από τη θέσπιση του συντάγματος είναι καμιά τρακοσαριά βουλευτές και γερουσιαστές με τον άμεσο περίγυρό τους, που έχουν τη δυνατότητα να απομυζούν τον κρατικό προϋπολογισμό. Για τον φτωχό λαό, που επωμίζεται τα φορολογικά βάρη, δεν υπάρχει καμιά μέριμνα.¹⁹*

Όπως σημειώθηκε και προηγουμένως, στο συγκεκριμένο απόσπασμα ο Ασπρίδης αντικατέστησε στη δημοσίευση της Τρακατρούκας τη λέξη «*ύπουργούς*» με το αόριστο «*αὐτουνούς*». Η αντικατάσταση αυτή πιθανότατα συναρτάται με τη γενικότερη πολιτική της Τρακατρούκας, η οποία παρότι είναι εξαιρετικά επιθετική απέναντι στους βουλευτές και τους γερουσιαστές, συνήθως

αφήνει τους εν ενεργεία υπουργούς στο απυρόβλητο. Αυτό συμβαίνει γιατί η Τρακατρούκα, εκτός από φιλοβασιλικό όργανο της Αυλής, είναι και όργανο κάποιων υπουργών, αρχικά του Λυκούργου Κρεσενίτη και στη συνέχεια του υπουργού Οικονομικών Δημήτριου Χρηστίδη. Άλλωστε, όπως θα δούμε στη συνέχεια, κι ο ίδιος ο Ασπρίδης στα 1853 υπηρέτουσε στο Υπουργείο Οικονομικών ως προστατευόμενος του Δημ. Χρηστίδη και μάλλον θα ήθελε να αποφύγει μια άμεση αναφορά σε υπουργούς, προτιμώντας έναν πιο αόριστο όρο, που υπαινίσσεται γενικά τους πολιτικούς.

Μια άλλη ένδειξη της φιλοβασιλικής ιδεολογίας του μυθιστορήματος βρίσκεται στο σημείο όπου ο Τσέκας απελπισμένος, επειδή οι

κλέφτες τού πήραν ό,τι κι αν είχε, όπως λέει χαρακτηριστικά, αναζητεί μια λύση στο αδιέξοδό του. Η μόνη λύση που βρίσκει είναι να απευθύνει μια αναφορά στον βασιλιά, εκθέτοντας την τραγική κατάστασή του. Ο βασιλιάς είναι ο μόνος από τον οποίο ελπίζει βοήθεια.²⁰ Πρόκειται για ένα ακόμη χαρακτηριστικό στοιχείο της φιλοβασιλικής ιδεολογίας, σύμφωνα με την οποία ο βασιλιάς είναι ο μόνος που νοιάζεται για την ευτυχία του λαού. Ένα παράθεμα ακόμη από μια επιστολή του Νιόγκα είναι ενδεικτικό: «Ο Βασιλιάς μας ξέχωρις πού είναι φυσικά άκακος και άγιος άνθρωπος, δέν μπορεί νά ἔχη κανένα κέρδος νά βλέπη νά δυστυχᾶνε ἐμᾶς τὰ παιδιά του, ἐπειδήτις δέν είναι σημερινός και αὐριανός, μονάχα παντοτινός βασιλιάς· ἀμὴ ἐτοῦτοι ἔστοντας νά μὴν εἶναι παντοτινοὶ εἰς τὰ πράματα, καὶ μὴν ἔχοντας τίποτα νά χάσουνε δέν κάνουνε ἄλλο παρὰ μὲ ταῖς κατεργαρίαις των νά τρῶνε καὶ νά κλέφτουνε ὄσαις φοραῖς πάρουνε τὴν ἐξουσίαν στὸ χέρι» (Τρακατρούκα, φ. 43, 13.11.1849). Και σε άλλη επιστολή του: «καὶ τῶρα ἀκόμη νά τὸν δοξάζουμε [τὸν θεὸ] πού μέσα σ' αὐτὰ ὅλα τὰ κακὰ μας, πάλι μᾶς ἐσπλαχνίστηκε καὶ μᾶς ἔδωσε ἕνα τέτοιον δίκαιο καὶ καλὸ Βασιλιά ὅπου νύχτα μέρα δέν κάνει ἄλλο παρὰ νά προσπαθῆ νά γιαιτρεύη ταῖς πληγαῖς μας καὶ νά μᾶς κάμη νά ἡσυχάσωμε καὶ νά εὐτυχίσωμε· καὶ ἐμεῖς πάλι ἄλλο δέν κάνουμε παρὰ νά παρακαλοῦμε τὸ θεὸ νά τοῦ χαρίζη τὴν υἰεῖα του, ὅπου σ' αὐτόνον ἔχομε ταῖς ἐλπίδαις μας ὄλαις, ἐπειδὴ μονάρχος αὐτόνος εἶναι ἐκεῖνος πού ἐπιθυμᾶει μὲ τὴν καρδιά του τὴν εὐτυχία μας, γιατί ἡ δική μας ἢ εὐτυχία εἶναι καὶ ἡ δική του».²¹ Μάλιστα, κι ο Νιόγκας, όταν κάποια στιγμή είναι απελπισμένος από την απώλεια της σοδειάς του και των ζώων του, σκέφτεται να κάνει αναφορά στον βασιλιά, τον αποτρέπει όμως ο παπάς του χωριού, με το σκεπτικό πως ο βασιλιάς, αν δεν υπήρχε το σύνταγμα, θα μπορούσε να τον βοηθήσει, αλλά τώρα η αναφορά του αναγκαστικά θα καταλήξει στα χέρια κάποιου συνταγματικού υπουργού και θα πεταχτεί στον κάλαθο των αχρήστων (Τρακατρούκα, φ. 86, 19.11.1850).

Πέραν της ιδεολογικής συγγένειας, ανάμεσα στην Τρακατρούκα και τα Αθηνών Απόκρυφα υπάρχει και μια θεματική συγγένεια. Η Τρακατρούκα σε

αρκετά κείμενά της ασχολείται κι αυτή με το ζήτημα των άπορων αγωνιστών· ενδεικτικοί είναι κάποιοι διάλογοι: «Διάλογος μεταξύ δύο απομάχων και δύο νεανιών» (φ. 59, 12.3.1850), «Διάλογος εν Μαρουσίω Αθηνών» (φ. 95-96, 29.7.1851) και «Διάλογος εν τω καφενείω μεταξύ δύο μαθητών και δύο αγωνιστών» (φ. 116, 20.1.1852), όπου βλέπουμε τους απόμαχους αγωνιστές να βρίσκονται σε κατάσταση ανέχειας, να παραγκωνίζονται και να γίνονται αντικείμενο ύβρεων από νεαρούς.

Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι στην *Τρακατρούκα* υπάρχουν κι άλλα θέματα που θα μπορούσαν να αποτελέσουν ύλη για κάποιο απόκρυφο, χωρίς να μπορούμε όμως να πούμε αν όντως ο Ασπρίδης τα αξιοποίησε, όπως π.χ. οι ραδιουργίες των πολιτικών και οι σχέσεις τους με ληστές και νυκτοκλέπτες ή διάφορες μυστικές εταιρείες που σχετίζονται συνήθως με το ρωσικό κόμμα. Μάλιστα σε ένα μικρό διήγημα περιγράφεται η αποτυχημένη προσπάθεια δύο Ναπαίων να προσηλυτίσουν στους κρυφούς σκοπούς του ρωσικού κόμματος τους θαμώνες ενός αθηναϊκού καταγωγίου («*Εν ταπιφράχων των Αθηνών*», φ. 155, 11.1.1853).

Δυστυχώς, έχουμε ένα πολύ μικρό μέρος του μυθιστορήματος του Ασπρίδη και δεν ξέρουμε πώς θα χειριζόταν στη συνέχεια τα κοινωνικά ζητήματα που θίγει στην αρχή των *Αθηνών Αποκρύφων* ή τί λύσεις ενδεχομένως θα πρότεινε. Η δημοσίευση, ωστόσο, στην *Τρακατρούκα* και η ιδεολογική συγγένεια μαζί της μας επιτρέπουν τουλάχιστον να προσδιορίσουμε ορισμένες όψεις του ιδεολογικού πλαισίου μέσα στο οποίο θα κινούνταν η αφήγηση. Η φιλοβασιλική και αντισυνταγματική ιδεολογία με την αγιοποίηση του βασιλιά και του λαού και την απαξίωση των πολιτικών και των δυνατών μπορούμε βάσιμα να υποθέσουμε ότι θα έπαιζε σημαντικό ρόλο.

3. Η δημοσιογραφική δράση του Γεωργίου Ασπρίδη

Πριν παρακολουθήσουμε τη δημοσιογραφική δράση του Ασπρίδη, είναι ενδιαφέρον να δούμε κάποιες πληροφορίες που έχουμε στη διάθεσή μας για μια περίοδο της φοιτητικής ζωής του στην Αθήνα από τον Σεπτέμβριο του 1847 έως τον Απρίλιο του 1848. Τις οφείλουμε στο ημερολόγιο της Χριστιάνας Λυτ, της δανέζας συζύγου του γερμανού ιερέα της Αμαλίας Άσμους Λυτ, και στο ημερολόγιο της αδερφής της Χάννε.²² Από το ανέκδοτο ημερολόγιο της Χάννε του έτους 1845 μαθαίνουμε ότι ο Ασπρίδης καταγόταν από την Κύπρο, αλλά η οικογένειά του ζούσε στη Σύρο, όπου ο πατέρας του πουλούσε κρασί. Στην Αθήνα ήρθε για σπουδές και στην οικογένεια Λυτ τον συνέστησε κάποιος Sandesky που ζούσε επίσης στη Σύρο.²³ Περισσότερο ενδιαφέρον έχουν οι πληροφορίες από το ημερολόγιο της Χριστιάνας Λυτ, τις οποίες όμως δεν θα ανα-

φέρω εδώ αναλυτικά, γιατί έχουν παρουσιαστεί και σχολιαστεί ήδη από τη Σοφία Ντενίση· θα περιοριστώ μόνο στα ουσιώδη.²⁴ Μέσα από το ημερολόγιο της Χρ. Λυτ μπορούμε να παρακολουθήσουμε τη συστηματική προσπάθεια του Ασπρίδη να κερδίσει μια θέση στη βασιλική Αυλή. Τον Σεπτέμβριο του 1847, επειδή έχει επείγουσα ανάγκη για χρήματα και χάρη στη μεσολάβηση των Λυτ,²⁵ αρχίζει να διδάσκει νέα ελληνικά στο γερμανικό σχολείο, ενώ παράλληλα κάνει και ιδιωτικά μαθήματα σε μέλη της βασιλικής Αυλής, μεταξύ των οποίων και στα δύο παιδιά της οικογένειας Λυτ. Στη συνέχεια προσπαθεί, αξιοποιώντας τη σχέση του με τους Λυτ, να καταφέρει να ενταχθεί στη βασιλική Αυλή και γι' αυτό, όταν αρρωσταίνει, ζητάει από τον Λυτ να μεσολαβήσει, ώστε να τον εξετάσει ο γιατρός των Ανακτόρων Ρέζερ (1/13.11.1847), ενώ λίγο αργότερα γίνεται αρκετά φορτικός ζητώντας επίμονα από τον Λυτ να του βρει ένα δωματάκι στο Παλάτι για να μένει (4/16.11.1847).²⁶ Το τελευταίο δεν θα το πετύχει, γιατί οι Λυτ θεωρούν υπερβολική την απαίτησή του. Μερικούς μήνες αργότερα, όταν ξεσπάει η επανάσταση του Φεβρουαρίου του 1848 στη Γαλλία και η πολιτική ανησυχία μεταδίδεται και στην Ελλάδα, ο Ασπρίδης προσφέρει τις υπηρεσίες του στην Αυλή ως πολιτικός κατάσκοπος. Σημειώνει η Λυτ στις 17/29.3.1848: «ο Ασπρίδης ήταν πολιτικός κατάσκοπος και μας έφερνε πληροφορίες». Έτσι στις 19/31.3.1848 τον βλέπουμε να μεταφέρει στον Λυτ πληροφορίες για το πολιτικό κλίμα που επικρατεί στην Αθήνα, κι εκείνος να τις διαβιβάζει στην βασίλισσα.²⁷ Λίγες μέρες αργότερα, ο Ασπρίδης επιχειρεί να παρακάμψει τους αυλικούς και απευθύνει επιστολή με πολιτικό περιεχόμενο στον ίδιο τον Όθωνα, η οποία όμως «φαίνεται ότι έθιγε πολλούς οι οποίοι εξοργίστηκαν εναντίον του».²⁸ Για την παράτολμη αυτή ενέργειά του θα δεχθεί επιπλήξεις από τον Λυτ.

Η Λυτ μάς παρέχει και κάποιες πληροφορίες για τις πολιτικές ιδέες του Ασπρίδη, οι οποίες όμως δεν είναι πάντα εύκολο να εκτιμηθούν και να ερμηνευτούν. Στις 9/21.3.1848 σημειώνει πως ο Ασπρίδης διάβασε σε μια ιταλική εφημερίδα ότι οι Αυστριακοί έδιωξαν τον βασιλιά τους και θέλουν δημοκρατία, και υποψιάζεται πως είναι έτοιμος να κάνει τα ίδια και στην Ελλάδα, δίνοντας έτσι την εντύπωση ότι αυτός ανήκει στους δημοκράτες. Κάτι τέτοιο όμως δεν συμφωνεί ούτε με την μετέπειτα πορεία του Ασπρίδη, ούτε με τις προσπάθειές του να κερδίσει μια θέση στην Αυλή. Πιθανότατα η Λυτ, που γενικά μάλλον αντιπαθεί τον Ασπρίδη και είναι αρκετά καχύποπτη απέναντί του, παρερμηνεύει τη στάση του.²⁹ Μια τέτοια ερμηνεία φαίνεται πιθανότερη, αν λάβουμε υπόψη μας ότι η παραπάνω ημερολογιακή εγγραφή χρονολογείται μερικές μέρες πριν η Λυτ μάθει ότι ο Ασπρίδης λειτουργεί ως πολιτικός κατάσκοπος για λογαριασμό της Αυλής. Αφότου το μαθαίνει, δεν εκδηλώνει πλέον καμία ανησυχία για τη στάση του και το μόνο που σημειώνει για τις πολιτικές πεποιθήσεις του είναι ότι ανήκει στο αγγλικό κόμμα και θα ήθελε το σχηματισμό μιας φιλοαγγλικής κυβέρνησης, καθώς και ότι επιθυμεί να ιδρύσει μια εταιρεία με σκοπό τη σωτηρία της πατρίδας.³⁰ Τα στοιχεία αυτά μας επιτρέπουν να υποθέσουμε ότι ο ενθουσιασμός του Ασπρίδη αυτή την περίοδο δεν είναι επαναστατικός· αυτό που τον ενθουσιάζει είναι η προοπτική να σχηματιστεί κυβέρνηση από το αγγλικό κόμμα στο οποίο ανήκει, κάτι βέβαια που θα του εξασφάλιζε καλύτερες προοπτικές να σταδιοδρομήσει στην Αυλή.³¹ Απ' όσα θα

δούμε στη συνέχεια μέσα από τη δημοσιογραφική του δράση, φαίνεται πως ο Ασπρίδης, για τα επόμενα δύο τουλάχιστον χρόνια, κατάφερε να εξασφαλίσει μια θέση στην Αυλή.

Στη δημοσιογραφική δράση του Ασπρίδη εντάσσονται και τρία πολιτικά φυλλάδιά του που κυκλοφόρησαν από 1849 έως το 1854. Το πρώτο από αυτά κυκλοφόρησε ανώνυμα στις αρχές του 1849 με τον τίτλο *Ανασκευή αυτοσχέδιος εις το υπό του Αλεξάνδρου Σούτζου αρτιεκδοθέν φυλλάδιον «Η Παλαιά και Νέα Ελλάς»* υπό * * *.³² Παρότι το φυλλάδιο κυκλοφόρησε ανώνυμα, νομίζω πως με πολύ μεγάλη πιθανότητα μπορούμε να το αποδώσουμε στον Ασπρίδη. Καταρχάς, όπως έχει επισημανθεί ήδη στη βιβλιογραφία Ηλιού-Πολέμη, πάνω σε ένα αντίτυπο του φυλλαδίου που σώζεται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους και συμπεριλαμβάνεται στη συλλογή Γιάννη Βλαχογιάννη, υπάρχει χειρόγραφη σημείωση που το αποδίδει στον Ασπρίδη. Επιπλέον, ο τίτλος του φυλλαδίου αρχίζει με την ασυνήθιστη φράση «ανασκευή αυτοσχέδιος», η οποία ένα χρόνο μετά επαναλαμβάνεται και στο δεύτερο, επώνυμο πλέον, φυλλάδιό του: *Ανασκευή αυτοσχέδιος του 2 αριθμού της εφημερίδος «Η Πατρίς»*. Τέλος τα δύο φυλλάδια έχουν αρκετές ομοιότητες στο περιεχόμενο και τον τρόπο επιχειρηματολογίας, αφού και τα δύο υπερασπίζονται τον βασιλιά και την Αυλή απέναντι σε επιθέσεις.³³

Το φυλλάδιο του Ασπρίδη, όπως δηλώνεται και στον τίτλο του, επιχειρεί να απαντήσει στο φυλλάδιο του Αλ. Σούτσου *Η Παλαιά και Νέα Ελλάς*, που κυκλοφόρησε στα τέλη Φεβρουαρίου του 1849 και κατασχέθηκε αμέσως από τον εισαγγελέα ως προσβλητικό για τον βασιλιά.³⁴ Στο φυλλάδιό του, που αποτελείται από τέσσερα ποιήματα και έναν πεζό διάλογο, ο Σούτσος αντιπαράβλλει το μεγαλείο της αρχαίας Ελλάδας με την κατάπτωση της νεότερης. Η πολιτική κριτική του είναι οξύτερη κυρίως στον πεζό διάλογο μεταξύ του Αριστόβουλου και του Φυγοπατρίδη, και στα επιχειρήματα αυτού του διαλόγου απαντά κυρίως ο Ασπρίδης.³⁵ Ο Σούτσος θεωρεί ότι ο Όθωνας δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί στη διπλή αποστολή που του ανατέθηκε, να εξασφαλίσει δηλ. «*τὴν εὐνομίαν τῆς Ἑλλάδος ταύτης καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ἄλλης*» (σ. 24). Όσον αφορά την εσωτερική πολιτική, επιτίθεται στον βασιλιά και την Αυλή, που κατά τη γνώμη του αποτελείται από αμαθείς ανθρώπους, επειδή με τις επεμβάσεις τους στην κυβέρνηση, στην εκλογή των βουλευτών και στην επιλογή των γερουσιαστών, ασκούν οι ίδιοι ουσιαστικά την εκτελεστική και νομοθετική εξουσία κι έτσι έχουν μετατρέψει το σύνταγμα σε «*γέλωτα τῶν παιδαρίων*». Ως μέτρα για τη διόρθωση της κατάστασης προτείνει τη μεταρρύθμιση του νόμου για την εκλογή των βουλευτών και τη σύσταση πολιτοφυλακής που θα μπορεί να υπερασπίζεται το σύνταγμα απέναντι στη βασιλική αυθαιρεσία.

Ο Ασπρίδης αρχίζει το φυλλάδιό του με ένα παράθεμα από την *Πολιτεία* του Πλάτωνα σχετικά με την αξία της αλήθειας και με ένα προοίμιο στο οποίο συγκρίνει την αλήθεια με την ελευθερία, για να συμπεράνει ότι η αλήθεια ταυτίζεται με τον Θεό, ενώ η ελευθερία είναι έκφραση της φύσης· συνεχίζοντας τον συλλογισμό του, ισχυρίζεται ότι η ελευθερία παράγεται από την αλήθεια και γι' αυτό ο αγώνας υπέρ της αλήθειας είναι ιερότερος από τον αγώνα υπέρ της ελευθερίας. Το προοίμιο αυτό στόχο έχει ασφαλώς να εξασφαλίσει για τον συντάκτη του το κύρος του προασπιστή της αλήθειας απέναντι στα «ψεύδη»

του Σούτσου, παράλληλα όμως θέλει και να υποτιμήσει τον αγώνα του Σούτσου υπέρ των συνταγματικών ελευθεριών.

Στο υπόλοιπο φυλλάδιο ο Ασπρίδης λειτουργεί κυρίως ως συνήγορος υπεράσπισης του βασιλιά και της Αυλής, απαντώντας στις επιμέρους κατηγορίες του Σούτσου. Όσον αφορά την εξωτερική πολιτική του Όθωνα υπενθυμίζει ότι αυτός ουσιαστικά εξαρτάται από την πολιτική των μεγάλων δυνάμεων (σσ. 9-10). Στην εσωτερική πολιτική προσπερνά αρκετά γρήγορα το βασικό πολιτικό πρόβλημα που θέτει ο Σούτσος, των βασιλικών επεμβάσεων στην εκτελεστική και νομοθετική εξουσία, προτάσσοντας τη συνταγματική διάταξη για το ανεύθυνο του βασιλιά: «Τὸ ἐλευθέριον σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, περιορίσαν ἐντὸς στενωπῶν ὁρίων τὴν Βασιλικὴν κυριότητα, ἀφείλετο ἐκ τοῦ Βασιλέως πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ τὸν μεταγάγῃ εἰς τὴν κυβερνητικὴν μηχανήν, καὶ εἰς σκιὰν μόνον τοῦ Βασιλεύειν μετὰ τῶν ἀχρήστων προνομίων, εἶπετο νὰ θεωρῆται ἀνεπύθυνος» (σ. 7). Κατά την επιχειρηματολογία του Ασπρίδη, ο Όθωνας είναι ένας αδύναμος συνταγματικός βασιλιάς, κι αφού ο Σούτσος δεν ανέφερε συγκεκριμένες βασιλικές επεμβάσεις, το πρόβλημα ουσιαστικά δεν υφίσταται, και γι' αυτό δεν συζητά καθόλου και τις μεταρρυθμίσεις που αυτός προτείνει. Επιπλέον, επιχειρεί να φιλοτεχνήσει ένα θετικό ποτρέτο του βασιλιά ως υπερασπιστή των φτωχών και των αδυνάτων και ως προστάτη των γραμμάτων και των τεχνών και να διαβάλλει παράλληλα τα κίνητρα του Σούτσου, καθώς αποδίδει την επίθεσή του στον φθόνο για την πρόσφατη παρασημοφόρηση του Σολωμού από τον Όθωνα.

Το πρώτο αυτό φυλλάδιο του Ασπρίδη είναι πολύ πιθανό να γράφτηκε καθ' υπαγόρευση της Αυλής, στην οποία κι ο ίδιος κατείχε κάποια θέση, όπως φαίνεται από μια ειδήση της 1.2.1850 στην εφ. Αιών: «Κατεσχέθη ἀρτίως φύλλον τι γελοιογραφικόν, ἐπιγραφόμενον “Αὐλικὸς Καθρέπτης”, καθ' ἣν στιγμὴν ἐτίθετο εἰς κυκλοφορίαν. Ὁ συντάκτης αὐτοῦ, Ασπρίδης λεγόμενος, ἐρρίφθη εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ Μενδρεσέ, συλληφθεῖσων ὄλων τῶν πρωτοτύπων συντάξεών του. Ὑπῆρχεν οὗτος πρὶν παρὰ τῷ γραφείῳ τῶν Ανακτόρων, καὶ ἔπειτα ἀπεβλήθη ἔνεκα πολλῶν λόγων».³⁶ Δεν ξέρουμε ποια ήταν τα καθήκοντα του Ασπρίδη στο γραφείο των Ανακτόρων, δεν αποκλείεται όμως η συγγραφή ανώνυμων φυλλαδίων να ήταν ένα από αυτά και ίσως λανθάνουν κι άλλα ανάλογα κείμενά του. Η απόφασή του να κυκλοφορήσει γελοιογραφική εφημερίδα, η οποία θα είχε ως στόχο την Αυλή, ασφαλώς σχετίζεται με την πρόσφατη αποβολή του από το γραφείο των Ανακτόρων. Ίσως με τον τρόπο αυτό να ήθελε να εκδικηθεί κάποια μέλη της Αυλής που θεωρούσε υπεύθυνα για την απόλυσή του.

Ωστόσο, η παράτολμη αυτή ενέργειά του δεν φαίνεται να είχε σημαντικές συνέπειες για τον ίδιο, ούτε η φυλάκισή του στον Μενδρεσέ να είχε μεγάλη διάρκεια, γιατί τέσσερις μήνες αργότερα τον βλέπουμε να κυκλοφορεί ένα δεύτερο φυλλάδιο, στο οποίο η φιλοβασιλική στάση του δεν έχει μεταβληθεί καθόλου. Το φυλλάδιο αυτό, που είναι ως τώρα αβιβλιογραφημένο, φέρει τον τίτλο *Ανασκευή αυτοσχέδιος του 2 αριθμού της εφημερίδος «Η Πατρίς»* υπό Γ. Ασπρίδου.³⁷ Πρόκειται για απάντηση στην πολύ οξεία επίθεση εναντίον του Όθωνα που περιείχε το δεύτερο φύλλο της εφ. *Πατρίς*, το οποίο κυκλοφόρησε στις 31.5.1850. Όπως ήταν επόμενο, το φύλλο κατασχέθηκε και η κυκλοφορία

της εφημερίδας σταμάτησε, οι συντάκτες της φυλακίστηκαν και το σκάνδαλο που προκάλεσε η υβριστική επίθεση εναντίον του βασιλιά ήταν τόσο μεγάλο, ώστε οδήγησε στην τροποποίηση επί το αυστηρότερο του νόμου περί τύπου.³⁸

Τα κείμενα της εφημερίδας που προκάλεσαν το σκάνδαλο ήταν το κύριο άρθρο της και ένας διάλογος ανάμεσα στον Πλάτωνα και τον τύραννο των Συρακουσών Διονύσιο τον νεότερο· πίσω από το προσωπίο του τυράννου ο αναγνώστης πολύ εύκολα μπορούσε να διακρίνει τον ίδιο τον Όθωνα. Στο κύριο άρθρο της η εφημερίδα διεκτραγωδούσε την κατάσταση της Ελλάδας υποδεικνύοντας ως υπεύθυνους για την αθλιότητά της τη βασιλική εξουσία, την Αυλή και τις κυβερνήσεις που τις υπηρετούν, γιατί με τις επεμβάσεις τους στις βουλευτικές εκλογές, στη δικαιοσύνη και στη διοίκηση καταπατούν κάθε νόμο και εμπαίζουν το σύνταγμα. Κατά την Πατρίδα, στόχος της κεντρικής εξουσίας με αυτές τις ενέργειές της «υπήρξε πώς να διεγείρη την απέχθειαν του ἔθνους κατά τῆς νέας τάξεως, νὰ ἐμποδίση πᾶσαν πρὸς τὴν παγίωσιν τοῦ Συντάγματος ἐνέργειαν, νὰ κατασβέσῃ πᾶσαν πρὸς τὴν ἀρετὴν κλίσιν, νὰ διεγείρη τὴν ἄμιλλαν ὄχι πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ τὰς ἀγαθοεργίας, ἀλλὰ πρὸς τὸ αἰσχροῦργεῖν καὶ κακοπραγεῖν καὶ ν' ἀναγκάσῃ τὸν λαὸν νὰ εἴπῃ "ἐρρέτω εἰς κόρακας τὸ Σύνταγμα καὶ ὁ Βασιλεὺς ἄς βασιλεύῃ καὶ ἄς κυβερνᾷ"». Ὅπως σημειώνεται επιγραμματικά, στόχος της βασιλικής εξουσίας υπήρξε πάντα «ἡ καταστροφή τοῦ Συντάγματος ἐνεργουμένη ὑπὸ τῶν ἰδίων Ἑλλήνων». Στο διάλογο που ακολουθεῖ ο Πλάτωνας ασκεί αυστηρό έλεγχο στην πολιτική του Διονυσίου-Όθωνα, ο οποίος του απαντά με αρκετό κυνισμό, που δείχνει ότι ενδιαφέρεται μόνο για την εξουσία του και όχι για την Ελλάδα· στο τέλος γίνεται οξύτατη επίθεση και εναντίον της βασίλισσας, η οποία κατηγορείται για την επιρροή που ασκεί στον βασιλιά και για ηθικές παρεκτροπές.

Απέναντι σε αυτήν την εξαιρετικά επιθετική κριτική, που ενίοτε φτάνει και σε προσβολές, αναλαμβάνει για μια ακόμη φορά να υπερασπίσει τον βασιλιά και την Αυλή ο Ασπρίδης. Το φυλλάδιό του ανοίγει και πάλι με κάποιες γενικές σκέψεις που αυτή τη φορά δεν στηρίζονται στον Πλάτωνα, αλλά στον Αριστοτέλη, και ειδικότερα στην ηθική θεωρία του περί μεσότητας. Σε όλα τα θέματα η μεσότητα και το μέτρο είναι προτιμητέα και το ίδιο ισχύει και για την ελευθεροτυπία. Οι εφημερίδες οφείλουν ελεύθερα να διατυπώνουν την άποψή τους για το γενικό καλό, αποφεύγοντας τόσο την αδιαφορία για τα κοινά, όσο και τη λιβελογραφία που εξυβρίζει τους άρχοντες. Στην κατηγορία της λιβελογραφίας κατατάσσεται και η δημοσιογραφία της Πατρίδος.

Υπερασπιζόμενος τον βασιλιά ο Ασπρίδης επιχειρεί και πάλι να τον προστατεύσει με την επίκληση του βασιλικού ανευθύνου. «Ὁ βασιλεὺς εἰς συνταγματικὸν κράτος οὐδεμίαν εὐθύνην φέρει· οὐδὲ νὰ δώσῃ διαταγὴν ἐκτελεστῆαν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως ὑπουργοῦ δύναται· ἀφοῦ τὸ πρᾶγμα ἔχῃ οὕτως, πρὸς τί ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὸν βασιλέα πράξεις, αἵτινες ἀπὸ τὸν ὑπουργὸν ἐξαρτῶνται;» (σ. 6). Επίσης, θέλοντας να δείξει πόσο άτοπη είναι η ταύτιση του Όθωνα με τον τύραννο Διονύσιο, παρουσιάζει ένα ωραιοποιημένο πορτρέτο του πρώτου, στο οποίο δεν λείπει και κάποια δόση ρητορικής υπερβολής: «Ὁ Ὅθων τῆς Ἑλλάδος τρέφει μὲ τὸ αἷμά του τοὺς δυστυχεῖς τῶν ὑπηκόων του, ὡς ἄλλος πελεκάν, ἐξοδεύων πολλάκις καὶ ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ. [...] Ὁ Ὅθων ἐπιθεωρῶν στρατιώτας ἀποστελλομένους νὰ πολεμήσωσι κατὰ ἀνταρτῶν [...]

τοὺς παρεκίνει νὰ διαλύσῃ τὴν ἀνταρσίαν μὲ ὄσση ὀλιγωτέραν δυνηθῶσι χύσιν αἵματος· καὶ ὅτε οἱ ἀντάρται οὗτοι συνελήφθησαν, καὶ ἐπέκειτο τῆς κεφαλῆς των τῆς λαμητόμου ὁ πέλεκυς, ὁ Ὅθων τοὺς ἡμνήστεισε δυνάμει τοῦ δικαϊώματός του, καὶ τοὺς ἄφησεν ἐλευθέρους» (σ. 12).

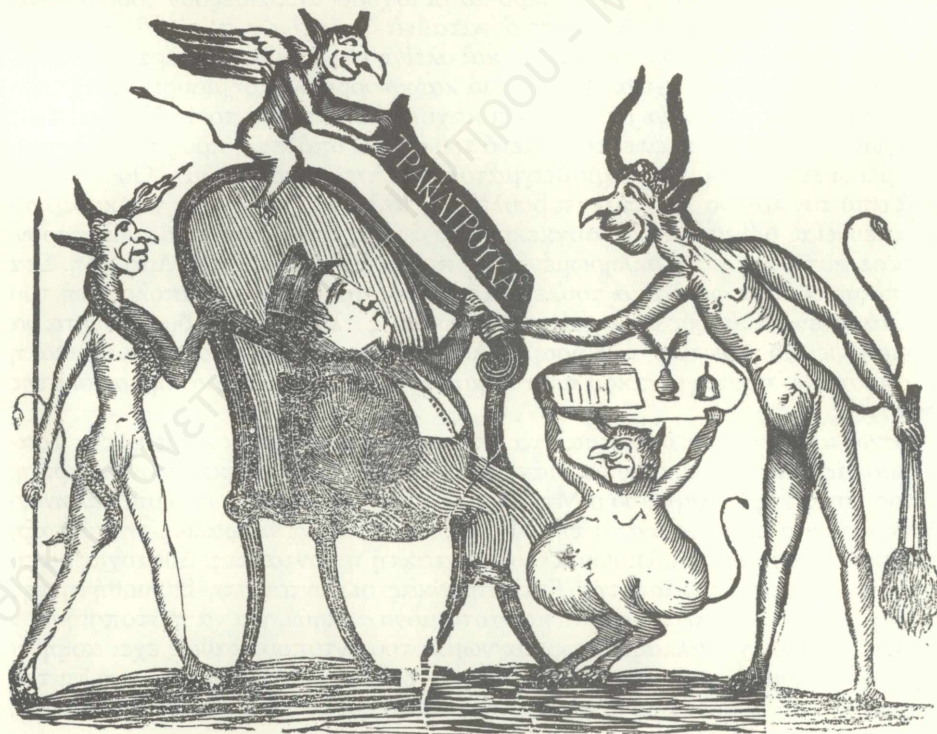
Ὅπως εἶδαμε παραπάνω, ἀντικείμενο τῆς κριτικῆς τῆς Πατρίδος δὲν ἦταν μόνο ὁ βασιλιάς, ἀλλὰ καὶ οἱ κυβερνήσεις ἀπὸ τῆ θέσπιση τοῦ συντάγματος καὶ μετὰ. Μόνο μία ἀπὸ αὐτὲς υπερασπίζονται οἱ συντάκτες τῆς Πατρίδος, τὴν κυβέρνησιν τοῦ Αλ. Μαυροκορδάτου ἀπὸ τὸν Μάρτιο ὡς τὸν Αὐγούστο τοῦ 1844, καὶ γι' αὐτὸ οἱ εφημερίδες τῆς ἐποχῆς θεωροῦν τὴν κριτικὴν τοὺς ὡς προερχόμενη ἀπὸ τὸ ἀντιπολιτευόμενον ἀγγλικὸν κόμμα.³⁹ ΓΙΑ τὸν λόγον αὐτὸ στο φυλλάδιό του ὁ Ασπρίδης περιλαμβάνει καὶ μιὰ ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς ἀντιπολίτευσης τοῦ ἀγγλικοῦ κόμματος. Ἀφενὸς κατηγορεῖ τὴν κυβέρνησιν Μαυροκορδάτου τοῦ 1844 ὅτι ἦταν ἡ πρώτη ποὺ με τὶς ἐπεμβάσεις τῆς νόθευσε τὶς ἐκλογὰς καὶ καταπάτησε τὸ σύνταγμα (σσ. 5-6) καὶ ἀφετέρου ἐπικρίνει τὸ ἀγγλικὸν κόμμα γιὰτὶ δύο φορές ποὺ ὁ βασιλιάς τὸ κάλεσε νὰ σχηματίσει κυβέρνησιν, εἶχε τὴν ἀπαιτήσιν νὰ θέσει ὅρους στὸν βασιλιά, πράγμα ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸ (σσ. 7-8). Ἡ μία ἀπὸ τὶς δύο φορές ποὺ ὁ βασιλιάς κάλεσε τὸ ἀγγλικὸν κόμμα νὰ σχηματίσει κυβέρνησιν ἦταν τὸν Μάρτιο τοῦ 1848, ὅταν ὁ Ασπρίδης, ὅπως μας πληροφορεῖ ἡ Λυτ, ἀνῆκε στὸ ἀγγλικὸν κόμμα καὶ ἐπιθυμοῦσε τὸν σχηματισμὸ φιλοαγγλικῆς κυβέρνησης. Τότε ὁ βασιλιάς εἶχε προσκαλέσει μετὰξὺ ἄλλων καὶ τὸν Αλ. Μαυροκορδάτο γιὰ νὰ σχηματίσει κυβέρνησιν, αὐτὸς ὅμως ἐθέσε κάποιους ὅρους ποὺ ὁ Ὅθωνας ἀρνήθηκε νὰ δεχτεῖ· ἕνας ἀπὸ τοὺς βασικότερους ὅρους ἦταν ἡ ἀποχὴ τοῦ βασιλιά καὶ τῆς Αὐλῆς ἀπὸ ἐπεμβάσεις στὸ ἔργο τῆς κυβέρνησης καὶ ἡ μεταβολὴ τῆς σύνθεσης τῆς Αὐλῆς. Ὁ Ασπρίδης ἐκ τῶν υστέρων ρίχνει τὴν εὐθύνη γιὰ ἐκεῖνο τὸ ναυάγιον ἀποκλειστικὰ στὸ ἀγγλικὸν κόμμα καὶ καθόλου στὸν βασιλιά, γιὰτὶ κατὰ τὴ γνώμη του ἡ κυβέρνησιν δὲν νομιμοποιεῖται νὰ θέτῃ ὅρους στὸν μονάρχη. Ἀπὸ αὐτὸ φαίνεται πὼς γιὰ τὸν Ασπρίδη, ἀκόμη κι ἀν ἀνῆκε παλιότερα στὸ ἀγγλικὸν κόμμα, ἡ δέσμευσή του ἀπέναντι στὸν βασιλιά καὶ τὴν Αὐλὴ ἦταν ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴν ἐνταξὴν του σὲ κάποιον κόμμα.

Τὴν περίοδο ποὺ κυκλοφόρησε τὸ φυλλάδιον κατὰ τῆς Πατρίδος, μιὰ ἀναφορὰ τῆς εφ. Αἰὼν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ υποθέσουμε πὼς ὁ Ασπρίδης ἴσως ἐργαζόταν τότε ὡς συντάκτης κάποιας εφημερίδας. Συγκεκριμένα, ὁ Αἰὼν σὲ ἕνα ἀρθρον τοῦ περὶ τύπου στὸ φύλλον τῆς 17.6.1850 ἀναφέρει τὸν Ασπρίδη μαζί με ἄλλους συντάκτες εφημερίδων, ὅπως ὁ Λεβίδης, ὁ Μπύλλερ, ὁ Σακελλαριάδης, ὁ Σοφιανόπουλος, κ.ά. Μιὰ τέτοια ἀναφορὰ μόνο ἀν ἦταν συντάκτης κάποιας εφημερίδας θὰ μποροῦσε νὰ δικαιολογηθεῖ, δυστυχῶς ὅμως δὲν μποροῦμε νὰ πούμε ποιας.

Ὡστόσο, λίγους μῆνες ἀργότερα, τὸν Οκτώβριον τοῦ 1850, ὁ Ασπρίδης φεύγει ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα καὶ διορίζεται πρωτοκολλιστὴς στὸ ἐπαρχεῖον Δωριδος.⁴⁰ Δὲν ξέρουμε γιὰ πόσον καιρὸν ἔμεινε στὴ θέση αὐτή, οὔτε μπόρεσα νὰ ἐντοπίσω πληροφορίες γιὰ τὴν σταδιοδρομίαν του τα ἐπόμενα δύο χρόνια. Ὡστόσο στα 1853 τὸν βρίσκουμε πλέον νὰ εἶναι προστατευόμενος τοῦ ὑπουργοῦ Οικονομικῶν Δημ. Χρησιδῆ καὶ νὰ κατέχει μιὰ θέση στὸ Ὑπουργεῖον Οικονομικῶν. Τὴν πληροφορίαν τὴν οφείλομε στὸν Σοφοκλῆ Καρύδη, ὁ ὁποῖός με τὴ σατιρικὴ εφημερίδα του *Τὸ Βέλος* ἀσχεῖ ἐντονὴν κριτικὴν στὸν Χρησιδῆ. Συγκεκριμένα στο

φύλλο της 11.5.1853 γράφει: «Άποροι και οι δύο Συντάκται, μᾶς ἐρωτῶσι, ποῖα τὰ ἀγοραῖα περιτρίμματα, τὰ παρὰ τοῦ κ. Χρηστίδου διωρισθέντα. Παράδοξον! νὰ μὴ γνωρίζωσι τί πράττει ὁ Ὑπουργός των! Εἰσὶ λοιπόν, Κύριοι Συντάκται τῆς Νέας helas! οἱ ἐξῆς· Γιαννόπουλός τις, διωρισθεὶς εἰς Πάτρας παρὰ τοῦ κ. Χρηστίδου, Ἀσπρίδης τις, προσληθεὶς εἰς τὸ Ὑπουργεῖόν του, Μπύλλερ τις, ἐκδότης, ὑπεύθυνος και διανομεὺς τῆς “Τρακατρούκας”, τὸν ὁποῖον πρὸ ἡμερῶν τινων διώρισε βοηθὸν τοῦ Τελωνείου Κυλλήνης και Χαϊκάλης τις, ἕως χθὲς διατηρούμενος παρὰ τοῦ κ. Χρηστίδου ἐν ἐλλείψει ἄλλου, εἰς διαφόρους Οἰκονομικὰς θέσεις, ἄνθρωποι τῆς ἐσχάτης διαφθορᾶς και κακοηθείας, τοῖς πᾶσι ἤδη γνωστοὶ διὰ τὴν αἰσχροτήτά των». Δυστυχῶς, ἀπὸ τὴν εφημερίδα Νέα Ἑλλάς, ὄργανο αὐτῆς τὴν ἐποχὴ τοῦ υπουργοῦ Οἰκονομικῶν, δὲν σώζονται φύλλα αὐτῆς τῆς χρονιάς, κι ἐτσι δὲν ἔχουμε τὴν ἀπάντησή της στὸν Καρύδη, στὴν οποία θὰ υπῆρχαν ἰσως ἐπιπλέον πληροφορίες γιὰ τὸν Ἀσπρίδη.⁴¹ Ἐνδιαφέρον ἔχει, ἐπίσης, ἡ ἀναφορὰ τοῦ Μπύλλερ και τοῦ Ἀσπρίδη στα ἴδια συμφραζόμενα, καθὼς αὐτῆ τὴν ἐποχὴ ὁ Ἀσπρίδης δημοσιεύει τὸ μυθιστόρημά του στὴν Τρακατρούκα και σίγουρα ἔχει κάποια συνεργασία μαζί της, ἐνὼ εἶναι πιθανὸ νὰ ἀναλαμβάνει γιὰ μερικὸς μῆνες και τὴ σύνταξή της.

Ἐπειδὴ τὰ κείμενα τῆς Τρακατρούκας εἶναι ἀνυπόγραφα, δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ πούμε ἀν ὁ Ἀσπρίδης εἶχε συνεργαστεῖ σε αὐτὴν και πρὶν τὸ 1853. Τὸ μόνον δημοσίευμα που μπορεῖ νὰ του ἀποδοθεῖ με βεβαιότητα εἶναι τὸ ἀρθρο «Θρησκευμα και Πολίτευμα», που δημοσιεύτηκε στὸ φύλλο 159 τῆς 14.2.1853,

επειδή αυτό συνοδεύεται από μια επιστολή προς τον Μπύλλερ με υπογραφή Γ. Σ. Α., που, ενόψει της δημοσίευσης των Αθηνών Αποκρύφων λίγο αργότερα, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι πρέπει να ερμηνευτεί ως Γεώργιος Σ. Ασπρίδης. Η συνοδευτική επιστολή δείχνει ότι ο Ασπρίδης έχει φιλικές σχέσεις με τον Μπύλλερ (τον αποκαλεί φίλτατο και αδελφό), ωστόσο αυτή την εποχή μάλλον δεν είναι τακτικός συνεργάτης. Το πρώτο μέρος του άρθρου πραγματεύεται τη θρησκεία ως συνεκτικό στοιχείο της κοινωνίας και καταλήγει επικρίνοντας τον Θεόφιλο Καΐρη, επειδή στράφηκε κατά της χριστιανικής θρησκείας, η οποία κρίνεται ως ανώτερη από όλες τις άλλες. Το δεύτερο μέρος, που είναι και το πιο ενδιαφέρον, συνίσταται σε μια εξέταση των διαφόρων μορφών πολιτευμάτων, ώστε να διαγνωσθεί ποιο από αυτά είναι το καλύτερο. Εξετάζονται, λοιπόν, τα τρία είδη πολιτευμάτων που είχε διακρίνει ο Αριστοτέλης, μοναρχία, αριστοκρατία και δημοκρατία, και σε αυτά προστίθεται και το συνταγματικό πολίτευμα που είναι νεότερο δημιούργημα. Κάνοντας μια σύντομη αναδρομή στον τρόπο με τον οποίο σχηματίστηκαν αρχικά οι ανθρώπινες κοινωνίες και πώς στη συνέχεια ανέθεσαν την εξουσία σε μονάρχες, αφήνοντάς τους απερίσπαστους να μεριμνούν μόνο για την κοινή ασφάλεια και το γενικό συμφέρον, ο Ασπρίδης καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το μοναρχικό πολίτευμα, το αρχαιότερο απ' όλα, είναι και «τὸ φυσικώτερον, τὸ ἀρμόζον εἰς τὸν ἄνθρωπον». Μόνο αυτό αποβλέπει στο γενικό καλό, ενώ όλα τα υπόλοιπα απορρίπτονται ως «οὐχὶ πρὸς τὸ γενικὸν συμφέρον τείνοντα, ἀλλὰ πρὸς ὠφέλειαν ἀτομικὴν ἢ μερίδος τινός». Ἐτσι, στην αριστοκρατία οι ισχυροί καταπιέζουν τους αδύναμους, στη δημοκρατία «οὐδὲν ὑγιὲς δύναται νὰ ὑπάρξῃ ὡς ἐκ τῆς διαφωνίας», και το συνταγματικό είναι «στάσιμον καὶ ὀλέθριον», επειδή επιχειρεῖ να συμβιβάσει δύο αντίθετα στοιχεία, τον βασιλιά και κοινοβούλιο, δημιουργώντας τελικά μεταξύ τους αμοιβαία απιστία και καχυποψία. Επειδή το 1853 είναι έτος εκλογών, ο Ασπρίδης κλείνει το κείμενό του με μια υπόδειξη προς τον ελληνικό λαό, μέσω ενός ιστορικού παραδείγματος από την αρχαία Ρώμη. Ουσιαστικά ζητά από τον λαό να μην εκλέξει βουλευτές, αλλά να ζητήσει να τον κυβερνήσει απευθείας ο βασιλιάς. Το συγκεκριμένο άρθρο έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον, γιατί σε αυτό έχουμε ολοκληρωμένες τις πολιτικές απόψεις του Ασπρίδη. Στα δύο προηγούμενα φυλλάδιά του, έπαιζε απλώς τον ρόλο του απολογητή του βασιλιά απέναντι στους επικριτές του, εδώ όμως πλέον έχει τη δυνατότητα να αποκαλύψει το πολιτικό του όραμα. Αυτό που επιθυμεί είναι ουσιαστικά η κατάλυση του συνταγματικού πολιτεύματος και η επαναφορά της απόλυτης μοναρχίας.

Όπως αναφέρθηκε, ανάμεσα στα υπόλοιπα ανυπόγραφα κείμενα της Τρακατρούκας δεν είναι εύκολο να διαγνώσουμε αν κάποιος ανήκει στον Ασπρίδη. Ωστόσο στις αρχές Απριλίου ο Μπύλλερ διορίζεται ελεγκτής στο υποτελωνείο Γαστούνης και αναχωρεί από την Αθήνα, αναθέτοντας ασφαλώς τη σύνταξη της Τρακατρούκας σε κάποιον άλλον συντάκτη ή συντάκτες. Δυστυχώς, από αυτή την τελευταία φάση της Τρακατρούκας σώζονται στη Βιβλιοθήκη της Βουλής μόνο τρία φύλλα· ωστόσο και αυτά μόνο αρκούν, για να πιστοποιήσουν ότι στο μεταξύ έχει αλλάξει η φυσιογνωμία του εντύπου, καθώς έχει αυξηθεί σε μεγάλο βαθμό η σοβαρή ύλη που αφορά την εξωτερική πολιτική, ενόψει του Κριμαϊκού πολέμου. Μάλιστα τους μήνες Ιούνιο και Ιούλιο αλλάζει και ο τίτλος

της εφημερίδας και κυκλοφορεί πλέον ως *Ανατολικός Παρατηρητής*, τίτλος που δείχνει ακριβώς και την αλλαγή του περιεχομένου.⁴² Τελικά, στο φύλλο της 1.8.1853 ο τίτλος *Τρακατρούκα* επανέρχεται, επειδή ο Μπύλλερ διαμαρτυρήθηκε για την αλλαγή της φυσιογνωμίας της εφημερίδας, και ο νέος συντάκτης υπόσχεται αλλαγής πορείας. Ωστόσο, απ' ό,τι φαίνεται η έκδοση δεν συνεχίστηκε.⁴³

Δεδομένου ότι ο Ασπρίδης δημοσιεύει αυτή την εποχή στην *Τρακατρούκα* το μυθιστόρημά του, είναι βάσιμο να υποθέσουμε ότι από τον Απρίλιο και μετά είναι ο συντάκτης (ή ένας από τους συντάκτες), στον οποίο ο Μπύλλερ ανέθεσε την έκδοσή της. Άλλωστε τα κείμενα για την εξωτερική πολιτική που δημοσιεύονται αυτή την εποχή έχουν κοινά στοιχεία με το φυλλάδιο που ο Ασπρίδης θα κυκλοφορήσει την επόμενη χρονιά. Μάλιστα ο τίτλος ενός άρθρου «Αναφορά των Χριστιανών υπηκόων της Τουρκίας προς τας δυνάμεις Γαλλίαν και Αγγλίαν» (φ. 167, 9.5.1853) είναι αρκετά κοντά στον υπότιτλο του φυλλαδίου του 1854, *Υπόμνημα προς τας δυνάμεις Αγγλίαν και Γαλλίαν*. Στα άρθρα αυτής της εποχής η *Τρακατρούκα*, συνεπής στο αντιρωσισμό που πάντα την διέκρινε, επιτίθεται, ενόψει του Κριμαϊκού πολέμου, στη ρωσική εξωτερική πολιτική. Επιχειρεί να αποδείξει ότι διαχρονικά τα ρωσικά συμφέροντα ήταν ασυμβίβαστα με τα ελληνικά, γιατί η Ρωσία προωθεί τον σλαβισμό εις βάρος του ελληνισμού. Παράλληλα, κάνει έκκληση στην Αγγλία και τη Γαλλία να μην επιτρέψουν στη Ρωσία να καταλάβει εδάφη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, γιατί, αν συμβεί αυτό, τότε οι Έλληνες των εδαφών αυτών θα υποδουλωθούν σε έναν τύραννο χειρότερο από τους Οθωμανούς.

Την επόμενη χρονιά ο Ασπρίδης κυκλοφόρησε το φυλλάδιό του *Η καταδυσαστευομένη Ελλάς. Υπόμνημα προς τας δυνάμεις Αγγλίαν και Γαλλίαν* υπό Γ. Σ. Ασπρίδου (Εν Αθήναις, Εκ της Τυπογραφίας Κ. Αντωνιάδου, 1854).⁴⁴ Το φυλλάδιο κυκλοφόρησε και στα γαλλικά με τον τίτλο *La Grèce opprimée. Mémoire pour la France et l'Angleterre* par G. S. Aspridis (Athènes, Imprimerie de C. Antoniadis, 1854).⁴⁵ Την εποχή που κυκλοφόρησε το φυλλάδιο, έχουν ξεσπάσει ήδη, με αφορμή την ρωσοτουρκική σύγκρουση, επαναστάσεις στην Ήπειρο, τη Θεσσαλία και τη Μακεδονία, όπου συρρέουν και αρκετοί εθελοντές από την Ελλάδα. Παράλληλα, η Αγγλία και η Γαλλία, θέλοντας να ανακόψουν τις επεκτατικές βλέψεις της Ρωσίας, έχουν ταχθεί στο πλευρό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, υποστηρίζοντας την διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητάς της, και γι' αυτό είναι εχθρικές απέναντι στα ελληνικά επαναστατικά κινήματα. Στο πλαίσιο αυτό ο Ασπρίδης απευθύνει προς την Αγγλία και τη Γαλλία μια έντονα φορτισμένη συναισθηματικά έκκληση να μην εμποδίσουν τον αγώνα των Ελλήνων.

Στο φυλλάδιό του ο Ασπρίδης διαπνέεται από τα μεγαλοϊδεατικά οράματα της εποχής του, σε αντίθεση όμως με άλλους συμπατριώτες του, δεν προσβλέπει στη Ρωσία για την απελευθέρωση των υπόδουλων Ελλήνων. Η Ρωσία, κατά τη γνώμη του, προσέφερε μια θετική υπηρεσία, γιατί με τον πόλεμο εναντίον της Οθωμανικής αυτοκρατορίας την αποδυνάμωσε και έδωσε την ευκαιρία στους υπόδουλους να επαναστατήσουν (σ. 9). Ωστόσο, αυτή δεν έχει κανένα δικαίωμα να κατακτήσει εδάφη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, τα οποία δικαιωματικά ανήκουν στους Έλληνες (σσ. 6-7). Γι' αυτό προσπαθεί να πείσει

την Αγγλία και τη Γαλλία ότι οι υπόδουλοι Έλληνες δεν επαναστάτησαν για να βοηθήσουν τη Ρωσία, αλλά για να δημιουργήσουν ένα μεγάλο ελληνικό κράτος με έδρα το Βυζάντιο, όπου θα μεταφερθεί και ο θρόνος του Όθωνα (σσ. 7-8, 14). Οι δύο μεγάλες δυνάμεις έχουν συμφέρον, πιστεύει, να υποστηρίξουν τη δημιουργία μιας Ελληνικής αυτοκρατορίας στη θέση της Οθωμανικής και, για να το υποστηρίξει, συγκρίνει την πρόοδο του νεοσύστατου ελληνικού κράτους με την παρακμή της μακραίωνης Οθωμανικής αυτοκρατορίας (σ. 7). Επιπλέον, υπονοεί πως η Ελληνική αυτοκρατορία του Όθωνα θα έλυne και το πρόβλημα του ρωσικού επεκτατισμού, γιατί η Ρωσία δεν θα μπορούσε παρά να έχει φιλικές σχέσεις με μια ομόδοξη χώρα (σ. 14).

Δεν υπάρχει καμιά θετική πληροφορία για το αν ο ίδιος ο Ασπρίδης συμμετείχε ως εθελοντής στα επαναστατικά κινήματα αυτής της εποχής, όπως ο φίλος του ο Βενδεβής. Ωστόσο, η έντονη συναισθηματική φόρτιση του φυλλαδίου δείχνει πως κάτι τέτοιο δεν είναι απίθανο.

Δυστυχώς, οι πληροφορίες για τον Ασπρίδη που μπόρεσα να συγκεντρώσω σταματούν στα 1854. Μετά την χρονολογία αυτή δεν κατάφερα να εντοπίσω κανένα εκδοτικό ή δημοσιογραφικό ίχνος του. Η περαιτέρω έρευνα όμως στις εφημερίδες της δεκαετίας του 1850 ίσως μας επιτρέψει να σχηματίσουμε μια εικόνα και για την πορεία του τα επόμενα χρόνια.

4. Εκδοτικό σημείωμα

Στην αναδημοσίευση του πρώτου κεφαλαίου ακολουθείται το κείμενο του δεκαεξασέλιδου φυλλαδίου και στις σημειώσεις επισημαίνονται οι περιπτώσεις που η δημοσίευση της *Τρακατρούκας* αποκλίνει από αυτό. Έχουν γίνει μικροεπεμβάσεις στη στίξη και διορθώθηκαν σιωπηρά προφανή τυπογραφικά σφάλματα. Όσον αφορά την ορθογραφία, έγιναν ελάχιστες επεμβάσεις που κρίθηκε ότι διευκολύνουν την ανάγνωση: το ειδικό «πώς» και το αναφορικό «πού» έγιναν «πώς» και «πού», το «πέρνω» γράφτηκε «παίρνω», το «για» έγινε «γεια», το «γιατί» «γιατί». Επίσης, ενοποιήθηκαν κάποιες ορθογραφικές διπλοτυπίες, όπως «ήρχισε» και «ήρχισε», «εΐνε» και «εΐναι», «δύω» και «δυό», «δουλειά» και «δουλιά», κλπ. Δεν σημειώνονται πνεύματα πάνω από το απλό και το διπλό ρ, ούτε η κορωνίδα σε κάποιες κράσεις, π.χ. κάνεις, κάμμιιά, κλπ. Τέλος, οι γωνιώδεις αγκύλες <> χρησιμοποιούνται για να συμπληρωθεί κείμενο που λείπει είτε από τυπογραφική αβλεψία είτε από σκίσιμο της σελίδας, ενώ οι μυστακοειδείς {} για διαγραφή κειμένου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Εμμ. Φραγκίσκος, «Ελληνική βιβλιογραφία 1800-1863. Προσθήκες», *Ερανιστής*, τχ. 6 (1963) 265.

2. Βλ. Αντί 641 (1.8.1997) 50-51. Δυστυχώς σε αυτή την πρώτη αναδημοσίευση του μυθιστορήματος υπάρχουν δύο μεγάλα χάσματα, σαν να λείπουν οι σελίδες 6-7 και 10-11 του δεκαεξασέλιδου, κι έτσι είναι αρκετά δύσκολη η παρακολούθηση της πλοκής. Το δεκαεξασέλιδο όμως σώζεται ακέραιο και γι' αυτό κρίθηκε αναγκαίο να αναδημοσιευτεί εδώ και το πρώτο κεφάλαιο ολόκληρο. Στο ίδιο τεύχος του περιοδικού, το μυθιστόρημα του Ασπρίδη αποτελεί αντικείμενο μελέτης στα άρθρα της Γεωργίας Γκότση, «Η ελληνική μυθιστορία Αποκρύφτων του 19^{ου} αιώνα», Αντί 641 (1.8.1997) 6-11 και της Γεωργίας Δράκου, «"...αναλόγως της σμικρότητος ημών". Οι πρώτες προ-

σπάθειες μεταφύτευσης των Αποκρύφων στην Ελλάδα (1845-1855)», *Αντί* 641 (1.8.1977) 18-25. Βλ. και Γ. Γκότση, «Η μυθιστορία των Αποκρύφων. Συμβολή στη περιγραφή του είδους», στο Ν. Βαγενάς (επιμ.), *Από τον Λέανδρο στον Λουκή Λάρα, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης*, 1997, σσ. 149-168. Ευχαριστώ την κ. Γεωργία Γκότση, που έθεσε στη διάθεσή μου ψηφιακές φωτογραφίες του δεκαεξασέλιδου φυλλάδιου του μυθιστορήματος του Ασπρίδη.

3. Αυτό πιθανότατα είναι και το τελευταίο φύλλο της *Τρακατρούκας*, γιατί λίγες μέρες αργότερα η εφ. *Η Ταχύπτερος Φήμη* (8.8.1853) αναφέρει σε μια είδησή της τον Μπύλλερ ως «ο συντάκτης τής διακοπείσης *Τρακατρούκας*».

4. Το φ. 167 περιέχει τις σελίδες 1-4 και το φ. 175 τις 33-36. Λείπουν, επομένως, 7 τετρασέλιδες συνέχειες. Κάποιο πρόβλημα όμως πρέπει να υπάρχει με την αρίθμηση της *Τρακατρούκας*, γιατί τα αντίστοιχα φύλλα που λείπουν 169-174 είναι μόνο 6. Για την αλλαγή του τίτλου της *Τρακατρούκας* σε *Ανατολικός Παρατηρητής* βλ. σσ. 18-19.

5. Βλ. Σοφία Ντενίση, «Γεώργιος Σ. Ασπρίδης: ένας άγνωστος, πρώιμος κύριος πεζογράφος», *Μικροφιλολογικά* 11 (Ανοιξη 2002) 7, σμ. 1.

6. Βλ. *Η Ταχύπτερος Φήμη* 7.5.1853. Οι δύο στίχοι του Εξαρχόπουλου που παραθέτει ο Ασπρίδης και αφορούν τους έλληνες διπλωμάτες είναι πολύ πιθανόν να προέρχονται από ένα ποιητικό φυλλάδιο που είχε κυκλοφορήσει ο ποιητής με αφορμή τα Πακερικά τον Απρίλιο του 1850, το οποίο όμως δεν σώζεται. Βλ. αγγελία για το φυλλάδιο στην *Τρακατρούκα*, φ. 62 (η ημερομηνία του φύλλου έχει κοπεί, αλλά από τα υπόλοιπα φύλλα υπολογίζεται στις αρχές Απριλίου του 1850). Στο μεθεπόμενο φύλλο της *Τρακατρούκας* συμπεριλαμβάνει το φυλλάδιο στα νεοφανή βιβλία.

7. Ι. Ε. Γιαννόπουλος, «Αι Αθήναι», *Ευτέρπη* 32 (15.12.1848) 188. Το άρθρο του Γιαννόπουλου έχει ημερομηνία συγγραφής 25 Σεπτεμβρίου 1848. Βλ. Δράκου, *ό.π.*, σ. 19.

8. Η αρχή της λέξης είναι πολύ δυσανάγνωστη.

9. Τα *Αθηνών Απόκρυφα* του Γοργία και του Αναξαγόρα, που είχαν αναγγελθεί από την *Ευτέρπη* το 1848, απ' ό,τι φαίνεται, δεν γράφτηκαν ποτέ.

10. Κάτι τέτοιο θα συμφωνούσε και με την εικασία της σημ. 6 για τους στίχους του Εξαρχόπουλου.

11. Ο Βενδεβής εμφανίζεται στους καταλόγους συνδρομητών αρκετών βιβλίων τη δεκαετία του 1840, ενώ είναι μέλος και της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας.

12. Η συμμετοχή του Βενδεβή στην επανέσταση της Θεσσαλίας έπεται της δημοσίευσης του μυθιστορήματος του Ασπρίδη, αλλά ασφαλώς δεν θα ήταν η πρώτη οικονομική θυσία του για χάρη της πατρίδας.

13. Βλ. Γκότση, «Η ελληνική μυθιστορία των Αποκρύφων του 19ου αιώνα», *ό.π.*, σ. 10, Δράκου, *ό.π.*, σ. 22.

14. Σε μια περίπτωση που λείπει στη δημοσίευση της *Τρακατρούκας* κείμενο 4-5 γραμμών, μάλλον πρόκειται για παράλειψη που έγινε κατά λάθος.

15. Για τον Χατζή Κιρκώρ μαθαίνουμε ότι ήρθε στην Αθήνα από τον «Τράχωνα». Δεν είναι σαφές όμως αν εννοείται ο Τράχωνας της Κύπρου, που θα ήταν πιθανό λόγω της κυπριακής καταγωγής του Ασπρίδη, ή οι Τράχωνες στον Άλιμο της Αττικής, που επίσης είναι πιθανό λόγω της γειτνίασης με την Αθήνα. Δεδομένου ότι στο συγκεκριμένο σημείο δεν αναφέρεται κάποιο πολυήμερο ταξίδι, το δεύτερο φαίνεται πιθανότερο.

16. Βλ. το λήμμα «*Τρακατρούκα*» του Δ. Σαπρανίδη στο Λ. Δρούλια, Γ. Κουτσοπανάγου (επιμ.), *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. 4, Αθήνα, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2008, σσ. 201-202. Βλ. επίσης του ίδιου, *Ιστορία της ελληνικής γελοιογραφίας*, τ. Α, 2^η έκδ., Αθήνα, Ποταμός, 2005, σσ. 53-75.

17. Το όνομα του Νικόλαου Μπύλλερ απαντάται γραμμένο με ποικίλους τρόπους: Μπύλλερ, Μπίλλερ, Μπίλερ. Ως χρονολογία γέννησής του αναφέρεται συνήθως το 1819· πέθανε τις τελευταίες μέρες του Δεκεμβρίου του 1893 (βλ. σημείωμα του Ξενόπουλου στο Άστυ 2.1.1894, που έχει όμως αρκετές ανακρίβειες). Το αρχικό του όνομα ήταν Παυλόπουλος και το άλλαξε, όταν υιοθετήθηκε από κάποιον βασιάρη Μπύλλερ. Στις αρχές της δεκαετίας του 1840 συμμετείχε σε θεατρικούς θιάσους και θεατρικές παραστάσεις κωμωδιών, ενώ παράλληλα είχε αρχίσει να ασχολείται με τη σατιρική δημοσιογραφία και τη γελοιογραφία. Τον Δεκέμβριο του 1844 ανέλαβε ως νέος συντάκτης την επανακυκλοφορία της εφ. *Ο Αρματωλός*, η οποία κατά την εφ. *Νίκη* (φ. 20, 8.12.1844 & φ. 22, 24.12.1844) ήταν η πρώτη γελοιογραφική εφημερίδα στην Ελλάδα. Η συνεργασία του με τον Αρματωλό δεν είχε μεγάλη διάρκεια και στις αρχές Φεβρουαρίου του 1845 με

ένα σημείωμά του στην *Ταχύπτερο Φήμη* (12.2.1845) ενημέρωσε ότι πλέον δεν λαμβάνει μέρος στη σύνταξη της συγκεκριμένης εφημερίδας. Δυστυχώς, από τον *Αρματωλό* δεν σώζεται κανένα φύλλο. Στη συνέχεια έβγαλε μια σειρά από φυλλάδια για τα οποία συχνά καταδιώχτηκε. Ο ίδιος μας πληροφορεί ότι στην Πάτρα είχε εκδώσει (χωρίς να διευκρινίζει όμως πότε) ένα φυλλάδιο με τίτλο *Ο Ψωρολογιώτατος και τα όνειρά του*, στο οποίο ασκούσε κριτική στους υποστηρικτές του συντάγματος και για το οποίο του ασκήθηκε δίωξη (*Τρακατρούκας*, φ. 80, η ημερομηνία έχει χαθεί, αλλά με βάση το προηγούμενο φύλλο υπολογίζεται στις αρχές Σεπτεμβρίου του 1850). Τον Απρίλιο του 1846 κυκλοφόρησε επίσης στην Πάτρα το φυλλάδιο *Ο Ελληνόκοσμος*, στο οποίο έκανε επίθεση στον εισαγγελέα πρωτοδικών της Πάτρας, επειδή για παλαιότερο φυλλάδιό του τον είχε καταδικάσει σε ένα μήνα φυλακή (*Ηχώ την Επαρχιών* 6.4.1846). Για τον *Ελληνόκοσμο* φυλακίστηκε εκ νέου στις φυλακές της Χαλκίδας και στη δίκη που ακολούθησε καταδικάστηκε σε φυλάκιση δύομισι ετών (*Ταχ. Φήμη* 15.5.1847). Τον Μάρτιο του 1848 όμως ο Όθωνας τον αμνήστευσε και βγήκε από τη φυλακή στην οποία, όπως λέει ο ίδιος, έμεινε είκοσι μήνες (*Ταχ. Φήμη* 1.4.1848). Μετά την αποφυλάκισή του κυκλοφόρησε περιοδικό σύγγραμμα με τον τίτλο *Ο Ελληνόκοσμος*, το οποίο περιείχε και αλληγορικές εικόνες (*Ταχ. Φήμη* 15.5.1848), δεν φαίνεται όμως να προχώρησε πέρα από το πρώτο τεύχος. Όλα αυτά τα συγγράμματά του λανθάνουν. Από τον Σεπτέμβριο του 1848 άρχισε την έκδοση της *Τρακατρούκας*, την οποία συνέχισε μέχρι το 1853, με μερικές διακοπές, όταν διοριζόταν σε κάποια δημόσια θέση ή όταν ταξίδευε στη Χαλκίδα, τη Σύρο, την Πάτρα ή τη Ζάκυνθο, όπου έμενε η μητέρα του. Από το 1853 και μετά διορίστηκε σε διάφορα τελωνεία ανά την ελληνική επικράτεια και δεν υπάρχουν σίγουρα στοιχεία για περαιτέρω ενασχολήσή του με τη δημοσιογραφία. Ωστόσο, στα 1866 φημιολογείται ότι είναι ένας από τους συντάκτες της νεοεμφανιζόμενης σατιρικής εφημερίδας *Τραμπούκος*. Ο ίδιος με επιστολή του διέφευσε τη φήμη, όμως η εφημερίδα σημείωνε ότι «άμφισβητείται κατά τὸ ἦμισυ ἢ ἀλήθεια τῆς ἀνωτέρω γνωστοποιήσεως τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Μπίλλερ» (*Τραμπούκος* 17.6.1866).

18. Τη συναγωνίζεται επάξια τα χρόνια αυτά μόνο η *Εφημερίς του Λαού*.

19. Στη συνέχεια ο Ασπρίδης σημειώνει ως αιτία για την φτώχεια του ήρωά του και τη διχόνοια, που διχοτομεί και τριχοτομεί την πατρίδα. Πιθανότατα, υπονοεί τον διαχωρισμό των Ελλήνων σε αυτόχθονες και ετερόχθονες, καθώς και την ένταξή τους στα τρία κόμματα της εποχής. Ο Ασπρίδης δεν συνεχίζει τον συλλογισμό του, αλλά συνήθως, ως αντιστάθμισμα στις αντιπαραθέσεις αυτές, που ασφαλώς οξύνθηκαν μετά τη θέσπιση του συντάγματος, προβάλλεται ο ενοποιητικός ρόλος του βασιλιά.

20. Ο Τσέκας μάλιστα υποθέτει ότι τα εικοσιπέντε λεπτά που χρειάζεται για το χαρτόσημο της αναφοράς και δεν τα έχει, του τα ρίχνει στο δρόμο ο ίδιος ο βασιλιάς, που άκουσε το παράπονό του.

21. Λόγω ξακρίσματος στο πάνω μέρος του συγκεκριμένου φύλλου της *Τρακατρούκας* έχει χαθεί ο αριθμός φύλλου και η ημερομηνία: πρέπει όμως να είναι το φ. 41 ή 42 του Οκτωβρίου του 1849.

22. Το ημερολόγιο της Χριστιάνας Λυτ, στο οποίο περιέχονται οι πληροφορίες για τον Ασπρίδη, έχει εκδοθεί μεταφρασμένο στα ελληνικά με τον τίτλο *Στην Αθήνα του 1847-1848. Ένα ανέκδοτο ημερολόγιο, μετάφραση - επιμέλεια - σχόλια Αριστέα Παπανικολάου-Κρίστενσεν*, Αθήνα, Ερμής, 1991. Το ημερολόγιο της αδερφής της Χάννε είναι ακόμη ανέκδοτο, πρόκειται για το ατζέ, χειρ. αρ. ACC 1971/188 της Βασιλικής Βιβλιοθήκης της Κοπεγχάγης· βλ. Λυτ, ό.π., σ. 208, σημ. 8.

23. Η σύνοψη αυτών των πληροφοριών από το ανέκδοτο ημερολόγιο της Χάννε δίνεται από τη μεταφράστρια στο Λυτ, ό.π., σ. 238, σημ. 149.

24. Βλ. Σ. Ντενίση, ό.π., σσ. 3-7.

25. Ο Λυτ λειτουργεί μάλλον σαν κηδεμόνας του Ασπρίδη, γι' αυτό και έχει επικοινωνία με τον πατέρα του στη Σύρο, βλ. Λυτ, ό.π., σ. 87.

26. Βλ. Λυτ, ό.π., σσ. 109-112.

27. Βλ. Λυτ, ό.π., σσ. 178-183.

28. Βλ. Λυτ, ό.π., σ. 184.

29. Με καχυποψία είχε αντιμετωπίσει και την επίμονη απαίτηση του Ασπρίδη να μένει στο Παλάτι, βλ. Λυτ, ό.π., σ. 112.

30. Βλ. Λυτ, ό.π., σσ. 178, 183.

31. Πράγματι ο βασιλιάς, για να εκτονώσει την πολιτική αναταραχή, αποφάσισε να προχωρήσει στον σχηματισμό νέας κυβέρνησης. Απευθύνθηκε τότε και στον Αλ. Μαυροκορδάτο, τον

αρχηγό του αγγλικού κόμματος, αλλά δεν μπόρεσαν να συμφωνήσουν, και τελικά ανέθεσε την πρωθυπουργία στον Γ. Κουντουριώτη.

32. Για την έρευνά μου χρησιμοποίησα το αντίτυπο που υπάρχει στα Γενικά Αρχεία του Κράτους. Ευχαριστώ το Τμήμα Βιβλιοθήκης και Αναγνωστηρίου των ΓΑΚ, και κυρίως τον κ. Γιάννη Γκλαβίνα, που μου προμήθευσε ψηφιακές φωτογραφίες του φυλλαδίου.

33. Κοινός είναι και ο τρόπος δόμησης των δύο φυλλαδίων με βάση αριθμημένες παραγράφους.

34. *Η Ταχύπτερος Φήμη* 27.2.1849.

35. Κάτω από τα ονόματα του Φυγοπατριδή και του Αριστόβουλου κρύβονται ο ίδιος ο Αλ. Σούτσος και ο Νικόλαος Πίγκολος. Ο διάλογος διεξάγεται στον Κήπο του Κεραμεικού στο Παρίσι, όπου, όπως σημειώνεται, ο Κοραΐς έγραφε τα φυλλάδιά του εναντίον του Καποδίστρια. Με τον τρόπο αυτόν ο Σούτσος συνδέει τον δικό του αγώνα κατά της απολυταρχίας με εκείνον του Κοραΐ.

36. Σχεδόν με τα ίδια λόγια αναφέρει την είδηση και η εφ. *Η Ταχύπτερος Φήμη* της 2.2.1850: «Κατεσχέθη άρτίως φύλλον τι γελοιογραφικόν, έπιγραφόμενον "Αύλικός Καθρέπτης", καθ' ήν στιγμήν έτίθετο εις κυκλοφορίαν. Ο Συντάκτης αυτού όνομαζόμενος Ασπρίδης έρρίφθη εύθης εις την φυλακήν του Μενδρεσέ, συλληφθεισών όλων των πρωτοτύπων συντάξεών του· ύπήρχεν ούτος πριν παρά τῶ γραφείῳ του Αύλαρχείου, άλλ' άπεβλήθη έπειτα διά λόγους άγνώστους της αύλικής ύπηρεσίας». Είτε η *Ταχύπτερος Φήμη* αντιγράφει την είδηση από τον Αιώνα, είτε και οι δύο αναπαράγουν κάποια ανακοίνωση των αρχών.

37. Το μοναδικό αντίτυπο που γνωρίζω σώζεται στη Βιβλιοθήκη της Βουλής, λείπει όμως το εξώφυλλό του και γι' αυτό πέρα από τον τίτλο που επαναλαμβάνεται στην πρώτη σελίδα δεν έχουμε άλλα βιβλιογραφικά στοιχεία. Ωστόσο, ο χρόνος έκδοσης μπορεί με σιγουριά να προσδιοριστεί με βάση την κυκλοφορία της εφ. *Πατρίς*. Ευχαριστώ τη φιλόλογο Λίλα Θεοδόση και την υπάλληλο της Βιβλιοθήκης της Βουλής Βιργινία Σδράκα, που μου προμήθευσαν ψηφιακό αντίγραφο του φυλλαδίου.

38. Βλ. *Η Ταχύπτερος Φήμη* 3.6.1850.

39. Παρότι οι συντάκτες της *Πατρίδος* συνελήφθησαν, τα ονόματά τους δεν αναγράφονται σε καμία από της εφημερίδες της εποχής που μπόρεσα να δω.

40. Βλ. *Η Ταχύπτερος Φήμη* 12.10.1850: Ο κ. Γ. Ασπρίδης διωρίσθη πρωτοκολλιστής του έπαρχείου Δωρίδος.

41. Ο Μπύλλερ και ο Ασπρίδης δεν αποκλείεται να είχαν και κάποια σχέση με την εφ. *Νέα Ελλάς*, γιατί ο Καρύδης αποκαλεί την τελευταία «*νέα Τρακατρούκα*», βλ. *Το Βέλος* 26.5.1853.

42. Η αλλαγή του τίτλου αναγγέλθηκε στο φ. 169 (4.6.1853) ως εξής: «Επειδή και τὰ γεγονότα τῆς Ανατολῆς παρουσιάζουσι νέαν φάσιν πραγμάτων ενδιαφέρουσαν τὰ μέγιστα τὴν Ἑλλάδα, ἐκρίναμεν εύλογον νὰ διαπραγματευθῶμεν ἀπὸ τοῦδε ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν τὰ πράγματα τῆς Ανατολῆς. Ὅθεν θεωροῦμεν ἀναγκαῖον, μεταβάλλοντες τὸ ὕφος τοῦ φύλλον μας, νὰ μεταβάλωμεν και τὸ ὄνομά του. Εἰδοποιούμεν λοιπὸν ἅπαντας τοὺς συνδρομητὰς μας και τὸ κοινὸν ὅτι ἀπὸ τὸν προσεχῆ ἄριθμὸν και ἔξῃς τὸ φύλλον μας θέλει λάβει τὸ ὄνομα ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ ἀντὶ ΤΡΑΚΑΤΡΟΥΚΑ. Εὐελπιζόμεθα ὅτι ἔνεκα τῆς σημερινῆς φάσεως τὸ μέτρον τοῦτο θέλει φανῆ παραδεκτὸν και εύρεστον εις τὸ κοινὸν και τοὺς συνδρομητὰς μας». Το συγκεκριμένο φύλλο δεν σώζεται στη Βιβλιοθήκη της Βουλής, σώζεται όμως στη βιβλιοθήκη της ΕΣΗΕΑ, απ' όπου δημοσιεύει φωτογραφία της πρώτης σελίδας του ο Δ. Σαπρανίδης, *Ιστορία της ελληνικής γελοιογραφίας*, ό.π., σ. 71.

43. Βλ. σημ. 3.

44. Ευχαριστώ τη διευθύντρια ερευνών του Τομέα Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, Ουρανία Πολυκανδριώτη, που μου προμήθευσε ψηφιακές φωτογραφίες του φυλλαδίου.

45. Ένα αντίτυπο σώζεται στη Βιβλιοθήκη της Βουλής.

ΔΟΚΙΜΙΑΝ ΑΠΟΚΡΥΦΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ.

Το 1844, 18 Δεκεμβρίου, τὴν δεκάτην πρὸ Μεσημβρίας ἡμέρας συννεφώδους καὶ ψυχρᾶς, ἄνθρωπός τις ῥυπαρὰν φουστάνελλον φορῶν, καὶ διαβαίνων τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Μητροπόλεως (1) διευθύνετο εἰς τὴν Πλάκα (2) καὶ διενοεῖτο ὡς ἀκολουθῶς.

— Ναι θὰ τὸ κάμω καὶ στὸ διάολο . . . ὁ Κότσος μὲ ἀκολουθάει· γεμιζομεν ἐξήντα γιὰ νὰ τὸ βαρέσωμεν στὸ λεβέντικο . . . γιὰ τί καθὼς εἶλεπώ τὰ πῆρ ὁ διάβολος ! μωρὲ νὰ μὴν ἔχω λεπτό !! τὰ παιδιὰ μου νὰ ψοφοῦνε τῆς πείνας ! . . . στὸ διάολο καὶ τὸ ῥωμαϊκὸν καὶ τί νὰ πῶ πιά . . . ὁ σύνταγμας τὸ φταίει . . . καλὰ τῶπανε ὁ σύνταγμας εἶναι καλὸς, μὰ θέλει νὰ τρώῃ . . . ποῦ τοὺς μένουν κί αὐτουνοὺς νὰ μᾶς δόσουν κ' ἐμᾶς . . . ὄλο μὲ χατήρι τὸ πᾶνε . . . δὲν μπορούμεν νὰ σφωρῶσωμεν καὶ τίποτε !! κυττάζουν τὰ χέριά μας ὅπου πᾶμε . . . ἔπειτα εἴμασθε— καὶ τυρόχτονες μᾶς κλεί-

(1) Ἐκκλησία κτισθεῖσα ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν· τῶρα δὲ οἰκοδομεῖται ἐκ νέου.

ΑΘΗΝΩΝ ΑΠΟΚΡΥΦΑ

Φίλτατε Βενδεβή!

Μήνας όλους σκεπτόμενος πρὸς εὔρεσιν τοῦ καταλληλοτέρου προσώπου, πρὸς τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ γείνη ἐπαξίως ἡ ἀφιέρωσις τῆς μυθιστορίας μου, ἐβου-
θιζόμεν ἑὶς τηλικούτους ὠκεανούς σκέψεων, ὥστε ὁ ὕπνος πάντοτε μὲ ἀνείλικε
μὴ δυνάμενον νὰ διαβῶ τοῦ ὠκεανοῦ τούτου τὰ ἀπέραντα ὅρια.

Ἐσκεπτόμην· νὰ τὸ ἀφιερῶσω εἰς τινὰ δυνατὸν; ἀλλὰ ἡδύνατο νὰ ἐρυθρίασῃ
ἀναγινώσκων ἴσως κεφάλαιόν τι στηλιτεῦον καταχρήσεις τινάς, διὰ τὰς ὁποίας
ἦτο πολὺ ἐπόμενον νὰ εἶχε τὴν συνείδησίν του ὄχι πολὺ καθαρὰν.

Εἰς τινὰ σοφόν; ἀλλ' ὁ σοφὸς οὗτος ἡδύνατο νὰ ἔγεινε ποτὲ κάπηλος τῆς
σοφίας του ἕνεκα ιδιοτελείας, {ποτὲ} καὶ τότε νὰ εὔρη εἰς τὸ σύγγραμμά μου
ὅσα δὲν ἤκουσε παρ' ὄλων τῶν ἐχθρῶν του.

Εἰς τινὰ διπλωμάτην; ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ λησμονήσω τοὺς στίχους ἐκείνους
τοῦ Ἐξαρχοπούλου, τοὺς ὁποίους ἔκαμεν ἐσχάτως ὁμιλῶν περὶ τῆς ἑλληνικῆς
διπλωματίας·

«Οἱ καλοὶ μας διπλωμάτες

εἶν' καλοὶ γὰρ νὰ τοὺς παίρουν τὰ παιδιὰ μὲ ταῖς ντομάτας.»

στίχοι, οἵτινες ἐξαλείφουσι τὴν περὶ Ἐξαρχοπούλου ἰδέαν τῶν Ἑλλήνων, ἀποκα-
θιστῶντες αὐτὸν ἀληθῆ ποιητὴν.

Εἰς τινὰ λοιπὸν ἔμελλον νὰ ἀφιερῶσω τὴν μυθιστορίαν μου; τὸν πρῶτον καρ-
πὸν μου;

Αἱ σκέψεις αὐταὶ μ' ἐβασάνιζον, ὡς εἶπον, μήνας ὀλοκλήρους. Ἐπὶ τέλους μοῦ
ἤλθες εἰς τὸν νοῦν Σὺ Φίλτατε Βενδεβή, καὶ ἀνέκραξα ἀμέσως ὡς ὁ Ἀρχιμήδης
«εὔρον, εὔρον»· καὶ τῶνόντι κατ' ἐμὲ σὺ εἶσαι ὁ μόνος πρὸς ὃν ἐπαξίως γίνεται ἡ
ἀφιέρωσις τῆς Μυθιστορίας μου.

Ἄν καὶ δὲν φέρῃς στολὴν στρατηγοῦ, ἂν καὶ δὲν φορῇς ὑπουργικὴν ἢ ἄλλην
τινὰ δημόσιον τήβεννον, ἂν καὶ δὲν ἔχῃς ἀξιώσεις λαμπρᾶς καταγωγῆς, εὐχαρι-
στήθην μολαταῦτα νὰ σὲ καλέσω ἐκ τῆς πενιχρᾶς καλύβης σου, τὴν ὁποίαν πά-
ντοτε ἐσεβάσθην, καὶ ἀπὸ ιδιότητάς τινος τοῦ ἥρωος τῆς Μυθιστορίας μου, τὰς
ὁποίας εὐρίσκω εἰς σέ.

Πᾶν ἄλλο ἐκτὸς τῆς βδελυρᾶς κολακείας, εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ ὑπάρχῃ ἐν
ἐμοί. Ἡ κολακεία! ὦ! εἶναι τὸ μόνον πρᾶγμα, φίλτατε Βενδεβή, τὸ ὁποῖον ἐξ
ἀπαλῶν μου ὀνύχων ἀπεστράφη· καὶ ἐμίσησα πάντοτε τοὺς κόλακας περισσό-
τερον καὶ αὐτῶν τῶν φονέων.

Ἡ γλώσσά μου εἶθε νὰ κοπῆ, ἂν ἀπατηθῆ ποτὲ νὰ ἐκφράσῃ λόγους μὴ παρα-
δεχομένους ἀπὸ τὴν καρδίαν μου· ναὶ εἶθε, φίλτατε Βενδεβή, νὰ κοπῆ, ἂν ὀλι-
στήσῃ εἰς τοῦτο.

Δέχθητι λοιπὸν ἀσμένως τὴν προσφορὰν μου ταύτην, ὡς τὸν πρῶτον καρπὸν
τῆς διανοίας μου, σὺ ὅστις εὐκόλως ἐμβατεύεις εἰς τὰ μυστήρια, ὅστις πολλὰς
ἀφορμὰς μοὶ ἔδωσας πρὸς συγγραφὴν τοῦ βιβλίου μου, καὶ ὅστις τέλος πάντων
ἔχεις τόσον ὀξείαν ὄσφρησιν, ὥστε μακρόθεν ὠσφράνθης ὀσμάς, αἵτινες διέφυ-
γον πολλῶν τὰς ρίνας.

Ἵγείαινε, φίλτατε Βενδεβή, καὶ ἀγάπα τὸν φίλον σου καὶ συγγραφέα τῶν
Ἀθηναϊκῶν Ἀποκρύφων

ΓΕΩΡΓΙΟΝ ΑΣΠΡΙΔΗΝ.

ΑΘΗΝΩΝ ΑΠΟΚΡΥΦΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ¹

- Ναι θὰ τὸ κάμω καὶ στὸ διάλο... ὁ Κότσος μὲ ἀκολουθᾷει· γεμίζομεν ἐξήντα γιὰ νὰ τὸ βαρέσωμεν στὸ λεβέντικο... γιατί καθὼς βλέπω τὰ πῆρ' ὁ διάβολος· μωρὲ νὰ μὴν ἔχω λεπτό!! τὰ παιδιὰ μου νὰ φοφοῦνε τῆς πείνας!... στὸ διάλο καὶ τὸ ρωμαίικον καὶ τί νὰ πῶ πιά... ὁ σύνταγμας τὸ φταίει... καλὰ τὸπανε ὁ σύνταγμας εἶναι καλός, μὰ θέλει νὰ τρῶη... ποῦ τοὺς μένουν τοὺς ὑπουργούς² νὰ μᾶς δώσουν κ' ἐμᾶς... ὄλο μὲ χατῆρι τὸ πάνε... δὲν μποροῦμεν νὰ σουφρώσωμεν καὶ τίποτε!! κυττάζουν τὰ χερίά μας ὅπου πάμε... ἔπειτα εἴμασθε καὶ τυρόχτονες, μᾶς κλείουν τὴν πόρταν!... ἄς πουλήσουν τὸ ταλαγάνι μου³ κι ἄς φᾶν ψωμί τὰ παιδιὰ μου... τί νὰ κάμω;

Τοιαῦτα διανοοῦμενος ὁ Τσέκας διέβαινε ἐκείνην τὴν πλατεῖαν, ἥτις περιλαμβάνει τὴν Μητρόπολιν,⁴ καὶ διευθύνετο εἰς τὴν οἰκίαν του κειμένην εἰς τὴν Πλάκα,⁵ τὸ 1844 Δεκεμβρίου 18 τὴν δεκάτην πρὸ μεσημβρίας ἡμέρας συννεφώδους καὶ ψυχρᾶς· διαβάς τὸν λουτρον ἐσταμάτησεν εἰς τὸ παντοπωλεῖον, τὸ παρὰ τῷ Γυμνασίῳ.⁶

- Κύτταξε στὸ μπακάλικον ψωμιά· εἶπε καθ' ἑαυτόν· μωρὲ δὲν τοῦ παίρνω κανένα μὲ κανένα τερδίπι; ἄς πάω κοντά· καὶ εἰς τὴν ιδέαν ταύτην ἐνθαρρυνθεὶς ἐπλησίασεν εἰς τὸν παντοπώλην, καὶ μὲ εἶδος τι σεβασμοῦ·

- Γειά σου Δημήτρι, τὸν εἶπε.

- Καλὸ στὸν καπετὰν Τσέκαν· πῶς τὸπαθες νὰ μ' ἐνθυμηθῆς; εἶπεν ὁ παντοπώλης, κενώσας μέτρον τι μὲ ἔλαιον εἰς βαύκαλιν παιδίου τινός· ἔπειτα τοῦ εἶπεν.⁷ Ἔλα κοντά {τε} νὰ πιῆς κανένα κρασάκι· καὶ ὁ παντοπώλης ἐπρόσφερον εἰς τὸν Τσέκαν ἕν ποτήριον οἴνου.

- Σπολάτι ἀδέλφι· εἶπεν ὁ Τσέκας ἀφοῦ ἔπινε τὸ προσφερθὲν ποτήριον.

- Τί χαμπέρια καπετὰν Τσέκα; δὲν ἤξεύρεις κανένα νέο; ἠρώτησεν ὁ παντοπώλης.

- Τίποτε δὲν ξεύρω· εἶπεν ὁ Τσέκας στενάξας ἐγκαρδίως. Σκατοπαραδιὰ⁸ ἀδελφοποιτέ... ἔχω νὰ παίρνω δώδεκα χιλιάδες δραχμαῖς ἀπὸ τὸν Ρώταν· μὲ τὸ σήμερον μὲ τὸ αὔριον ἔχει τρεῖς μῆνους ποῦ μὲ περιπαίξει· μοῦ εἶπε νὰ πάγω τὴν Κυριακὴν· τὴν Κυριακὴν ἂν δὲν μοῦ τὰ μετρήσῃ ἄμ' τὸν πῆρ' ὁ διάλοος· ἕνας ἄλλος μὲ χρεωστεῖ εἰκοσιπέντε δραχμαῖς... νάχωμε τοὺς παράδες μας καὶ νὰ πεινοῦμεν!! ἐπέφερον ὁ ἄρματωλὸς πιστεύσας καὶ ὁ ἴδιος εἰς τοὺς λόγους του καὶ καθήσας εἰς ἕνα σάκκον καφέ... Πιστεύεις, ἀδέρφι, πῶς δὲν ἔχω λεπτό; ἐπρόσθεσεν, ἀναστείλας τὴν εὐρείαν χειρῖδα τοῦ χιτῶνός του μέχρι τοῦ λαιμοῦ, καὶ βαλὼν τὸν ἕνα πόδα του ἐπὶ τοῦ ἄλλου... Ἄ! νὰ τὸν κερατᾶ ποὺ ταῖς εἰκοσιπέντε δραχμαῖς.⁹ ἀνέκραξε, καὶ ἐγερθεὶς μετὰ σπουδῆς, δῶσέ μου παρακαλῶ δυὸ καρβέλια καὶ θὰ πάγω νὰ τὸν φθάσω... γλήγορα!

Ὁ παντοπώλης ἀμφιβάλλων εἰς τοὺς λόγους του, ἂν ἦσαν ἀληθεῖς, ἔδειξε διάθεσιν ὄχι τόσο καλὴν, καὶ εἶπε τρόπον τινὰ εὐγενικῶς.

– Μοῦ κακοφαίνεται καπετὰν Τσέκα, εἶναι πουλημένα τοῦ Νικόλα τοῦ Γαλακτοῦ.

– Τί; τάχα φοβᾶσαι διὰ τὰ λεπτά; στάσου.

Καὶ ὁ Τσέκας τρέχει εἰς τὸν διαβάτην, ἄνθρωπον τὸν ὁποῖον οὐδόλως ἐγνώριζε· ὁ παντοπώλης ὅμως γνωρίζων τὸν διαβάτην, παρετήρει ἀσκαρδαμυκτὴ διὰ τὰ εἰκάση ἐκ τῶν κινήματων τῶν τὴν ἀλήθειαν.

Ἄφου ὁ Τσέκας ἐπλησίασε τὸν Νικολαΐδην (οὕτως ὠνομάζετο ὁ διαβάτης)¹⁰ τὸν παρεκάλεσε νὰ ἐμποδισθῇ λεπτά τινα ἐκεῖ, λέγων ὅτι οὕτως ἤθελε τὸν λυτρώσει ἀπὸ τὸν κόπον τοῦ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν ἀγορὰν νὰ ἐρωτήσῃ.

– Τί πράγμα; ἠρώτησεν ὁ Νικολαΐδης.

Καὶ ἑστὰς νὰ ἀπαντήσῃ ὁ Τσέκας ἔσπευσε πρὸς τὸν παντοπώλην. Ὁ Νικολαΐδης ἐστάθη πλησίον τοῦ πλατάνου παρὰ τῇ Φιλαδελφείᾳ (σχολεῖον τῶν κορασίων) καὶ περιέμενε τὸν Τσέκαν ἴσως καὶ ἄκων.

– Δῶσέ με τὰ καρβέλια καὶ σὲ πληρόνει αὐτός· τὸν γνωρίζεις;¹¹

– Δὲν εἶναι δικά μου, στὴ ζωὴ μου, εἶπεν ὁ παντοπώλης· ὅμως ἡ φιλία σου εἶναι πολλή· πάρε τα πλὴν... πῶς νὰ σοῦ πῶ;... διὰ τὰ λεπτά μὲ συμπάθειο... καὶ ἔμεινεν ἀσκαρδαμυκτὴ προσηλωμένος πρὸς αὐτόν.

– Τί;... ἠρώτησεν ὁ Τσέκας.

– Θὰ τὰ πληρώσω ἀπὸ τὸ πουγγί μου, τᾶχει ἀλλοῦθε παρμένα ὁ νοικοκύρης, καὶ θενὰ τοῦ τὰ δώσω νὰ πάγῃ νὰ ψωνίσῃ ἄλλα.

– Καλὰ... εὐθύς.

Καὶ τρέχει ὁ ψωμοζήτητης ἀγωνιστὴς εἰς τὸν κ. Νικολαΐδην καὶ τὸν λέγει.

– Ἄφεντικό, τὸ τάλαρο τῆς ρεγκίνας δὲν πολιτεύεται πέντε καὶ ἐβδομήντα ὀκτώ;

– Μάλιστα· ἀπήντησεν ὁ Νικολαΐδης.

– Τάκοῦς ἐσύ; φωνάζει πρὸς τὸν παντοπώλην.

Ὁ παντοπώλης νομίζων ὅτι ἀληθῶς ὁ Νικολαΐδης ὤφειλεν εἰς τὸν Τσέκαν εἰκοσιπέντε δραχμαῖς, καὶ ὅτι ἡ συναίνεσις τῶν ἦτο διὰ τὰ χρήματα· ἐπειδὴ μακρόθεν μὲν τοὺς ἔβλεπε, δὲν ἤκουσεν ὅμως τὴν ἐρώτησιν τοῦ Τσέκα.

– Ἔλα λοιπόν· τὸν φωνάζει ὁ παντοπώλης.

– Σταθῆτε, ἀφεντικό, σᾶς παρακαλῶ, ἀκόμη μιὰ στιγμὴ ἀφοῦ καὶ ἐστάθητε λιγάκι· μὲ συμπάθειο κιόλας.

Ὁ Τσέκας λοιπὸν ἔδραμεν εἰς τὸν Δημήτρι, καὶ εἶπεν.

– Ἄμ' θὰ σοῦ πῶ ἐγὼ ψέμα; πάπαπα!

Ὁ παντοπώλης ποιήσας ἐν κίνημα τῆς κεφαλῆς πρὸς τὸν Νικολαΐδην, ὡς νὰ τὸν ἔλεγε «σὺ θὰ πληρώσῃς τοὺς ἄρτους;» ἀπήντηθῆ διὰ καταφατικοῦ νεύματος, ἐννοοῦντος ὅμως «ἢ ρεγκίνα πέντε καὶ ἐβδομήντα ὀκτὼ περὶ ἄ.»

Τοιαύτης λοιπὸν κακῆς συνεννόσεως γενομένης, ὁ πανοῦργος καὶ δυστυχῆς Ἰωαννίτης ἔλαβε τοὺς ἄρτους καὶ ἀπήρξατο χαίρων καὶ διὰ τοὺς ἄρτους καὶ διὰ τὴν πανουργίαν του.

– Μωρὲ εἶμαι καχπόγλους· –διελογίζετο μειδιῶν– δυὸ ψωμιὰ σήμερον· τὰ πῆρ' ὁ διάολος! αὐρίον ἄλλο τερδίπι· τὴν κατάστασίν μου τὴν ἔχασα στὸν πόλεμον· ἔμεινα μὲ τὸ 'ποκάμισον! μὴ χειρότερα, Θεέ μου! χὰ χὰ χὰ εἶμαι βέβαιος ὅτι τώρα μ' ἄκουσεν ὁ Θεός· ἐπέφερε μὲ σαρδονικὸν γέλωτα· γιατί δὲν ἔχει χειρότερα νὰ μοῦ κάμη, ὁ πατέρας μου εἶχε τόσην κατάστασιν!! τὴν ἔξωδευσε στὸν πόλεμον, καὶ τὴν ζωὴ του, καὶ δυὸ παιδιά, ἔπειτα μᾶς λὲν τυρό-

χτονες!! τυρόχτονες! –τὸ ἐπαναλάμβανε μετ’ ἀγανακτήσεως–. Ναι τυρόχτονες, ἀλλὰ στὸν πόλεμον τέσσαρα μερόνυκτα δὲν ἔφαγα ψωμί· ἀπάνω στὸ κεφάλι μου ἔχω κολοκύθι ποὺ τὴν σπαθιά τοῦ ἀράπη,¹² ποὺ μοῦ πῆρε τὸ πετσὶ πέρα πέρα... ἂ Θεέ μου, ἂν ἦσαι ἀρβανίτης δικαίωσέ με! γιὰ τὴν πίστι καὶ γιὰ τὴν πατρίδα ἐπούλησα τὸ κορμί μου ἐπτὰ παράδες, πέντε παράδες παροῦτι καὶ δυὸ παράδες βόλι καὶ τώρα νὰ μὴν ἔχω νὰ φάγω!!

Καὶ ὁ Τσέκας διελύθη εἰς δάκρυα!

Οὐδὲν λυπηρότερον τοῦ νὰ βλέπη τις ἄνθρωπον νὰ κλαίη διὰ πενίαν... ἄνθρωπον ἀνδρεῖον καὶ θεωροῦντα τὸ τουφέκι καὶ τὴν σπάθην, ὡς θεωροῦσι τὰ παιδιά τὰ ξύλινα ὄπλα των! τόσον ἀφόβως καὶ διασκεδαστικῶς, νὰ βλέπη τις αὐτὸν νὰ κλαίη, διότι δὲν ἔχει ἄρτον νὰ θρέψη τὴν οἰκογένειάν του... καὶ νὰ μὴ τὸν ἔχη, ἔνεκα τῆς ὑπαρχούσης διχονοίας τῆς διχοτομούσης καὶ τριχοτομούσης τὴν πατρίδα του... λυπηρότατον θέαμα! σπαραξικάρδιον!

Ὁδεύων πρὸς τὴν οἰκίαν του, καὶ κλαίων ὁ πτωχὸς ἀλλ’ ἀρειμάνιος Τσέκας ἐθεάθη παρὰ τριῶν διαβαινόντων ἐκεῖθεν μὲ βῆμα ἀργόν... βῆμα νεήλυδων. Οὗτοι τὸν παρηκολούθουν (διότι τὸν εἶδον κλαίοντα), χωρὶς νὰ δίδωσι πρὸς αὐτὸν τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν· εἶχον σκοπὸν νὰ μάθωσι τὴν κατοικίαν του — κλαίων λοιπὸν ἐκεῖνος ἀπέματτε τοὺς μέλανας καὶ σχεδὸν στρογγύλους ὀφθαλμούς του μὲ τὴν φουστανέλλαν του, ὅτε εἰς ζαχαροπωλεῖον τι¹³ φθάσας, ἐσταμάτησε διὰ νὰ ἀκούσῃ τὸ ὠρολόγιον τῆς πόλεως, τὸ ὁποῖον ἤρχισε νὰ σημάνη τὰ τέταρτα· ἐμέτρησε μετὰ τὰ τέταρτα τὰς ὥρας· ἦσαν ἔνδεκα.

Οἱ τρεῖς νεήλυδες εἰσῆλθον τότε εἰς τὸ ζαχαροπωλεῖον, καὶ γλύκισμά τι γευθέντες, ἐξῆλθον καὶ ἐσταμάτησαν, προσποιηθέντες ἐμβριθῆ τινα ὁμιλίαν διὰ νὰ μὴ χάσωσι τὸν καπετάνιον. Ἀστραπαὶ ἤρχισαν νὰ φαίνωνται εἰς τὰ μελάντερα μέρη τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ νέφη νὰ καλύπτωσι τὴν Κεκροπειάν· δύο λεπτὰ ἔμενον ν’ ἀρχίσῃ ἡ βροχὴ... λεπτὰ ψυχρότερα τῶν προηγουμένων... ἀνεμώδη· προσδιωρισμένα νὰ εἰδοποιώσι τοὺς ἀνθρώπους νὰ εἰσέρχωνται ὑπὸ στέγην. Οἱ τρεῖς νεήλυδες εἰσῆλθον πάλιν εἰς τὸ ζαχαροπωλεῖον· ὁ Τσέκας ἐστάθη εἰς τὸ κατώφλιον... κρότος ποδῶν ἠκούσθη ἔξω... ἦσαν οἱ εὐρεθέντες εἰς τὸ ὑπαιθρον, οἵτινες ἔσπευσαν νὰ εἰσέλθωσιν ὑπὸ στέγην, ἔνεκα τῆς ραγδαίας βροχῆς· δύο ἐξ αὐτῶν ἐμβῆκαν εἰς τὸ ζαχαροπωλεῖον· ἦσαν δύο μὲ φορέματα, ὡς τὰ τοῦ Τσέκα, καὶ τῆς αὐτῆς τάξεως· ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν ἐφόρει τὸ ταλαγάνιον, τὸ ὁποῖον, ἂν ἐνθυμώμεθα, ἤλπιζεν ὁ Τσέκας νὰ πωλήσῃ ἢ πεινώσα οἰκογένειά του, διὰ νὰ ἀγοράσῃ ἄρτον... τὸ ἐγνώρισεν ἀπὸ σταυρὸν τινα, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὁ ἴδιος ράφει μὲ πρασίνην κλωστὴν διὰ φυλακτῆριον· ὁ ἄλλος ἐφόρει φέσιον ἐπίσης ἀνήκον εἰς τὸν Τσέκαν· καὶ ἐκράτει εἰς τὴν χεῖρά του φουστανέλλαν μικρὰν μὲ ζώνην κοκκίνην, ἀνήκουσαν εἰς τὸ μικρὸν παιδίον τοῦ Τσέκα· ὁ Τσέκας ἐγνώρισεν τὰ πράγματά του, καὶ ἀφίνων τοὺς ἄρτους κατὰ γῆς, ἤρπασε τοὺς δύο ἀπὸ τοὺς βραχιόνας· ἐκεῖνοι μ’ ἓνα τιναγμὸν ἐξέφυγον ἀπὸ τὰς χεῖράς του, καὶ ἐτρόπησαν εἰς φυγὴν· ὁ Τσέκας τοὺς ἐδίωξεν· ἐκεῖνοι ἦσαν ὠκυποδέστεροι, καὶ ἔφυγαν πρὸς τὴν στενωπὸν... ἐπῆραν τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ρωσσικὴν ἐκκλησίαν, ἠφανίσθησαν... Ἐπέστρεψεν ὁ Τσέκας εἰς τὸ ζαχαροπωλεῖον νὰ πάρῃ τοὺς ἄρτους, βεβρεγμένος ὡς χῆν καὶ ἀσθμαίνων διὰ νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν οἰκίαν του, ἀλλὰ πόσον ἐξεπλάγη μὴ εὐρῶν ἄρτους.

– Τὰ καρβέλια, Μανόλη...; εἶπε πρὸς τὸν ζαχαροπώλην μὲ ἀνυπομονησίαν.

– Ἐνας ἀδελφοποιτός σου τὰ πῆρεν· ἀπῆντησεν ὁ Μανόλης.

– Ποιὸς ἀδερφοποιτὸς μου; ἠρώτησεν ὁ Τσέκας ὀργισθεὶς.

– Ξεύρω γὰρ ποιὸς εἶναι, εἶπεν ὁ ζαχαροπώλης. – Ἦλθε ἐδῶ ἕνας καὶ μοῦ λέει, ἄφησ' ἐδῶ κάτι καρβέλια ὁ Τσέκας; ἐγὼ τοῦ εἶπα, ναὶ ἐκεῖ χάμου εἶναι ἠῦρε, μὲ λέγει, τοὺς κερατάδες τοὺς κλέφτες ἐκείνους, καὶ πῆρε τὰ πράματά του, καὶ πάεισε σπῆτι· ἤμουν ἐκεῖ... μοῦ λέει, πηγαίνεις βλάμη¹⁴ στοῦ Μανόλη τοῦ Ζαχαριτζῆ... κάτι καρβέλια ἔχω 'κεῖ νὰ τὰ φέρης; γιατί κι ἀπέξω κι ἀπομέσα εἶμαι βρεγμένος... βροχὴ καὶ ἴδρωτας ὅσον νὰ τοὺς φθάσω... τὰ πῆρε λοιπὸν καὶ ἔτρεξε· μόλις ἐπρόφθασα νὰ τὸν ρωτήσω, πῶς ἔτρεξε τὸ πράγμα· καὶ 'κεῖνος μοῦ εἶπε, τὸν κλέψανε, τὸν πῆρανε ὅ,τι εἶχε.

Ὁ καχότροπος οὗτος ἦτον ἐκ τῆς συνοδείας τῶν δύο ἐκείνων τῶν κατεχόντων τὸ ταλαγάνιον, τὸ φέσιον, καὶ τὴν φουστανέλλαν τοῦ Τσέκα· δὲν ἐμβῆκε μετ' αὐτῶν· διότι παρετήρησε τὸν μελανόφθαλμον· ἀλλὰ ἔμεινε ὑποκάτω εἰς ἓν περίπτερον ἄντικρυ τοῦ ζαχαροπωλείου· εἶδεν ὅτι ὁ Τσέκας ἔρριψε κατὰ γῆς ἄρτους· ἀφοῦ ἐκείνοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν... «δουλεῖα εἶν' ἐδῶ, ἄς πάρω κ' ἐγὼ τὰ καρβέλια», καὶ μετεχειρίσθη τὸ στρατήγημα αὐτὸ εἰς τὸν ζαχαροπώλην. Δὲν ἐφεύσθη εἰς τὴν τελευταίαν ἀπάντησίν του «τὸν κλέψανε, τοῦ πῆρανε ὅ,τι εἶχε»... Ἀπηλπισμένος εἰς τὸν ἔσχατον βαθμὸν, ἐξῆλθε μηχανικῶς τοῦ ζαχαροπωλείου ὁ Τσέκας, καὶ ἐπορεύετο εἰς τὴν οἰκίαν του παρακολουθούμενος παρὰ τῶν τριῶν ἀγνώστων, περὶ ὧν εἶπομεν, ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξηγρευμένους, ὡς τοὺς τῆς τίγριδος, τὸν μύστακα ἐστριμμένον, καὶ σχηματίζοντα δύο υ, ἠνωμένα κατὰ τὰς ἄκρας, καὶ ὁμιλῶν μόνος.

– Νὰ πάγω σπῆτι... καὶ τί νὰ κάμω... ἔχω λεπτόν;... νὰ ζητῶ ἐλεημοσύνην;... ποῦ εἰς τὸν δρόμον;... κανεὶς δὲν μὲ δίνει... ἀναφορὰν στὸν Βασιλέα! Στὸν Βασιλέα ἀναφορὰν, εἶπεν, ἐξυπνήσας, ἀναφορὰν· τὸ ἐπαναλάμβανε νὰ μὴ τὸ λησμονήσῃ... ποῦ εἴκοσι πέντε λεπτὰ χαρτόσημον; εἶπε μὲ στεναγμὸν βαθύν...

Χαρτίον κυλινδροειδὲς ἐρρίφθη εἰς τοὺς πόδας του... ἤκουσε κρότον χαλκοῦ· σκύπτει παίρνει τὸ χαρτίον μὲ χαρὰν... πέντε πεντόλεπτα περιείχοντο εἰς αὐτό.

– Θεέ μου σὺ τὰ ἔβρεξες!! μόνον τόσα... νὰ πάρ' ὁ διάολος, εἶπεν ὡς ἔξω ἑαυτοῦ, καὶ στρέψας τοὺς ὀφθαλμοὺς περὶ ἑαυτόν, εἶδε τρεῖς συνομιλοῦντας κρυφίως καὶ μὲ χειρονομίας (ἦσαν οἱ παρακολουθοῦντές τον, οἵτινες ἐπροσποιοῦντο σοβαρὰν τινα ὁμιλίαν διὰ νὰ μὴ ὑποπτευθῇ περὶ αὐτῶν ὁ Τσέκας· ἐξ αὐτῶν εἷς τὸ ἔρριψε).

– Μοιάζουν νεοφερμένοι... ἔχουνε φαίνεται... δὲν βγαίνουν λιγάκι ἔξω, νὰ κυβερνήσω τὰ παιδιὰ μου! ἅ δὲν τὰ ἔρριψαν αὐτοί... ὁ ἀφέντης ὁ Ρήγας μ' ἄκουσεν ἀπὸ 'πάνω πῶς ἤθελα γιὰ χαρτόσημο καὶ μοῦριψεν· ὁ ἀφέντης ὁ Ρήγας εἶναι, ἔτζη νᾶχω καλόν.

Στρέψας δὲ μετ' ὀλίγον περὶ αὐτὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς, εἶδε τὸν Κότσον καὶ ἐχάρη πολὺ· πλησιάσας λοιπὸν εἰς αὐτόν.

– Ὡραις καλαῖς βλάμη· τὸν προσηγόρευσεν.

– Γεῖά σου, Τσέκα, καιρὸ 'χω νὰ σὲ διώ· ἀπῆντησεν μειδιῶν ὁ Κόττος λαβῶν τὴν χεῖρα τοῦ Τσέκα καὶ φιλικῶς σφίγγας αὐτήν· ὥραις καλαῖς;

– Πάω σπῆτι, εἶπε στενάξας ἐγκαρδίως· μὲ κλέψανε, ὅ,τι κι ἂν εἶχα.

Καὶ ὁ Τσέκας διηγεῖται τὰ διατρέξαντα πρὸς τὸν συναδελφὸν αὐτοῦ...

Ὁ ἥλιος μετὰ τὴν βροχὴν ἤρχισε νὰ λάμπη ὠραιότερος καὶ νὰ κατασταίη ὑγροὺς ἀδάμαντας τὰς ἐπὶ τῶν κάτω νευουσῶν ἰτεῶν βροχίλους σταγόνας...

Νέφη τινὰ διαφόρων σχημάτων ἔπλεον ἐπὶ τοῦ καθαροῦ γλαυκοῦ τοῦ οὐρανοῦ...

Ὁ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν λόφος ἐδείκνυε ζωηρῶς τὸν ἐπὶ τῆς ἐπὶ τὰδε πλευρᾶς του πράσινον τάπητα. Οἱ διαβάται διήρχοντο τὰς ὁδοὺς μὲ καταλεύκους ἐκ πηλοῦ μέχρι τῶν γονάτων περισκελίδας. Τοσαύτη ἡ ἀθλιότης τῶν ὁδῶν τῶν Ἀθηνῶν!...

Ἄφου ἤκουσε προσεκτικῶς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν συμβάντων, ὁ Κότσος ἤρχισε νὰ πνέῃ ὀργὴν κατὰ τῶν κλεπτῶν· καὶ

– Ποῦ πάεισαν αὐτοί; ἠρώτησε μὲ ἄγρια βλέμματα.

– Τοὺς ἔχασα ἀδελφοποιτέ μου· ἐκεῖ καθὼς σοῦ εἶπα, στὴ Ρωσικὴ ἐκκλησία ἐχάθησαν· πᾶμε μαζί ἴσα μὲ τὸ σπῆτι ἂν δὲν ἔχῃς δουλειά.

– Καλὰ ἔρχομαι, πηγαίνω ἴσα μὲ τὸ παζάρι, πῶχω λίγη δουλειά κ' ἔφθασα· ἂν θῆς νὰ σοῦ πάρω ἓνα χαρτόσημον...

– Καλὰ λές· πάρ' τὰ εἰκοσιπέντε λεπτά... καὶ ὁ Τσέκας ἔδωσε τὸ χαρτίον εἰς τὸν Κότσον.

– Σ' ἓνα κάρτο τῆς ὥρας εἶμαι στὸ σπῆτι σου.

Ταῦτα εἰπόντες ἐχωρίσθησαν, καὶ οὗτος μὲν διευθύνθη εἰς τὴν ἀγοράν, ἐκεῖνος δὲ ἐξηκολούθησε τὸν δρόμον του.

Οἱ τρεῖς Νεήλιδες τὸν ἠκολούθουν· φθάσαντες οὕτω εἰς τὸ παντοπωλεῖον (νῦν καφενεῖον), τὸ ὁποῖον ἔχει ἄνωθεν τῆς θύρας ἐζωγραφημένην τὴν Σμύρνην, καὶ ἐπιτυχῶν ὁ Τσέκας ἐνησυχολημένον τὸν παντοπῶλην, ἐσούφρωσε, κατὰ τὴν γλῶσσάν του, ἄρτον τινὰ καὶ ἐξηκολούθει τὴν ὁδόν του. Ὅτε

– Καπετὰν Τσέκα· ἤκουσεν ὀπισθὲν του φωνή· ὁ Τσέκας στρέψας τὸ πρόσωπόν του εὗρε πλησίον του τὸν παντοπῶλην.

– Γεῖά σου καπετάνιο, τὸν λέγει ὁ παντοπῶλης ἐκτείνας τὴν χεῖρα πρὸς αὐτὸν ἔχουσαν κλεισμένους τοὺς δακτύλους οὕτω, ὡς νὰ παρίστα τὸ α τῶν κωφαλάλων.

– Τί τρέχει; εἶπε προσποιηθεὶς ἀταραξίαν.

– Δὲν ἔχεις χαμπέρι;... τοῦ Διαβόλου... τὸ ψωμί ποῦ τὸ πᾶς;

– Τὸ ψωμί; – ἠρώτησε – σπῆτι, ποῦ τὸ πάω;

– Μωρὲ ἄφησ' τὸ ψωμί στὸ διάλο... εἶπεν ὀργισθεὶς ὁ παντοπῶλης, σύρων ἐκ τῆς φουστανέλλας τὸν καπετάνιον· ὅτε ὑπηρέτης τοῦ παντοπωλείου ἐφώναξεν ἀπὸ τὸ παντοπωλεῖον.

– Λεῖπουν, ἀφεντικό, καὶ τὰ δυὸ γαλλικὰ τῆς γυναίκας ποῦ τ' ἀλεύρι,¹⁵ τᾶχα ἀφημένα μέσα στὴν ζυγαριάν, ὅσο νὰ κόψω λακέρδα τοῦ Πετρῆ.

Φωναὶ ἠκούσθησαν τότε πανταχόθεν· «κλέφτης κλέφτης» συνήχθησαν πολλοὶ ἐκεῖ· καὶ οἱ νεήλιδες ἤδη προσῆλθον ἐπίσης διὰ νὰ βλέπωσιν ἐκ τοῦ πλησίον τὴν σκηνὴν.

– Πάρ' τὸ ψωμί σου· τῶκαμα νὰ σὲ χωρατεύσω κ' ἄφησέ με, ὁ Θεὸς ἤξευρει...

– Ἄμ' τὰ δυὸ γαλλικά;

– Στὸ διάλο ποῦ εἶδα ἄγω γαλλικά.

Μετ' ὀλίγον ἐβλέπετο ὁ μυριοπαθὴς Τσέκας συρόμενος ὑπὸ τῶν χωροφυλάκων εἰς τὴν φυλακὴν.

Τὸ ἐξωτερικόν του ἐδικαίονε παντὸς ἀνθρώπου τὰς ὑποψίας. Ἐπειδὴ, – ἀνθρωπον μὲ πρόσωπον ἡλιοκαυμένον στρογγύλον περίπου, μὲ μύστακα δασύν και μαῦρον ὡς τὸ κάρβουνον, μὲ χεῖλη ὡσεὶ κοπανισμένα, μὲ ὀφθαλμοὺς στρογγύλους, μὲ μύτην σιμὴν, μὲ μέτωπον ἐπίπεδον και σφυρηλατημένον, μὲ παρειάς εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς του τραχείας· ἔπειτα, μὲ φέσιον χωρὶς κροσὸν βυθισμένον ὡσεὶ εἰς κατράμι ἀπὸ τὴν ἀκαθαροσίαν, μὲ φουστανέλλαν, μόλις τολμοῦσαν νὰ ὑπερασπισθῆ ἑαυτὴν ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ λευκὸν χρῶμα, μὲ ὑποκάμισον,... τί νὰ τὰ λέγω;... τοιοῦτον, λέγω, ἀνθρωπον τίς θὰ ὑπερασπισθῆ;

Ὁ δρόμος, ὅστις ἄγει εἰς τὸν Μενδρεσέν¹⁶ ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο διέρχεται και τὴν οἰκίαν του· ἐνῶ λοιπὸν διήρχετο ταύτην τοιοτοτρόπως συρόμενος, εἶδε, στρέψας τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκείσε, τὸν Παναγιώτη του (οὕτως ὠνόμαζε τὸ δεκαετὲς παιδίον του) τρώγοντα φλοῦδας λαχάνων ἀπὸ τῆς πείνης, και περιμένοντα μετὰ δακρύων τὸν πατέρα του· ἅμα λοιπὸν τὸν εἶδεν, ἔδραμε πρὸς αὐτὸν ἔχων εἰσέτι μέρος τῆς τροφῆς του ταύτης εἰς τὰς χεῖράς του.

Οἱ νεήλυδες ἐφρικίασαν εἰς τὴν θέαν τοῦ παιδίου· οἱ χωροφύλακες ὅμως εἰς οὐδὲν προσέξαντες ἐβίασαν τὸν Τσέκαν νὰ ὀδεύῃ ταχύτερον, τὸ παιδίον βιαζόμενον νὰ ἀκολουθῆ τὸν δῦστηνον πατέρα του, ἐπρόσκοψεν εἰς λίθον τινά, και παρὰ τῷ πύργῳ τοῦ Ἀνδρονίκου¹⁷ καταπεσὸν ἐκτύπησε δεινῶς τὴν μύτην του, και ἐλειποθύμησεν ἐξαπλωμένον εἰς τὴν λάσπην· ὁ πατὴρ τὸ εἶδεν, ἀλλὰ καμμίαν βοήθειαν δὲν ἀφίνετο ἀπὸ τοὺς χωροφύλακας νὰ παρέξῃ· ἐβλήθη λοιπὸν εἰς Μενδρεσέν.

<.....>

<ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄>

<.....>

<«... τὰ χρήματα, τὰ» ὅποια ἐφύλαττε διὰ νὰ γηροκομηθῆ, προϊούσης τῆς ἡλικίας, καθ' ὃν καιρὸν δὲν <θὰ> ἠδύνατο νὰ ἐργασθῆ· τὰ λαμβάνει ὁ κατηγορούμενος, κύριοι, και ἐξέρχεται· και ποῦ πορεύεται; εἰς τὸ μέρος ὅπου ἄφησε τὸ παιδίον τοῦ ὑπ' αὐτοῦ φονευθέντος, διὰ νὰ φονεύσῃ και αὐτό, σκεφθεὶς ὕστερον ὅτι ἠδύνατο νὰ τὸν προδώσῃ. Ἀλλὰ, κύριοι, ἡ θεία χάρις ἐνήργησεν, ὥστε τὸ παιδίον νὰ λυθῆ ἀπὸ τὰ σχοινία μεθ' ὧν ἦτο δεμένον, διὰ τῆς βοηθείας ποιμένων τινός, διαβαίνοντος ἐκεῖθεν· και οὕτως ἐλύτρωσεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ μαιαρόνου. Οὐδενὸς ὄντος μάρτυρος, ὁ φόνος τοῦ σεβασμίου ἐκεῖνου ἱερέως ἐνομιζέτο, κατὰ τὸ φαινόμενον, ὅτι ἔμελλε νὰ μένῃ ἀτιμώρητος· και ἐπέτυχεν ὁ κατηγορούμενος πρὸς καιρὸν νὰ διατηρηθῆ εἰς τὴν κοινωνίαν, ἔνεκα, ὡς εἶπον, τῆς ἐλλείψεως μαρτύρων. Ὁ παῖς εἶδε τὸν Χατζῆν, ἀλλ' ἐν καιρῷ μεσονυκτίου δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸν γνωρίσῃ. Ἀλλ' ἡ θεία δίκη, κύριοι, ἦτις ἀργοπορεῖ μὲν ἐνίοτε, οὐδέποτε ὅμως λησμονεῖ, εὐδόκησε νὰ ἀνακαλύψῃ τὸν αἰσχρὸν δολοφόνον διὰ τὸ θυμασίου τούτου μέσου· ἀλλὰ, κύριοι, πρὶν ἀναφέρειν τὸ μέσον συγχωρήσατέ μου νὰ παλινδρομήσω ὀλίγον τι. – Τὴν πρωΐαν τῆς παρελθούσης,¹⁸ καθ' ἣν εἶχε συμβῆ ὁ φόνος, ἦλθεν ὁ ὑπηρέτης τῆς ἐκκλησίας νὰ ζητήσῃ τὸν ἱερέα νὰ ὑπάγῃ νὰ λειτουργήσῃ, ἐπειδὴ εἶδεν ὅτι ἤργησεν ὀλίγον

κτυπᾶ τὴν θύραν, ἀλλὰ οὐδεὶς τῷ ἀπεκρίνετο· φωνάζει τὸ παιδίον, ἀλλὰ οὐκ ἦν φωνὴ καὶ οὐκ ἦν ἀκρόασις· εἰσῆλθε τέλος πάντων, καὶ τὸ μὲν παιδίον δὲν εὐρίσκει, εὐρίσκει ὅμως τὸν ἱερέα φονευμένον, βυθισμένον εἰς τὰ αἵματά του, καὶ τὴν κεφαλὴν του βυθισμένην εἰς ἀνθρωπίνην κόπρον· ἐφώνησεν ὅλαις δυνάμεσιν, ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τῶν πλησίον του, ἦλθεν ὁ πάρεδρος, ἔγειναν ἔρευνοι, ἀλλ' ὅλα ἀπέβησαν μάταια· διὰ τοῦτο καὶ ὅταν μᾶς εἰδοποιήσαν δὲν ἐπήγαμεν νὰ ἐξετάσωμεν, ἐπειδὴ δὲν ἐδύνατο ὁ ἱερεὺς νὰ μᾶς ὁμολογήσῃ τὸν φονέα του, πρῶτον μὲν διότι ἦτο ἀποθαμένος καὶ δεύτερον διότι ἐκοιμᾶτο καὶ δὲν εἶχεν ἰδεῖ τὸν φονέα του...»

– Ἄφησε τὰ καραγκιζόλια, Παυλίδη, καὶ ἐξακολούθα· καλὰ πᾶς, τῷ εἶπαν ὁ Χαριτίδης καὶ ὁ Τζόρτζης.

– Μωρὲ πῶς τὰ λέει, εἶπεν ὁ Χατζῆ Κιρκῶρ ἀπορήσας εἰς τὸ ἀντιληπτικὸν τοῦ Παυλίδη· ἔτζη τᾶλεε καὶ ὁ εἰσαγγελέας.

Ἵ Παυλίδης ἐξηκολούθησε.

«Ὁ κατηγορούμενος ἐχάρη πρὸς καιρὸν τὸ ἀθέμιτον ἐκεῖνο κέρδος του, ἔτρωγεν ἔπινε καὶ δὲν ἐνθυμᾶτο τὰ τελευταῖα λακτίσματα τοῦ θύματός του. Ἀλλὰ τελευταῖον ἐνέσκηψεν ἡ θεία δίκη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του. Ἐλθὼν ἀπὸ τὸν Τράχονα εἰς Ἀθήνας ἔμενε νύκτα τινὰ εἰς τὸ χάνι, κύριοι, ἐκεῖ ὅπου οἱ ὁδοιπόροι διαυκτερεύουσι, καὶ εὐρέθη μεταξὺ τινῶν συνοδοιπόρων, κατὰ τύχην συγγενῶν τοῦ παθόντος παπᾶ Γεωργίου, οἵτινες ἐφέροντο φιλικῶς μετ' αὐτοῦ ἀγνοοῦντες ὅτι οὗτος ἔγεινεν αἰτία νὰ πενηθορήσωσιν. Οὗτος ὅμως, κύριοι, ὅσον καὶ ἂν εἶχεν ἐσκληρουμένην τὴν συνείδησίν του, δὲν ἠδύνατο νὰ καταπατήσῃ τὰς ἱερὰς φωνάς της, ἠδυνήθη νὰ προσποιηθῆ, νὰ διατηρῆται εὐθιμος ἐνόσω ἔτρωγαν, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ εὐρίσκετο βυθισμένος εἰς λυπηρὰς ἀναμνήσεις, καὶ ἐρωτώμενος ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν τί ἐσκέπτετο, εὐρίσκετο ἐμπεριδεμένος καὶ τοὺς ἀπῆντα ἄλλ' ἄντ' ἄλλων· ἐτελείωσεν τὸ δεῖπνον, ἐπλάγιασεν ὁ εἰς σιμὰ εἰς τὸν ἄλλον· μόλις ἀπεκοιμήθη, κύριοι, ὁ κατηγορούμενος καὶ φοβερὸν ὄνειρον τὸν ἔκαμε νὰ φωνάζῃ τοσοῦτον δυνατὰ ὥστε νὰ ἐξυπνήσῃ ὅλους. *Τί μὲ βασανίζεις ἐνάρετε γέρων! ἤμαρτον, συγχώρησέ με παπᾶ Γεώργη, διὰ μερικὰ χρήματα σοῦ ἐσῆκωσα τὴν ζωὴν, ὦχ! ὦχ! βλέπω τὸ αἷμά σου νὰ κοχλάζῃ εἰς τὸν λαϊμόν σου, ὦχ, πῶς λακτίζει, ἄχ!* καὶ ὁ κατηγορούμενος ἐσιώπησε γογγύζων καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ὕπνου· τὴν πρωτῆαν τὸν κατεμήνυσαν ὅτι εἶχαν ὑποψίας καὶ τέλος ὠμολόγησε περὶ τοῦ φόνου τοῦ παπᾶ Γεωργίου μετὰ πολλῆς δυσκολίας, ἀφοῦ ἐπροδόθη προηγούμενος ἀπὸ τὸ πρόσωπον· ἐπειδὴ δὲ τὰ πράγματα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀποδεικνύουσι τὴν ἐνοχὴν τοῦ κατηγορουμένου, ἐξαιτούμεθα νὰ τὸν κηρύξῃτε ἔνοχον φόνου.»

Ἵ Παυλίδης ἐκάθησεν, καὶ ὁ πρόεδρος·

– Ἵ συνήγορος τοῦ κατηγορουμένου ἔχει τὸν λόγον, εἶπε μετὰ σοβαρότητος.

– Παραδέχομαι ὅσα εἶπεν ὁ κύριος εἰσαγγελεύς, ἐπειδὴ δὲν ἔχω τι νὰ ἀντιτάξω εἰς τοὺς λόγους του, ἐπομένως ἐξαιτούμαι νὰ κηρυχθῆ ἔνοχος, εἶπεν ὁ Γιαννακόπουλος.

– Ὡ π' ἀνάθεμά σε, καταραμένε, ἐσηκώθη ὁ Χατζῆ Κιρκῶρ φωνάζων, π' ἀνάθεμά σε, λοιπὸν ἐσὺ δὲν μὲ ὑπερασπίζεσαι! καὶ ἔτρεξε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν ὁμήγυριν.

– Πιάστε τον ἀπ' ἐκεῖ· ἐφώνησεν ὁ πρόεδρος.

- Ποῦ πᾶς μωρὲ ντεληχατζῆ, τὸν εἶπεν ὁ Χρῆστος ἐμποδίζων· γρήγορα νὰ πᾶς ἐκεῖ.

- Θὰ μὲ δειρουνε, τὸ μυρίστηκα· εἶπεν πτοηθεὶς ὁ Κιρκώρ.

- Ἐ σάματις θὰ πέση τὸ χρυσάφι σου βρωμότουρκε καὶ σὺ, τοῦ εἶπεν ὁ Χρῆστος σύρων ἐκ τοῦ βραχίονος τὸν Χατζῆ Κιρκώρ.

- Ὅχι ὄχι δὲν θέλω· ἄφησέ με, καὶ ἐπροσπάθει νὰ ἐκφύγη ἀπὸ τὰς χειράς του.

Τέλος προσελθὼν κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ εἰς τὰ ἔξοδα τῆς δίκης· νὰ κεράση δηλ. εἰς ὄλους ἀπὸ ἓνα καφέ· <καί> οὕτως ἡ συνεδρίασις διελύθη.

Ἐπανερχόμεθα εἰς τὸν Μενδρεσὲν ἀργότερα διὰ νὰ ἰκ δῶμεν> τὰ λαβόντα χῶραν κατὰ ταύτην τὴν νύκτα· τώρα δὲ ἄς <πο>ρευθῶμεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ παιδίου τοῦ ἀπὸ τὰ Σέρ<....>.¹⁹

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄ Ἡ ΕΝ ΤΩΙ ΡΑΚΕΙ ΑΡΕΤΗ

Ὁ Βέρας συνωδευμένος, ὡς εἶπομεν, ὑπὸ τοῦ Μίρζα καὶ τῶν δύο παιδίων διέβη τὴν ὁδὸν τῆς Ρωσικῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰς θύραν τινὰ διακοπεὶς ὑπὸ τοῦ παιδὸς νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω.

- Ἐδῶ ἀφεντικὸ καθούμαστι, εἶπεν ὁ παῖς εἰσελθὼν, τὸν ἠκολούθησαν καὶ οἱ ἄλλοι, ἐκτὸς τοῦ ἐτέρου παιδίου, τὸ ὁποῖον ἐπορεύετο πρὸς ζήτησιν νέων κολλίγων.

Ἡ θύρα τῆς οἰκίας ἠνεωχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μοσχομάγκα ἐπαρουσίασε τρεῖς βαθμίδας, τὰς ὁποίας διανύσαντες ἐπώπτευσαν δύο δωμάτια, ἔξωθεν τοῦ ἐνὸς τῶν ὁποίων νεάνις τις δεκαεξαετῆς περίπου, ὠχρά, ἐλεύκαινε χιτῶνάς τινας ἐντὸς σκάφης με χιονώδη σαπωνίαν· τὸ ὠχρὸν πρόσωπόν της τὸ στρογγύλον, κάτωθεν τοῦ ὁποίου ἐξεῖχεν ὡς ἡμικύκλιον ὁ τρυφερὸς πώγων της, οἱ δύο γλαυκοὶ καὶ μεγάλοι ὀφθαλμοὶ της, ἀνήγγελλον σεμνήν τινα ὠραιότητα, ἀξίαν σεβασμοῦ... Ὁ Βέρας ἐγνώριζε κάλλιστα τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἀββᾶ Λαβατήρου, εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ὁποίας ἐπρόσθετε οὐχὶ ὀλίγην πείραν.

- Μάνα, ἐκραύγασεν ἡ νεᾶνις μὲ δειλίαν, ἀφήσασα ἐντὸς τῆς σκάφης τοὺς χιτῶνας καὶ σπεύσασα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ δωμάτιον.

- Τί εἶναι κόρη μου; εἶπε γυνὴ τις εὐτραφῆς πεντηκοντούτης σχεδὸν οὐδὲ ὡς ὀμοιάζουσα πρὸς τὴν θυγατέρα της, φανεῖσα εἰς τὴν θύραν τοῦ δωματίου.

Ὁ Κωνσταντῆς ἔδραμε πρὸς τὴν μητέρα του καὶ τῆς εἶπε <.....>μένως ὅτι εἶναι δύο ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ζητοῦσι <νὰ τὴν ἰδοῦν>.

- <Ποιοὶ ἄνθρωποι;... ἤρχισε νὰ εἴπη, καὶ τὴν διέκοψεν <.....>

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Στὴ δημοσίευσή της *Τρακατρούκας* ὑπάρχει στὴν ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου ἡ ἐξῆς παράγραφος: Τὸ 1844, 18 Δεκεμβρίου, τὴν δεκάτην πρὸ μεσημβρίας ἡμέρας συνεφώδους καὶ ψυχρᾶς, ἀνθρωπὸς τις ρυπαρὰν φουστανέλλαν φορῶν καὶ διαβαίνων τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Μητροπόλεως διευθύνετο εἰς τὴν Πλάκα καὶ διανοεῖτο ὡς ἀκολούθως. (Σ.τ.Ε.)

2. Στὴν *Τρακατρούκα* ἀντὶ τῆς φράσης «τοὺς ὑπουργούς» ἔχει γραφεῖ «κι αὐτουνοὺς». (Σ.τ.Ε.)

3. Εἶδος ἐπανωφορίου εἰς τοὺς φουστανελλοφόρους.

4. Ἐκκλησίαν κτισθεῖσαν ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν· τῶρα δὲ ὠκοδομήθη ἐκ νέου. [Στὴν Τρακατρούκα ἡ σημεῖωση ἔχει ὡς ἐξῆς: Ἐκκλησία κτισθεῖσα ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν· τῶρα δὲ οἰκοδομεῖται ἐκ νέου. (Σ.τ.Ε.)]

5. Συνοικία πλησίον τῆς Ἀκροπόλεως

6. Στὴν Τρακατρούκα στη θέση τῆς συγκεκρμένης παραγράφου ὑπάρχει το ἐξῆς κείμενο: Οὕτω διανοούμενος, διέβη τὸν λουτρον καὶ ἐσταμάτησεν εἰς τὸ παντοπωλεῖον τῷ παρὰ τῷ Γυμνασίῳ (νῦν ἐκπαιδευτηρίῳ ἰδιωτικῷ). (Σ.τ.Ε.)

7. Ἡ φράση «ἔπειτα τοῦ εἶπεν» λείπει στὴ δημοσίευση τῆς Τρακατρούκας. (Σ.τ.Ε.)

8. Στὴ δημοσίευση τῆς Τρακατρούκας ἡ λέξι «σκατοπαραδιά» ἔχει αντικατασταθεῖ ἀπὸ τὴ λέξι «φτώχεια». (Σ.τ.Ε.)

9. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὑπάρχει μιὰ κυπριακὴ ἰδιωματικὴ σύνταξι, που σημαίνει: ὁ τάδε που σχετίζεται με αὐτὸ που ἀναφέρει ἡ ἀναφορικὴ πρότασι· ἐδῶ: ὁ κερατάς που μου χρωστά τις εἰκοσιπέντε δραχμές. (Σ.τ.Ε.)

10. Το ἐξῆς τμῆμα τοῦ κεμένου «ὁ παντοπώλης ὅμως γνωρίζων ... (οὕτως ἄνομάζετο ὁ διαβάτης)» λείπει ἀπὸ τὴ δημοσίευση τῆς Τρακατρούκας· πιθανότατα πρόκειται γιὰ παράλειψη που ἐγένε κατά λάθος. (Σ.τ.Ε.)

11. Στὴ δημοσίευση τῆς Τρακατρούκας: τὸν γνωρίζεις βέβαια. Ἔ; (Σ.τ.Ε.)

12. Ἐὰν ὁ κυπριακὸς ἰδιωματισμὸς που ἐπισημάνθηκε παραπάνω: τὸ κολοκύθι πληγὴ που σχετίζεται με τὴ σπαθιά τοῦ ἀράπη. (Σ.τ.Ε.)

13. Τὸ παρὰ τῆ οἰκία τοῦ κ. Φίνλιῦ.

14. Συναδελφέ.

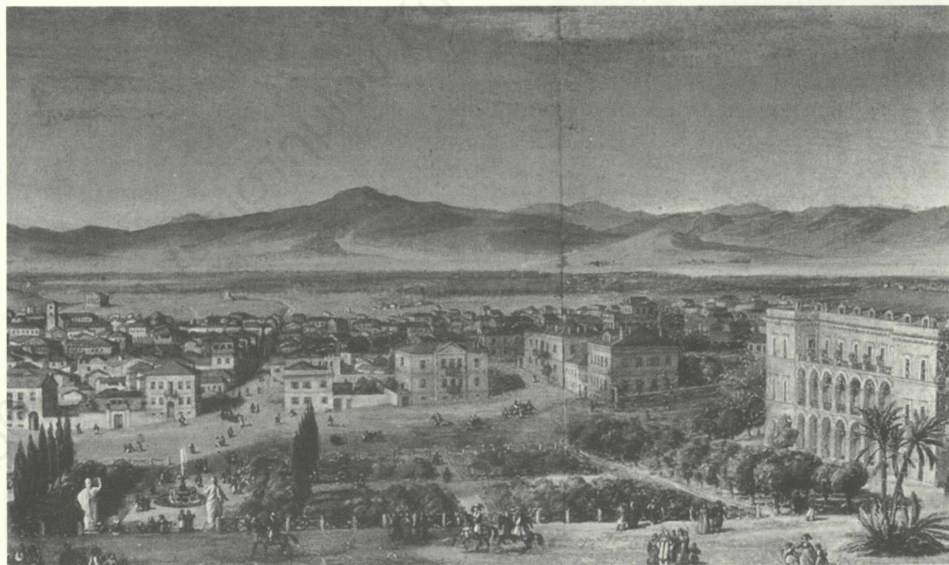
15. Ἐὰν ὁ ἴδιος κυπριακὸς ἰδιωματισμὸς: τῆς γυναίκας που σχετίζεται με τὸ αλεύρι (που τῆς ἀνῆκε τὸ αλεύρι;).

16. Φυλακαὶ τῶν κακούργων εἰς Ἀθήνας.

17. Ὁ, κοινῶς, ναὸς τοῦ Αἰόλου.

18. Προφανῶς στὸ σημεῖο αὐτὸ ὑπάρχει κάποιον λάθος· κανονικά θὰ ἔπρεπε νὰ γραφεῖ: τὴν πρωῖαν τῆς ἐπομένης, ἀφ' ἧς... (Σ.τ.Ε.)

19. Στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸ φύλλον τῆς Τρακατρούκας εἶναι σχισμένο καὶ σώζεται μόνο ἡ ἀρχὴ τῆς λέξης, που ἐνδέχεται νὰ εἶναι τοπωνύμιον. Πρόκειται ἰσῶς γιὰ τὰ Σέρβια; (Σ.τ.Ε.)

ΦΙΛΑΤΑΤΕ ΜΟΥ!

Σοῦ πέμπω τὸ παρὰ πόδας σοβαρὸν ἄρθρον, τὸ ὁποῖον παρακαλῶ νὰ καταχωρήσης εἰς τὴν Τρακατροῦκαν, ὄχι χάριν τῶν ἀποκρέω, ἀλλὰ χάριν τῶν προσεγγιζουσῶν Βουλευτικῶν ἐκλογῶν· τὰ ἀντικείμενα, περὶ ὧν πραγματεύεται τὸ ἄρθρον μου εἶναι ἡ θρησκεία καὶ τὸ πολίτευμα. Τετριμμένα θεωροῦνται τὰ δύο ταῦτα, εἶναι ἀληθές· πλὴν εἶναι τὰ σπουδαιότερα.

Υγίαινε
Ὁ ἀδελφός σου
Γ. Σ. Α.

Θρησκεία καὶ Πολίτευμα

Ἐκ τῶν μᾶλλον ἀξιολόγων ἀντικειμένων δύο ἰδίως χρήζουσι σπουδαιότητος μελέτης, ἡ θρησκεία καὶ τὸ πολίτευμα· ἀμφότερα προσόντα ἀδιάσπαστα ἀπὸ τὸν πεπολιτισμένον ἄνθρωπον τὸν συνοδεύουσιν εἰς τὸν βίον του ἅπαντα, εἰς τὴν εὐδαιμονίαν ἢ εἰς τὴν κακοδαιμονίαν του κατὰ μέγιστον μέρος συντελοῦντα· ὡς τοιαῦτα δὲ ὀφείλει πᾶς τις νὰ τὰ σπουδάξῃ, νὰ κάμνῃ βαθείας ἐπ' αὐτῶν μελέτας, μέχρις ὅτου διὰ γενικῆς συζητήσεως καὶ τῆς ὠρίμου καὶ πολυχρονίου σκέψεως ἀποδειχθῇ τὸ ἐφικτὸν ἐντελές ἐκατέρου τῶν προσόντων, καὶ οὕτω δυναθῇ ὁ ἄνθρωπος νὰ κατασκευάσῃ ἐπὶ τὸ τελειότερον τὴν εὐδαιμονίαν του.

Ἐν τῇ ἀληθεῖ θρησκείᾳ ἐνυπάρχει ἡ κοινωνικὴ ἀρετὴ, ἡ μήτηρ αὕτη τῶν πρὸς ἀλλήλους καθηκόντων, ἄνευ τῶν ὁποίων ἡ κοινωνία ἤθελεν εἶσθαι παραπλησία πρὸς θηρίων ἀγέλη καὶ ἤθελε καταστραφῇ ἐν ἀκαρεῖ καθὼς ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ τὸ σπέρμα τῆς ἰδίας καταστροφῆς, τὴν ἔλλειψιν τοῦτέστι τῶν ἀμοιβαίων καθηκόντων, τὰ ὁποῖα συνέχουσιν αὐτὴν ἠνωμένην καὶ ἐργαζομένην πρὸς τὸ γενικὸν συμφέρον, ἐπειδὴ φύσει τὸ ἐκ πολλῶν συγκείμενον τείνει ἀεὶ πρὸς τὴν διάλυσιν, ἐκλείποντων τῶν αἰτίων τοῦ νὰ διατηρητᾷ ἠνωμένον. Ἐνῶ τὸ εὐστοχον πολίτευμα στερεώνει ἐπὶ μᾶλλον, νομιμοποιεῖ, ἐποπτεύει εἰς τὴν λεπτομερῆ διατήρησίν των, ἐπιβάλλον ποινὰς εἰς τὸν παραβάτην τούτων, καὶ κτίζει ἐπὶ ἀκραδάντων βάσεων τὴν εὐδαιμονίαν.

Τίς ἡ ἀληθὴς θρησκεία;

Τί τὸ εὐστοχον πολίτευμα;

Τὰς ἐρωτήσεις ταύτας κάμνομεν ἡμεῖς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, καὶ ἐπ' αὐτῶν θέλομεν ἀπαντήσῃ ἐν βραχέσι, καθόσον τὸ στενὸν τοῦ φύλλου σας ἐπιτρέπει.

Περιττὸν θεωροῦμεν νὰ εἴπωμεν ἐνταῦθα περὶ τῆς ἀτελείας τῆς ἀνθρωπίνου φύσεως ὅτι εἰς τὴν χορήγησιν τῆς ιδιότητος ταύτης, τὸ θεῖον ἐδείχθη φειδωλὸν πρὸς ὅλα τὰ ποιήματά του, καὶ ὅτι ἐντελές δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν πᾶν ὅ,τι ἔχει ὀλιγωτέρας ἐλλείψεις παραβαλλόμενον πρὸς ἄλλο ὁμοῖόν του.

Ὅμιλοῦμεν ἀνθρωπίνως, ἐπειδὴ δὲν δυνάμεθα νὰ ὀμιλήσωμεν ἄλλως.

Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι ἡ μόνη, ἥτις ἐγγυᾶται τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· ἐν αὐτῇ εὐρίσκει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀσφάλειαν τῆς ὑπάρξεώς του καὶ πᾶσαν συνδρομὴν εἰς τὰς ἀνάγκας του· αὕτη τὸν ὀδηγεῖ πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀληθείας, τὸν συμβουλεύει τὰ καθήκοντά του, καὶ χορηγεῖ εἰς αὐτὸν

τὴν ἀθανασίαν. Μὲ τοιαῦτα προσόντα ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἀντέστη ἡρωϊκῶς κατὰ τοσοῦτων διωκτῶν τῆς, ὄλων ἐπικινδύνων, τῶν πλείστων βασιλείων καὶ φωστήρων τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ κατέβαλε τοὺς δυνάστας, καὶ ἐκράτησε τῶν σοφῶν ζῶσα, ἀειθαλῆς τοσοῦτους αἰῶνας, ἀναβάσα μάλιστα εἰς πάντας τοὺς θρόνους τοῦ πολιτισμένου κόσμου, καὶ παρὰ πάσαν καταστρεπτικὴν διάθεσιν τοῦ νεωτερισμοῦ, θέλει συναιωνισθῆ μετὰ τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἀνθρώπου, ἂν καὶ δυστυχῶς, πολλὰς ἔλαβε μεταβολάς, τροποποιήσεις, διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις ἀπὸ τὰς ιδιοτροπίας τῶν στενωτέρων λειτουργῶν τῆς, καὶ τὴν διχόνοϊαν, ἀλλὰ δὲν πρέπει οἱ λόγοι οὗτοι νὰ ψυχράνωσι ποσῶς τὸ πρὸς αὐτὴν σέβας μας, πολὺ δ' ἤττον νὰ ζητήσωμεν νὰ τὴν ἀποβάλωμεν, ἐπεὶ οὐδεὶς βεβαίως ἐξορῦττει τοὺς ὀφθαλμούς του, ἐὰν ἐγειναι παράβλωπες, οὐδὲ κόπτει τὴν κεφαλὴν του, ἐὰν αὕτη ἡσχημίσθη ἀπὸ τῆς εὐφρογίας.

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων συνάγομεν πόσον εἶναι ἀσυλλόγιστος ἐκεῖνος ὅστις ἀποβάλλει τὸ θρησκεῦμα τοῦτο, ἐπεὶ δὲ ἡ εἶδε τὰς μεταβολάς, ἃς ὑπέστη, ἡ δὲν δύναται νὰ ἐξηγήσῃ ἀνθρωπίνως τὰ μυστήριά του· καὶ ἐν τοσοῦτῳ εἰς τὸν παρόντα αἰῶνα, ἀφοῦ ἔδρεψεν ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τόσας ἑκατονταετηρίδας τοὺς καρποὺς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐπαρουσιάσθη γέροντις, ἄλλως τε σοφὸς καὶ ἐνάρετος, καὶ εἰς τοσοῦτον ἀνοίας ἐλήλυθεν, ὥστε ἐπεχείρησε πόλεμον κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ errare humanum est. Ὁ γέρον οὗτος μετέβη πρὸ μικροῦ εἰς τὴν αἰωνιότητα. Ὁ φιλόανθρωπος Κριτῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐν τῇ ἐπιεικείᾳ αὐτοῦ, ἃς παρίδῃ τὸ ἔγκλημα τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ὡς ἄλλοτε ἐνανθρωπήσας καὶ σταυρωθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἠλόγησεν τοὺς σταυρωτάς του ἐκφωνῶν «Πάτερ ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδαςί τί ποιοῦσι!»

Καὶ περὶ μὲν τῆς θρησκείας τοιαῦτα.

Τί δὲ εἴπωμεν περὶ τοῦ πολιτεύματος;

Ἐὰν μὲν προσέξωμεν εἰς τὸν Ἀριστοτέλην, θέλομεν παραδεχθῆ πάντα τὰ πολιτεύματα ὡς καλὰ καὶ ὡς μὴ τοιαῦτα (δὲν ὀμιλοῦμεν περὶ τοῦ Συνταγματικοῦ, ἐπεὶ δὲ εἶναι δῶρον τῆς νεωτέρας ἐποχῆς) θεωρεῖ δὲ τὰ πολιτεύματα ὑπὸ τὴν ἐφεξῆς ἔποψιν.

Ὅταν κυβερνᾷ εἷς, Μοναρχία καὶ Τυραννία, τὸ πρῶτον καλόν.

Ὅταν κυβερνῶσιν ὀλίγοι, Ἀριστοκρατία καὶ Ὀλιγαρχία, τὸ πρῶτον καλόν.

Ὅταν ὅλα τὰ μέλη τῶν πολιτῶν, Δημοκρατία καὶ Ὀχλοκρατία, τὸ πρῶτον καλόν.

Ἀλλὰ ἃς ἐξετάσωμεν τὴν ἀρχὴν τοῦ πολιτεύματος, ἃς ἀνατρέξωμεν εἰς τὰς ἀνάγκας αἵτινες τὸ ἐγέννησαν, καὶ θέλομεν κατανοήσῃ περίπου ποῖον τὸ τελειότερον ἐκ τῶν ὑπαρχόντων.

Ὁ ἄνθρωπος, ἅμα ἡσθάνθη τὴν ὑπαρξίν του, ἡσθάνθη συγχρόνως καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ κοινωνήσῃ πρὸς τὸν ὅμοιον του διὰ νὰ δύναται νὰ ἀποκρούῃ τὰς προσβολὰς τῶν θηρίων, ἄτινα, καὶ μέχρι τῆς τρώγλης του, πρὶν τοῦ ἡπίλουν τὴν ὑπαρξίν, νὰ βοηθῆ καὶ νὰ βοηθῆται, καὶ νὰ προφυλάττεται ἀπὸ τὰς προσβολὰς τοῦ ὁμοίου του, ἐντυχόντος θηριώδους φύσεως.

Ἀφοῦ συνώκησε μετὰ τοῦ ὁμοίου του, καὶ συνεστήθη οὕτω πως ἡ πρώτη ἀνθρώπινος κοινωνία, πάντα τὰ μέλη ταύτης ἐξελέξαντο τὸν γηραιότερον, καθὸ συνετώτερον ἐν αὐτοῖς, καὶ τῷ ἀνέθεσαν τὴν διεύθυνσιν τῶν ὑποθέσεων των, πρὸς δὲ καὶ σύμβουλον τὸν ἀπεκάλεσαν, ὑποχρεούμενοι νὰ ὑπακούωσι

τάς συμβουλὰς ἢ ἀποφάσεις του· ἐκ τούτου ὄθεν τὸν ἐτιτλοφόρησαν *Πατριάρχην*.

Αὕτη ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς συστάσεως πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον, φυσικῶ τῷ λόγῳ, ἦτον ἀτελεστάτον· μετ' ὀλίγον συνεστήθησαν καὶ ἄλλαι κοινωνίαι αἵτινες ἀντεπιποιῶντο τὰ συμφέροντα τῆς πρώτης ἢ ἐν γένει τὰ συμφέροντα προσε-
κροῦντο ἀλλήλοις, καὶ ἐγενῆτο ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκλείψεως τῆς μιᾶς τῶν κοινω-
νιῶν, διὰ τὰ ἐνισχυθῆ ἢ ἑτέρα· ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης ἐφάνησαν αἱ ἔριδες, αἱ ἔφοδοι, αἱ ληστεῖαι καί, βραδύτερον, οἱ πόλεμοι. Ταῦτα πάντα ἐπειθανάγκα-
σαν τὰς κοινωνίας νὰ χορηγήσωσι πλείοτερα δικαιώματά των εἰς τοὺς
Πατριάρχας, νὰ ἀπονέμωσι σέβας μέγιστον εἰς αὐτοὺς καὶ νὰ συνεισφέρωσι τὸ
κατὰ δύναμιν, διὰ τὰ καταστήσωσιν αὐτοὺς δυνατοὺς καὶ σεβαστοὺς, ὅπως
στενοῦντες πᾶσας τὰς ἀνάγκας αὐτῶν, καὶ οὐδεμίαν βιωτικὴν μέριμναν ἀφί-
νοντες αὐτοῖς, δύνανται οἱ Πατριάρχαι διὰ μόνην τὴν κοινὴν ἀσφάλειαν νὰ
σχέπτωνται, καὶ διὰ τὸ γενικὸν συμφέρον νὰ μεριμνῶσι. Μετ' ὀλίγον καὶ τὸν
τίτλον *Πατριάρχης* τὸν μετέβαλον καταλληλότερον εἰς *Μονάρχης*.

Τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς γῆς τὸ ὁποῖον καὶ εἰς τὰς ἱεράς
γραφὰς καὶ τοὺς ἀρχαίους ἔλληνας συγγραφεῖς ἀπαντῶμεν, τὸ φυσικώτερον,
τὸ ἀρμόζον εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν ἔμεινεν ἕως ἐδῶ, ἔλαβε διαφόρους μεταβολὰς καὶ
φάσεις, τοῦ καιροῦ προϊόντος, ἐπειδὴ ἐν τῷ μεγάλῳ φωτισμῷ των οἱ ἄνθρωποι
ἐσχημάτισαν σφαλερὰς ἰδέας· κολακευόμενοι ὑπὸ τοῦ ἐγωϊσμοῦ, ἔπλασαν διά-
φορα πολιτεύματα ὡς τὸ Δημοκρατικόν, τὸ Ἀριστοκρατικόν καὶ (πρὸ μικροῦ)
τὸ Συνταγματικόν, οὐχὶ πρὸς τὸ γενικὸν συμφέρον τείνοντα, ἀλλὰ πρὸς ὠφέ-
λειαν ἀτομικὴν, ἢ μερίδος τινός.

Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔσχε παρὰ τῆς φύσεως τὸ δικαίωμα τῆς αὐτο-
τηρήσεως, τοῦτέστι τὴν ιδιότητα ἐκείνην, ἣτις ἐν τῇ ἐρήμῳ παρουσιάζει αὐτῷ
πᾶν δυνατὸν μέσον εἰς τὸ νὰ ἀποφύγη οἰανδήποτε προσβολὴν ἢ ἀντιταχθῆ
κατ' αὐτῆς, πρὸς δὲ τούτοις καὶ θεραπείση, ὅσον οἷόν τε αὐτῷ, τὰς τυχόν
ἀνάγκας του. Ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὅμως ἀπεκδύεται πᾶς τις τὸ δικαίωμα τοῦτο καὶ
τὸ ἀναθέτωσι πάντες ἢ εἰς ἐν ἄτομον, καὶ τότε τὸ ἄτομον ἐκεῖνο εἶναι ὁ Κυβερ-
νήτης αὐτῶν ἢ τ' οὖν ὁ *Μονάρχης*, περὶ οὗ ἐλαλήσαμεν ἀνωτέρω τὰ δέοντα, ἢ
εἰς ὀλίγους καὶ τοὺς ἀρίστους, καὶ τότε γίνεται τὸ καλούμενον *Ἀριστοκρατικόν*
Πολίτευμα γέμον ἐλλείψεων, ὅπερ καὶ ἀκατάλληλον εἰς τοὺς πλείοτέρους, καὶ
ἐπιβαρυντικὸν διὰ τὴν τελευταίαν τάξιν τοῦ λαοῦ εἶναι, ἐπειδὴ συσσωρεύονται
καὶ τὰ πλοῦτη καὶ τὰ προνόμια εἰς τινὰς καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς κοινωνίας
καταπιέζονται, εἰλωτες ἀποκαθιστώμενα τοῖς κρατοῦσι, καὶ δυσκόλως ἐπα-
νακτῶντα τὴν ἐλευθερίαν των. Ἡ τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοτηρήσεως δὲν τὸ ἀνα-
θέτουσιν εἰς κανένα, καὶ τότε τὸ πολίτευμα καλεῖται *Δημοκρατία* ἐν ἣ οὐδὲν
ὕγιες δύνανται νὰ ὑπάρξῃ ὡς ἐκ τῆς διαφωνίας, τὸ ἄροτρον θέλει σύρεσθαι ὑπὸ
πολλῶν βοῶν εἰς διαφόρους διευθύνσεις καὶ ὁ ἄγρὸς θέλει μένει ἀκαλλέργη-
τος. Δὲν ἐννοοῦμεν τὰς σημερινὰς Δημοκρατίας, αἵτινες, διοικούμεναι ὑπὸ προ-
σωρινῶν Προέδρων λησιμονούντων πολλακίς τὸ προσωρινῶς, εἶναι ὀλιγόβιοι,
γέφυραι μόνον πρὸς τὴν Αὐτοκρατορίαν χρήσιμοι οὔσαι, ἢ ἂν ἐπιζήσωσι μητέ-
ρες καὶ τροφοὶ γίνονται τῆς Ἀριστοκρατίας· ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει πρέπει
ἐν γένει οἱ Πολῖται νὰ ἦναι ἢ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ, ἢ Ἀμερικανοὶ τῶν ὁποίων ἡ
τροφή εἶναι ὁ ἄρτος καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, διὰ τὰ εὐρῶσιν ἐν τῷ πολιτεύματι

τούτω τὴν εὐδαιμονίαν των. Ἡ τέλος πάντων, τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοτηρήσεως τὸ μοιράζουσι δίχα ἀνατιθέντες τὸ ἡμῖς εἰς ἓν ἄτομον ἰσοβίως ἀποκαλούμενον Βασιλέα, καὶ τὸ ἄλλο ἡμῖς προσωρινῶς καὶ ἐκ διαλειμμάτων κατ' ἐπαρχίας εἰς διάφορα ἄτομα, ἀντιπροσώπους ἢ Βουλευτὰς ὀνομάζοντες αὐτά, καὶ ἰδοὺ τὸ *Συνταγματικὸν Πολίτευμα*, τὸ στάσιμον καὶ ὀλέθριον πολίτευμα, δύο φύσει ἀντίθετα στοιχεῖα τείνον νὰ συμβιβάσῃ, τὸ Δεσποτικὸν καὶ τὸ Δημοτικόν. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι τὰ συμφέροντα ταυτίζονται ἀμφοτέρων τῶν στοιχείων οὐχὶ ὅμως καὶ ἡ διάρκεια τῆς ἐνεργείας των· καὶ ὁ λόγος οὗτος εἶναι ἰσχυρὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ τὸν κάμῃ νὰ ἀμβλυωπῇ πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν τιμὴν, καὶ χαλκίωσῃ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὴν ἀντίθεσιν, κατὰ συνέπειαν τὴν ἐναλλάξ ἀπιστίαν καὶ τὰς ὑπονοίας.

Καῖσαρ ὁ Σεβαστός, ἀφοῦ κατέστρεψε τὴν ἀσθένειαν τῆς κοσμοκράτορος Πατρίδος του, ἀναδειχθεὶς Αὐτοκράτωρ, ἐπρότεινε νὰ γένωσι ἐκλογαὶ διὰ τοὺς Συγκλητικούς· ὁ φρόνιμος ἐκεῖνος λαὸς ἐξελεθὼν τῆς ἰλῦος τῆς Δημοκρατίας, ὡς ἐκ συνεννοήσεως ἔγραψεν ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τοῦ ψηφοδελτίου τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορός του. Εἶθε τὸ παράδειγμά του νὰ τὸ ἐμμεῖτο καὶ ὁ ἔμφρων τῆς Ἑλλάδος λαός.

(Τρακατροῦκα 14.2.1853)

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

ΑΓΓΕΛΙΑ

Εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἄλλοι προτίθενται ἀνασύροντες τὸ παραπέτασμα νὰ περιγράψωσιν ἐν εἶδει μυθιστορήματος τὴν ἐθνικὴν κατάστασιν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Κόσμου, νὰ ἐκθέσωσι τὰς σκοτεινὰς μηχανορραφίας τῶν πολιτικῶν, τὰς τραγικοκωμικὰς σκηνὰς τῶν ἀναισθήτων,¹ τὰς μυστηριώδεις ἀπιστίας τῶν συζύγων, ἀπεφασίσαμεν καὶ ἡμεῖς ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμά των νὰ ζωγραφίσωμεν τὴν χαλκιδαϊκὴν κοινωνίαν. Δὲν ἔχομεν τὴν κουφότητα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι δυνάμεθα νὰ παραβληθῶμεν μετὰ τὴν ζωηρὰν καὶ γόνιμον τῶν ἀνταγωνιστῶν μας φαντασίαν. Ταπεινοὶ ἡμεῖς ἐπαρχιωτὰ οὐδέποτε δυνάμεθα νὰ ἐξισωθῶμεν μετὰ τὰ ἀγλαὰ καὶ ἀνθηρὰ τέκνα τῆς ἀνθηρᾶς πόλεως τῆς Παλλάδος, καὶ ἴσως ὁ φόβος μήπως ναυαγήσωμεν ἀπέναντι τῆς γλαφυρότητος αὐτῶν ἤθελε μᾶς ἀποτρέψει τοῦ ν' ἀναλάβωμεν ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐκτὸς τῆς δυσχερείας τὴν ὁποῖαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς παρουσιάζει, θέλει μᾶς φέρει εἰς δυσάρεστον θέσιν ἀπέναντι τοῦ ὠραίου φύλλου, <τὸ ὁποῖον> προβλέπομεν ἀπὸ τοῦδε, θέλει ἐγερθῆ ἀκράτητον καθ' ἡμῶν. Ἐσκέφθημεν ὅμως ὡς πρὸς μὲν τὸ πρῶτον, ὅτι ὑπερτεροῦμεν τοὺς ἀντιπάλους μας, καθόσον ζήσαντες ἡμεῖς ἀρκετὸν καιρὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς κοινωνίας, τὴν εἰκόνα τῆς ὁποίας πρόκειται νὰ παρουσιάσωμεν, εὐρέθημεν πολλάκις εἰς θέσιν νὰ σπουδάσωμεν κατὰ βάθος τὰ ἄτομα, περὶ ὧν μέλλομεν νὰ διαπραγματευθῶμεν, εἰς τρόπον ὥστε ὁ χρωματισμὸς ἐκάστου θέλει εἶσθαι ἀλάνθαστος. Χάρις ἔπειτα εἰς τὴν συνδρομὴν δύο φίλων μας, οἵτινες ὡς ἐκ τῶν ποικίλων καὶ ἐκτεταμένων σχέσεών των καὶ τῆς ἐξειδικιασμένης περὶ τὰ τοιαῦτα ἱκανότητός των, εἶναι εἰς θέσιν νὰ μᾶς χορηγήσωσι τὴν ἀναγκαίαν σύμπραξιν πρὸς τελειοποίησιν τοῦ ἔργου, τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ὁποίου ἀνεδέχθημεν, εἵμεθα κάτοχοι τόσων μυστηρίων, ἢ δημοσίευσίς τῶν ὁποίων θέλει δώσει ἀπειρον τροφὴν εἰς ἐκεῖνον, ὅστις εὐτελέστερος ἡμῶν κατὰ τὴν γονιμότητα τῆς φαντασίας καὶ τὴν τέχνην τοῦ ἐκθέτειν θελήσει νὰ κάμη χρῆσιν τῶν ἀνακαλύψεών μας.

Ὡς πρὸς δὲ τὸ δεύτερον, ὅτι χωρὶς νὰ εἴμεθα πολὺ σκοτεινοὶ ἀποφεύγοντες ὅμως πάντοτε τοῦ νὰ ὀρίσωμεν ὀνομαστὶ τὰς ἠρωίδας τοῦ πονήματός μας, θέλομεν διὰ τῆς προφυλάξεώς μας αὐτῆς κερδίσει κατὰ μέρος τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ὠραίου φύλλου, τὸ ὁποῖον κολακευόμεθα νὰ πιστεύσωμεν θέλει ἐννοήσῃ ὅτι ἔχει μέγα συμφέρον νὰ μᾶς καταστήσῃ θεοσωτηρίου, ἔπειτα θέλουν παρατηρήσει αἱ χαρίεσσαι ἀναγνώστριά μας ὅτι θέλομεν λάβει τὴν γενναιοῦτητα νὰ ἀποδώσωμεν τὸ οἰκεῖον πρόσωπον καὶ εἰς τοὺς φίλους μας καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς ἀκόμη, καὶ πειθόμεθα ὅτι βλέπουσαι τὴν αὐταπάρνησιν καὶ εἰλικρίνειαν τὴν ὁποῖαν ἐναντίον τῆς ἰδίας φιλαυτίας ἀπεδείξαμεν, θέλουν ὁμολογήσει ὅτι ἀποφασίσαντες νὰ μὴ φεισθῶμεν ἑαυτοῦς, ἤθελεν εἶσθαι πολὺ γελοῖον ἐὰν ἐφειδόμεθα ἄλλους.

Ἀπὸ τὰς σκέψεις ταύτας ὀρμώμενοι ἐπελήφθημεν θαρραλέως τοῦ ἔργου μας, καὶ ἐν τῷ τελειοῦσθαι ἤδη εὐρισκόμενοι προαναγγέλλομεν σήμερον τὴν

ἐμφάνισίν του ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ΚΑΤΟΠΤΡΟΝ ΤΗΣ ΧΑΛ<ΚΙ>ΔΑΪΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.

Τὸ σύγγραμμα τοῦτο συγκείμενον ἐξ εἴκοσι περίπου τυπογραφικῶν φύλλων διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη, τὸ πρῶτον πραγματεύεται περὶ τοῦ φρουρίου, τὸ δεύτερον περὶ τοῦ Τσικούρτζεσμε, τὸ τρίτον περὶ τῆς ζώνης ἢ τοῦ Σαϊτάν Μαχαλά, καὶ τὸ τέταρτον περὶ τῆς παραθαλασσίου συνοικίας ἢ Σουβάλας. Ἄνδρες, γυναῖκες καὶ γέροντες θέλουσιν λάβει τὴν οἰκίαν θέσιν. Ὑποσχόμεθα ἐντούτοις ἀπὸ τοῦδε ὅτι θέλομεν εἶσθαι δίκαιοι καὶ θέλομεν σεβασθῆ τὴν ἀθωότητα, θέλομεν κλίνει γόνυ ἀπέναντι τοῦ βωμοῦ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σεμνότητος· τὰ προτερήματα, ἢ πίστις καὶ εἰλικρίνεια θέλουσιν κατέχει τὰς ὠραιότερας σελίδας τοῦ πονήματός μας, ἀφ' ἑτέρου ὅμως θέλομεν στηλιτεύσει τὴν μοχθηρίαν καὶ τὸν κίβδηλον χαρακτήρα, κατατοξεύσει ἀνηλεῶς τὴν ἐπίβουλον πονηρίαν καὶ τὴν ἄσεμον ἐρωτοτροπίαν· τὰ ἀσύγνωστα ἐλαττώματα, ἢ ἀπιστία καὶ ἡ δολιότης θέλουσιν χρωματισθῆ μετὰ τὰ δυσειδέστερα χρώματα, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἀνεξαρτήτως πάσης συμπαθείας ἢ ἀντιπαθείας θέλομεν κηρύξει τὴν ἀλήθειαν ὅσον πικρὰ καὶ ἂν ὑποτεθῆ ἡ ἀλήθεια αὕτη. Ἐννοοῦμεν κάλλιστα ὅτι βραχίονες νευρώδεις καὶ ρωμαλαῖοι θὰ ὀπλισθῶσιν πρὸς τιμωρίαν τῆς τόλμης μας, ὅτι φωναὶ τολμηραὶ καὶ βροντώδεις θὰ ὑψωθῶσιν καθ' ἡμῶν, ὅτι ὀφθαλμοὶ γλυκεῖς καὶ μαγευτικοὶ θὰ πλημμυρήσωσιν δακρῶν, ὅτι χεῖλη τρυφερὰ καὶ κοράλια θὰ προφέρωσιν ἀπείρους κατάρας κατὰ τῆς κεφαλῆς μας, καὶ ὅμως ἔχομεν τὸ θάρρος νὰ ὑποστῶμεν ὅλα ταῦτα μόνον καὶ μόνον χάριν τῆς ἀληθείας ἣτις δίκαιον εἶναι νὰ ἀναλάμψῃ. Δὲν ἀδικοῦμεν οὐδένα· τὸ πονήμά μας θέλει εἶσθαι ἀληθὲς κάτοπτρον.

Ἡ συνδρομὴ προσδιορίζεται εἰς τὴν εὐτελῆ ἀξίαν τῆς μιᾶς δραχμῆς δι' ἕκαστον σῶμα· ἐκ τούτου δὲ παρατηροῦν οἱ συνδρομηταὶ μας ὅτι δὲν ἀποβλέπομεν εἰς ὑλικὴν ὠφέλειαν. Δὲν ἀξιοῦμεν ἀναγκαστικῶς τὴν συνδρομὴν οὐδενός, προλέγομεν ὅμως ὅτι ἡ ἔλλειψις συνδρομητῶν δὲν θέλει μᾶς ἀναχαιτίσει καὶ ὅτι ὅσοι λάβουν τὴν καλοσύνην νὰ μᾶς τιμήσουν διὰ τῆς συνδρομῆς των δὲν θέλουσιν μετανοήσει, ... ἀγνώμονες δὲν εἴμεθα.

Ἀθῆναι, τῆ 10 Ἰουνίου 1851.

(Εθνικὴ 27.6.1851)

1. Ἡ ἀρχὴ τῆς λέξεως εἶναι πολὺ δυσανάγνωστη.